

JEZIK IN
SLOVSTVO

letnik XIX — leto 1973/74 — št. 8

Jezik in slovstvo

Letnik XIX, številka 8

Ljubljana, maj 1973/74

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številke)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Matjaž Kmecl, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Berta Golob (metodika), Breda Pogorelec (jezikoslovje), Matjaž Kmecl in Jože Koruza (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik Ivo Graul

Tiska AERO, kemična, grafična in papirna industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 50100-678-45015

Letna naročnina 40.— din, polletna 20.— din, posamezna številka 5.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 20.— din

Za tujino celoletna naročnina 90.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto, Ljubljana, št. 421-1/72 z dne 10. 1. 1973, je revija Jezik in slovstvo oproščena prometnega davka

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina osme številke

Razprave in članki

- 273 *Jože Toporišič* K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije
279 *Pavel Zdovc* O vlogi dialektala pri pouku knjižnega jezika
285 *France Klopčič* Beležke o prevodih Leninovih spisov v slovenščino
292 *Viktor Kudělka* O nekaterih problemih moderne v slovstvih jugoslovanskih narodov
302 *Ada Vidovič-Muha* Zmrzniti ali zamrzniti
306 *Niko Rupel* Literarnozgodovinske ekskurzije po Gorenjskem

Zapiski, ocene in poročila

- 309 *Boris Paternu* Nekaj pripomb ob starogorskem rokopisu
311 *Pavle Merku* Nekaj pripomb po objavi starogorskega rokopisa v JiS
314 *Marko Kranjec* Prispevek k slovenski retrospektivni bibliografiji
314 *Rozka Stejanova-Kazimierz Woźniak* Poljski slavisti in kritiki o naši književnosti
322 *Boris Urbančič* Dvoje korespondenc
324 *Rozka Stejanova* Angleški slavist o Prešernovih nemških pesmih
325 *Alenka Logar-Pleško* Maja Iljinična Ryžova: Slovenska poezija iz konca 19. do začetka 20. stoletja in ruska literatura
326 *Jurij Rojs* Slovenska poezija in ruska literatura na prelomu stoletja
328 *Maja Košmrlj-Levačič* O češkem in slovaškem zanimanju za dva slovenska jezikoslovna spisa
329 *Matej Rode* Strani jezici
330 *Janez Dolenc* »Ime Čede«
330 *Janez Dolenc* Ob stoletnici prve izdaje Krekove Einleitung in die slavische Literaturgeschichte
331 *Jolka Milič* Še enkrat o množicah v matematiki in nikoli več
333 *M. S.* — *Matjaž Kmecl* Književna zvrst ali književna vrsta?
333 *Janez Dular* Iz dela republiškega odbora SDS po škofjeloškem posvetovanju
335 *Jakob Rigler* Pojasnilo
436 *F. B.* Dodatek k slovarju Prešernovega jezika
336 V oceno smo prejeli
8/3 Zaključni račun JiS za leto 1973

K IZRAZJU IN TIPOLOGIJI SLOVENSKE FRAZELOGIJE*

0 Beseda frazeologija nam pomeni dvoje: stalne besedne zveze in nauk o stalnih besednih zvezah. Stalnih besednih zvez je, kajpak, tudi v slovenščini dovolj, nauka o njih pa zelo malo, skoraj nič. Jezikoslovno smo namreč Slovenci še zmeraj preveč »dežela v razvoju«, in tako ni čudno, da je naša frazeologija kot veda še čisto v povojih. Trenutno premoremo le nekaj večjih zbirk frazeološkega blaga: najzajetnejši je Frazeološki slovar v petih jezikih, ki ga je l. 1960 pri DZS izdal Josip Pavlica (prim. kritiko S. Suhadolnika: Josip Pavlica, Frazeološki slovar v petih jezikih, JiS 1960/61, 200—205); potem sta tu še dve knjigi: *Pregovori, prilike in reki* Frana Kocbeka (Ljubljana, 1887) in *Slovenski pregovori, reki in prilike* avtorjev Frana Kocbeka in Ivana Šašlja (Ljubljana, 1934). (V teh dveh knjigah je zbrana tudi naša najobširnejša literatura o zadevni njuni problematiki; o novejši čas prim. še Zgodovina slovenskega slovstva, Slovenska matica, Ljubljana, 1956, str. 118). Poleg tega bi sem spadalo še večbesedno strokovno izrazje raznih ved, vsebovano v ustreznih publikacijah, zlasti priročnikih, slovarjih strok, kolikor seveda tudi to štejemo, kakor mi, k frazeologiji. In to je precej vse.

1 Pri frazeološkem izrazju je prvi problem ime za osnovno enoto frazeologije. Pavlica v svojem slovarju jo imenuje kar fraze (tako tudi Suhadolnik v kritiki tega slovarja). Vendar je izraz fraza v tej zvezi nekako neterminološki (prim. *ta človek govori same fraze*), v zameno zanj pa se nam ponuja izraz frazeologizem (tako npr. v knjigi N. M. Šanskega, ki je v marsičem pobudna za ta članek). Sam sem se odločil za izraz frazeologem, ki je analogen izrazu fonem, morfem, tonem, sintaksem ipd. Izraz frazeologem mi torej pomeni stalno besedno zvezo (ta izraz, t. j. stalna besedna zveza, je S. Suhadolniku sinonim za pregovore in jezikovne klišeje).

Prednost izraza frazeologem je, da ima tako rekoč tudi pomensko strukturo: to je pomenska večbesedna enota, različna od vseh drugih besednih enot, kot npr. *na vse kriplje*. Izraz frazeologizem bi lahko pomenil frazeološko (frazeologemsko) varianto; taka varianta frazeologema *na vse kriplje* je verjetno *na vse pretege*, morda tudi *na vso moč*; verjetno sta frazeološki varianti tudi *ne biti vreden počenega groša* in *ne biti vreden prebite pare*. Če takih primerov ne obravnavamo kot variante istega frazeologema, pride seveda v poštev razlaga s sinonimiko. — Od frazeoloških variant je treba ločiti frazeološke oblike, ki jih imajo npr. samostalniški frazeologemi (npr. *bela kava* — *bele kave* — *beli kavi* . . .) ali pridevniški (*hud ko hren* — *hudega ko hren* — *hudemu ko hren* . . .)

* Članek se opira na poseben tečaj predavanj študentom 3. letnika slovenistike v štud. letih 1971/72 in 1972/73 ter na predavanja v okviru ljubljanske podružnice Slavističnega društva Slovenije l. 1973. Radijska objava (precej širšega besedila) v jezikovnih pogovorih 1972/73 — vsega 7 enot.

ali tudi glagolski (*biti strah in trepet — je strah in trepet — bo strah in trepet — bi bil strah in trepet...*).

2 Na vprašanje, kaj vse je frazeologem, odgovarjamo pri nas do neke mere kolikor toliko enotno: frazeologem nam je tako besedna zveza s strukturo S (S) = stavek, ali več stavkov v okviru zloženega stavka) kakor tudi s strukturo dela prostega stavka (simbolizacija S/x , pri čemer je x nefrazeološki del strukture S); prim. za prvo npr. *Bolni zdravega nese* ali *Lastna hvala cena mala*, za drugo *zabiti si v glavo, krvava rihta, mlečni brat*. Naše izročilo prišteva torej k frazeologiji tudi pregovore, reke, prilike ipd., po našem mnenju upravičeno; jasno pa je, da so frazeologemi te vrste v primeri z nestavčnimi nekaj posebnega.

Ni pa pri nas enotnosti v poimenovanju frazeologemov s stavčno in nestavčno strukturo (s simboli: S -struktura, S/x -struktura). Raba omahuje med izrazoma reklo in rečenica. V skladu z večjim delom (po naši vednosti) slovenskega izročila sem se odločil za naslednjo terminološko določitev teh izrazov: reklo mi je frazeologem z nestavčno strukturo (npr. *vihati nos, strela gromska, rdeč ko rak, tu in tam, po navadi* ipd.), rečenica pa ima stavčno strukturo, natančneje rečeno: strukturo povedi, torej tip S (prosti stavek), S/S (podredje), $S/S + S$ (priredje) in kombinacija tega, (npr. $S/S + S$ rečenica s strukturo priredja, katerega ena sestavina je podredje); prim.: *Govoriti in delati je dvoje, Rana ura zlata ura; Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade; Konec dober, vse dobro; Ti očeta do praga, sin tebe čez prag* ipd. Primeri kot *roke gor* ali *roke na klop* so pač rekla, saj jih lahko rabimo v širšem sobesedilu (npr. *Vsi roke gor / na klop*). — Približno v takem, t. j. nestavčnem pomenu rabita izraz reklo že Pavlica in Suhadolnik, čeprav prvi nekako nedosledno; ta pomen se drži izraza reklo v glavnem tudi v S. Trdinove Besedni umetnosti (Ljubljana, 1958), medtem ko je Brezniku S/x -struktura v glavnem rečenica. Izraz rečenica je po našem primernejši za pojem stavčni frazeologem, ker že v srbohrvaščini pomeni to, kar stavek oz. poved, in si ga toliko lažje zapomnimo. Ker je gotovo, da se strokovnost (zlasti pa znanstvenost) kaže v veliki meri prav v enoumni in ustaljeni terminologiji, bi bilo gotovo koristno, ko bi se vnaprej pri nas držali tu razloženega pojmovanja obeh izrazov: *reklo* = S/x -struktura, *rečenica* = S -struktura.

2.0 Rečenice se glede na določene vsebinske in druge parametre dalje delijo na pregovore, reke, izreke, prilike ipd.; za medsebojno razločevanje teh izrazov (in njihovih t. i. mednarodnih ekvivalentov (ustreznikov), npr. *proverb, sentenca, parabola*) je gotovo zainteresirana posebno paremiologija; tisti, ki jo pri nas znanstveno gojijo, pa bi tudi slovenski frazeologiji gotovo zelo ustregli, ko bi v pregledni obliki napravili ta svoja pojmovanja dostopna naši širši javnosti (prim. poizkus te vrste pri Grafenauerju, *Narodopisje Slovencev II*, 1952), tu pa se s tem nadalje ne bomo več ukvarjali.

2.1 Iz našega pojmovanja frazeologema izhaja, da je to zmeraj le stalna zveza več besed. V tem smislu se seveda ni mogoče strinjati, da bi bil frazeologem (stalno reklo) lahko tudi ena sama beseda, četudi zloženka (prim. pri S. Trdinovi, n. m., str. 31 beseda *samopaš*); v tem primeru bi bile namreč frazeologemi tudi vse zloženke in sklopi, npr. tudi *živinozdravnik* ipd., kar očitno ne gre. Pač pa po vsej verjetnosti lahko govorimo o frazeologemih, kadar gre za zvezo predlog + x (kjer je x ena sama beseda), npr. *na lepem* (prim. še *na vsem lepem*; ali:

po navadi — po stari navadi, ali: avgusta = meseca avgusta; leta (sem ga čakala) = leta in leta ali dolga leta; ali baba, da ji ni para (= fest baba . . .): tu gre za okrajšave prvotnih dvo- ali večbesednih fraz. — Kot na zanimivost naj opozorim na nasprotno skrajnost, tj. na frazeologem iz več povedi, npr.: *Mož, jejte repo, da boste imeli ženo lepo. Mož: Če snem tudi kad in obroče, me nobena vzeti noče* (simbolizacija tako, da se za S ali S/S ipd. postavi pika).

3 Pri nas pa ni enotnosti, katere stalne besedne zveze so frazeologemi in katere ne. Po mojem gre za frazeologeme tudi pri strokovnih večbesednih izrazih (npr. *povedkov prilastek, delavsko samoupravljanje, temeljna organizacija združenega dela, jedrska eksplozija, prosti pad, ravnovesna lega . . .*). Da gre tu res za stalne zveze, se vidi po tem, ker se taki prilastki ne dajo zamenjati z drugimi (razen s popolnimi sinonimnimi, kakršni so npr. *povedkov/povedni/predikatni* ali *jedrski/nuklearni* ipd.). Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970) terminov ne prišteva k frazeologemom (prim. posebno frazeološko in posebno terminološko gnezdo), prav tako pa mu je frazeologem (v SSKJ imenovan fraza) le »besedna zveza s samostojnim, od sestavlajočih (ga) besed različnim pomenom«, preostali frazeologemi so mu pač »stalne zveze« (prim. npr. SSKJ (1970), XVII, § 81 in § 82: »stalne in frazeološke zveze«).

4 Glede na predvidljivost pomena stalne besedne zveze (tj. frazeologema) na podlagi pomena njegovih posameznih slovarskih sestavin ločijo eni (npr. že citirani Šanski) štiri tipe frazeologemov; za slovenske ustreznike ruskim poimenovanjem predlagam izraze sestava, skup, sklop in zraslek.

4.0 Pri sestavih je pomen frazeologema enak vsoti pomenov posameznih njegovih sestavin, tj. besed, npr.: *Siti lačnemu ne verjame; odrasli otroci, nepre-skrbljeni otroci, dnevna soba, spalna srajca, osnovna šola, delavski svet, delavsko samoupravljanje, pravica do samoodločbe, svoboda vesti in prepričanja, predmetni stavek, temeljna organizacija združenega dela* ipd. Od prostih (nestalnih) besednih zvez se sestave ločijo samo po tem, da jih ne delamo sproti v govoru, ampak jih jemljemo — kakor sploh vse frazeologeme — že gotove iz spomina (pomnilnika); proste besedne zveze bi bile npr. *prezebli otroci, srajca za spanje, posoda za ponoči, svet delavcev, pravica do samoodločanja, osnovna organizacija združenega dela, organizacija skupnega dela* ipd.

4.1 Skupni so frazeologemi, v katerih imajo posamezne besede čisto poseben, enkratni pomen, npr.: *kriva prisega, mokrocvetoče rožce, ljubezen do bližnjega, častna reč, prijazne zvezde*; navadno bi se reklo brez prenesene rabe: *prisega na podlagi laži* ali *lažna prisega, nežne rožice, ljubezen do sočloveka, častna beseda, človeku naklonjene zvezde*. Ta skupina frazeologemov se vendar včasih težje loči od naslednje, kjer gre za prenesen pomen celotne besedne zveze.

4.2 Sklopi so frazeologemi (stalne besedne zveze) s prenesenim pomenom, npr.: *pretipati komu kosti* (pretepsti koga), *zavihati si rokave* (resno/odločno se lotiti česa), *belo pogledati* (začuditi se), *nastaviti zanko* (napeljati koga na kaj), *dobiti svoje* (biti tepen), ipd. Take besedne zveze imajo kot proste seveda slovarsko docela predvidljiv pomen, ki pa je različen od frazeološkega (pri besednih igradah gre pogosto za tako prvotno ali drugotno dekodiranje površinsko sicer enakih prostih oz. stalnih besednih zvez). Očitno so ti frazeologemi metaforični (izraz metafore ali prispodobe najdemo pri Pavlici).

4.3 Zrasleki pa so stalne zveze, katerih pomena niti približno ne moremo uganiti iz besed, ki ga tvorijo (nekatero teh besed ali oblik celo same sploh ne nastopajo in so kot kak frazeologemotvorni katalizator teoretično slabo podkovanemu slovníčarju povzročajo obilico težav pri stilnem vrednotenju in pri normiranju); nekaj primerov: *priti na kant, priti na boben, biti plat zvona, kozje molitvice, imeti za bregom, deveta briga, za vsako figo, iti rakom žvižgat, iti se solit, obesiti šolo na klin, na vse kriplje, polomiti ga* ipd. (V zadnjem primeru je ga morda tudi samo besedotvorni morfem.)

5 Kakor zgoraj že nakazano, se v frazeologemih dovolj pogosto poleg sicer neznanih besed uporabljajo tudi že odmrle oblike, kakor npr. v naslednjih: *Brez dela ni jela, Besede mičejo, zgledi vlečejo, O kresi se dan obesi; iti zamož, bog te sprimi* . . . Isto je z naglasi, npr. *One samé nam urjo roké, one samé nam glave vedre; Žive naj vsi naródi; odpusti nam naše dolgé* ipd.

6 Naslednji problem naše frazeologije je poimenovanje oblikoslovnih vrst frazeologemov s strukturo *S/x* (lahko bi jo imenovali tudi *ne-S*-struktura; povedano navadno: nestavčna struktura). Poizkus te vrste imamo pri Pavlici, in sicer v izrazih jezikovni kliše in besedni obrazec. Jezikovni klišeji so mu »nekaki jezikovni vložki, ki jih vstavljamo v govor ali pisavo, podobno kot klišeje v tisk in se zato tudi imenujejo jezikovni klišeji. To so različne predložne in prislovne zveze brez glagola (kot npr. *na vrat na nos, zlepa ali zgrda* in pd.) ter razne besedne figure (*javna tajna, huda ura, labodja pesem*) in pod. Teh brezglagolskih besednih zvez */. . ./« »/k/ onverzacijskih«* in *«korespondenčnih obrazcev«* Pavlica podrobneje ne določa.

Iz obširnejšega citata iz Pavlice se vidi, da mu kliše pomeni neglagolski frazeologem, konkretno pa navaja (ne da bi jih tudi poimenoval) prislovne in samostalniške primere. Neglagolski frazeologemi bi se v skladu s starejšim oblikoslovnim izrazjem lahko imenovali *imenski* ali *nominalni*, obsegali pa bi samostalniške, pridevniške in prislovne frazeologeme. Izraz *kliše* ni dober, saj imajo klišejsko naravo vsi frazeologemi, tudi glagolski; kot znano, je za frazeologeme sploh značilno, da ne nastajajo v govornem procesu tako, da bi v skladu z mislijo, ki jo hočemo izraziti, zapolnjevali ustrezen izbrani skladenjski vzorec z besedami iz slovarja (pomnilnika), temveč iz le-tega jemljemo že gotove besedne zveze.

6.0 Predlagam torej, da se analogno besednim vrstam (seveda *mutatis mutandis*) govori o frazeoloških vrstah, torej o frazeološkem samostalniku, pridevniku (oba v pojmovanju samostalniška oz. pridevniška beseda sploh), prislovu, glagolu, in tudi o frazeoloških slovnicih besednih vrstah (členki, predlogi, vezniki) in o medmetu. Dejansko gre tu za t. i. fraze modernega jezikoslovja, tj. za samostalniško (ali nominalno), pridevniško, glagolsko itd., vendar z značilnostjo frazeologema, tj. stalne besedne zveze. Te frazeološke vrste si na kratko ponazorimo s primeri.

6.0.0 Frazeološki samostalnik: *višja sila, boljša polovica, avgijev hlev, adamovo jabolko, blagajev volčin; človek žaba, možicelj vstajač, študent prorektor, mož beseda; pravica močnejšega, pravica prve noči, politika dogovarjanja, sedež modrosti, zakon narave; zakon iz ljubezni, ljubezen na prvi pogled,*

blago z napako; človek, ki je zgubil prepričanje; ne tič ne miš, ne bodi ga treba, bog si ga vedi kdo. (Frazeologem *človek, ki je zgubil prepričanje* ima strukturo S/x/S, tj. nestavčni frazeologem z odvisnikom.)

6.0.1 Frazeološki pridevnik: *dobrega srca, odprte glave, dobrih rok, pridnih rok; pri pameti, v letih, z okusom, pri zdravju, od hudiča; za vsako rabo, za vsak dan, za k maši; dober ko kruh, čist ko zlato, dolg ko žrd, rdeč ko kri; lep prelep, nebeško lep, dober dober, lep, da ni mogoče povedati, kdo ve kakšen.* Preizkusni test za pridevniško naravo teh frazeologemov nam daje raba takih zvez v tipični skladijski paradigmi prilastek — povedkovo določilo: *ženska dobrega srca — ta je dobrega srca — iz zapora se je vrnila dobrega srca.*

6.0.2 Frazeološki prislov: *na silo, na moč, na ta način, iz srca, v tri dni, do kosti, do zadnjega, na pamet, s polno paro, na vsem lepem, na glas, na ves glas, za prazen nič, kar se da; prav nič, še malo ne, še kako, tako zelo, hitro hitro, meni nič tebi nič, leta in leta, leta (= dolga leta), gor in dol, čez drn in strn, slej ko prej, prej in slej, tu in tam, sem ter tja, kdaj pa kdaj, brž ko mogoče, čim prej, tem boljše, konec koncev, dan na dan, od glave do pet, od zore do mraka, vrag si ga vedi kam/kako, itd.* — V nominalni frazi ostajajo to prislovni frazeologemi, ne morda po konverziji pridevniški: prim. *govorjenje iz srca /na glas/ na ves glas* ipd.

6.0.3 Frazeološki glagol: *iti na živce, spravljati v zadrego, dvigati rep, vihati nos, delati neumnosti (napake, greh), napraviti poklon, dati poljubček, voditi za nos, iti mimo, gledati postrani, biti v napoto, biti napoti, imeti govor, držati besedo, napraviti sklep, napraviti prekršek, vzeti za ženo, pasti v nezavest, ustreliti kozla, priti k sebi, vršiti popravila* ipd.

6.0.4 Frazeološki členek: *kje neki, to se ve da ne, da le ne bi, tako rekoč, splošno govoreč, z drugimi besedami, kakor se reče, po pravici povedano, da po pravici povem, po mojem mnenju, prej ko ne, kako da ne, kako to da ne, tako tako, da da, nikakor ne...*

6.0.5 Frazeološki veznik: *če prav (npr. Če je prav mlada, ves svet ni njen), tudi če (=četudi), kljub temu da, ne glede na to da, medtem ko, potem ko, zato ker, namesto tega da, v primeru da, brž ko, ali — ali, zdaj — zdaj, ne samo — ampak tudi* ipd.

6.0.6 Frazeološki predlog: *glede na, v teku, s pomočjo, v očigled, ob priliki, v svrhu, z ozirom na.* (Večinoma so stilno slabši in jih naše slovnično izročilo pogosto odsvetuje; tako večkrat tudi frazeološke večbesedne veznike, kadar namesto njih lahko rabimo navadne enobesedne veznike.)

6.0.7 Frazeološki medmet: *dober dan, na svidenje, na veselo svidenje, bog daj srečo, strela gromska, strela vendar, hudiča vendar, bog moj, ježeš marija, oh joj prejoj, pri moji veri, pri bogu* ipd.

6.1 Frazeološke vrste imajo seveda oblikoslovne značilnosti, to se pravi — se sklanjajo, stopnjujejo, spregajo, imajo redne glagolske oblike ipd. Prim. *boljša polovica — boljše polovice* itd.; *dobrih rok — predobrih rok; priti k sebi — je prišel k sebi — pride k sebi; napraviti prekršek — napravljen prekršek; delati greh — delajoč greh — ne delaj greha,* ipd.

6.2 Tudi praktične slovaropisne vrednosti je odgovor na vprašanje, kaj je p o d s t a v a t e h f r a z e o l o š k i h v r s t (ali z drugimi besedami: kam naj jih kot slovarnik v slovarju postavim, in kam naj jih kot uporabnik slovarja hodim iskat). Pri samostalniških in glagolskih frazeologemih je podstava frazeologema samostalniška beseda oz. glagol, in pri teh dveh naj bi bil tudi frazeologem (npr. *višja sila* ali *človek žaba* ali *politika dogovarjanja*) zmeraj pri nadredni sestavini, torej pri *sila*, *človek*, *politika*; ali: *delati neumnosti*, *zgrešiti poklic* pri *delati* in *zgrešiti*. V pridevniških in prislovnih frazeologemih so dostikrat težave z določitvijo podstave, npr. v primeru *dobrega srca*: za uvrstitev v slovar pod prvo sestavino govori zloženka *dobrosrčen*, skladijsko edino ustrezna pa je uvrstitev pod nadredni pojem, tj. pod *srce*. — Tako bi imeli enoten kriterij za uvrščanje in iskanje. Kadar se lahko zanemari vidik gospodarnosti ali pa glede na slabo jezikoslovno podkovanost bralca, pa je primerna uvrstitev takih zvez pod obema sestavinama (seveda le polnopomenskima). Jasno je namreč, da se ravnamo po skladijski hierarhiji pri uvrščanju (in iskanju) frazeologemov tipa *na vse kripilje* ali *na lepem*, *na vsem lepem* (pod *kriplje*, *lep*).

7 Pri posameznih vrstah frazeologemov lahko preučujemo njihovo skladijsko strukturo (to merilo je vsaj deloma upoštevano že pri primerih za posamezne frazeološke vrste zgoraj). Za primer na kratko le o strukturi skladijskih samostalniških frazeologemov. Najbolj pogost se zdi samostalniški frazeologem s t. i. levim, tj. pridevniškim prilastkom (zlasti v strokovnem izrazju), npr.: *prvi maj*, *ново leto*, *bele noči*, *velika noč*, *sijamski dvojčki*, *blagajev volčin*, *kuhinjska sol*, *železna zavesa*, *združeno delo*, *pasji dnevi*, *zgubljene iluzije*, *ahilova peta*, *marijina srajčka*, *lovorjev venec* itd. V stilno zaznamovani stavi stoji tak prilastek seveda na desni: *strela gromska*, *sluga pokorni*, *Mati božja*, *trapa trapasta* (*sluga pokorni* je menda sploh samo desni prilastek kot frazeološki). Tudi frazeologemi s samostalniškim ujemalnim prilastkom (vsi razen pridevniških so po definiciji desni, torej tudi samostalniški ujemalni) so sorazmerno pogosti: *ptica pevka*, *študent prorektor*, *človek žaba*, *volk samotar*, *veter potepuh*, *starka zima*, *sirota Jerica*, *dedek Mraz*, *medved godrnjač*, *Ljubljana-Vič*, *Cankar kritik*. (Dovolj pogosta napaka (ali razvada) je pisava takih frazeoloških enot, povezanih z vezajem.) Nadaljnji tipi samostalniških frazeologemov z desnim prilastkom so še: npr. z golim neimenovalniškim samostalnikom (*korenine zla*, *moč teme*, *dan mrtvih*), s prilastkom, ki je sam nominalna fraza (*junak našega časa*, *vitez žalostne postave*, *sluga dveh gospodov*, *ljudje dobre volje*, *organizacija združenega dela*), s predložnim prilastkom (*umetnost zaradi umetnosti*, *človek brez srca*, *boj za obstanek*, *kralj brez kraljestva*, *tekmovanje za prehodno zastavico*), s primerjalnim prilastkom (*človek kot gora*; *človek, kot jih je malo*), sploh s stavčnim prilastkom (*človek, kot jih je malo*; *človek, da mu ni para*) itd.

8 Frazeologeme je mogoče obravnavati tudi s stališča jezika, v katerem so nastali, tj. p o i z v o r u. S tega vidika so slovenski in neslovenski. Slovenski frazeologemi pa so analogno slovenskim besedam (tj. besedam, ki so del slovenskega jezika, ne pa morda samo del besedila v slovenščini) raznih vrst. Zadeva sicer ni posebno — kolikor sploh — raziskana, toda z gotovostjo lahko domnevamo, da so nekateri naših frazeologemov nadaljevanje praslovenske dediščine, drugi so nastali v slovenskem jeziku (oboje so t. i. a v t o h t o n i, prvotni slovenski frazeologemi, preostali frazeologemi pa so p r e v z e t i iz drugih jezikov, to

pa tako, da smo jih bodisi prevedli iz tujejezične predloge (kot npr. *Zdrav duh v zdravem telesu* iz lat. *Mens sana in corpore sano*) ali pa smo jih neprevedene adaptirali svojemu jezikovnemu ustroju (bodisi v izgovorjavi, pisavi, oblikoslovju — v vsem tem hkrati ali v posameznem — primer bi bil npr. *status quo*, ki je prilagojen slovenščini v izgovoru in sklanjatvi (prim. rod. *statusa quo*), ne pa tudi v pisavi (prim. pisavo *quo*, ne *kvo*)); nasprotno je frazeologem *corpus delikti* v vsem (razen morda v oblikoslovju, kolikor gre za *delikti*) prilagojen slovenščini, saj ga po slovensko tudi sklnjamo.

V skladu z mojim pojmovanjem take problematike pri besedju bi torej prevzete prevedene frazeologeme morali imenovati frazeološke kalke; popolnoma prilagojeni frazeologemi so sposojeni, le deloma prilagojeni pa tuji frazeologemi (za zadnja dva tipa prim. *corpus delikti* proti *status quo* oz. *corpus delicti*). Ostanajo nato še citatni frazeologemi, ki niso del slovenskega jezika, npr. že navedeni *Mens sana in corpore sano*. (Paralelizem z navadno besedo: kalk — *uvod*, sposojenka — *kliše*, tujka — *radio*, citatna beseda *Frau* ali *lady*.)

9 Frazeologeme lahko ločimo tudi glede na njihovega socialnega tvorca oz. nosilca. Po tem načelu lahko govorim o frazeologiji nespecializiranega človeka (nekako povprečnega člana družine in širšega socialnega nespecializiranega kroga, npr. v smislu občanstva in državljanstva), potem pripadnika starostne dobe, poklica, stroke, družbenega položaja, razreda ipd. Po tem kriteriju so frazeologemi splošni (nespecialni), starostni (npr. mladostniški, starostni, srednjedobni), poklicni, strokovni, socialni ipd. Gotovo so tudi časovno obarvani (zastareli, zastarevajoči, neologistični; pa spet sodobni in zgodovinski itd.).

10 Frazeologeme je mogoče raziskovati tudi glede na etimolgijo in glede na stilno vlogo v besedilu. Pri nas imamo tega zelo malo raziskanega.

Pavel Zdovc

Filozofska fakulteta na Dunaju

O VLOGI DIALEKTA PRI POUKU KNJIŽNEGA JEZIKA¹

Sociologija izobraževanja, ki tematizira odnose med šolo in družbo, in sociolingvistika, ki raziskuje razmerje med jezikom in družbo, sta že dalj časa v polnem razmahu in se lahko sklicujeta na važna spoznanja in odkritja. To velja tudi za tisto smer sociolingvistike, ki se pogloblja v razmerje jezik — družba z vidika socialnega okolja v okviru obsežnejše jezikovne skupnosti². Vendar se

¹ Predavanje v jezikoslovni in literarni sekciji 5. Koroških kulturnih dni v Celovcu 27. XII. 1973.

² Gl. B. Bernstein: *Class, Codes and Controle*. Volume 1: *Theoretical Studies towards a Sociology of Language*. London 1971 (*Primary Socialization, Language and Education*. IV). — *Familienerziehung, Sozial-schicht und Schulung*. Weinheim-Berlin-Basel 1971. (posebno P.-M. Roeder: *Sprache, Sozialstatus und Schulerfolg*.) — W. Pollak, *Bildungsbarriere — Sprachbarriere*. *Die Zukunft*. Sozialistische Zeitschrift für Politik, Wirtschaft und Kultur. 7/8 (april) 1972, 48—53. Upravičeno poudarja, da marsikatera trditve niso dovolj podprte z empirijo.

nova spoznanja in pobude doslej le pičlo odražajo v naši praksi, v organizaciji jezikovnega pouka in strokovno didaktičnega izobraževanja. Glede na manjšinske jezikovne skupnosti je problematika tako v socialnem kakor v jezikovnem pogledu še veliko bolj zapletena: Saj gre tu za jezikovno-socialne plasti (regionalni dialekt — zbornemu jeziku blizka oblika pogovornega jezika oz. knjižni ali pisni jezik) ne enega, marveč dveh jezikov in povrhu še v posebnih zgodovinsko, socioekonomsko in sociopsihološko pogojenih okoliščinah, ki določajo položaj in funkcijo jezika oz. zvrsti jezika³.

Kakršnokoli je vrednotenje regionalnega in socialnega dialekta, regionalne in socialne zvrsti jezika, neosporavano je dejstvo, da naj šola — tudi dvojezična — pripelje učenca do obvladanja knjižnega (govornega in pisnega) jezika kot splošne komunikacijske oblike (čeprav nekoliko regionalno obarvane). Mogoče manj splošno sprejeta je zahteva, da naj ta pouk gradi na učenčevem izhodiščnem jeziku, t. j. na domači dialektalni in socialni varianti slovenščine. Ta zahteva se opira na načelo, ki daje prednost tistim didaktičnim prijemom, kateri obetajo največjo realno učinkovitost v najkrajšem času. Uporabljenost dialekta kot pomožnega sredstva pri posredovanju standardnega, knjižnega jezika je v praksi odvisna od vrste pogojev, in sam način uporabe dialekta bo na raznih šolskih stopnjah od osnovne in višje do visoke šole kajpak različen. Ti pogoji zadevajo subjektivne in objektivne dejavnike učnega procesa: razmerje med učenci samimi kot skupino (razred), razmerje med učenci in učiteljem ter razmerje med dialektom (izhodiščem) in knjižnim jezikom (ciljem). Učinkovitost in smiselnost tega metodičnega prijema bo toliko prepričljivejša, kolikor večja je homogenost učencev glede domačega dialekta, kolikor temeljiteje ga učitelj pozna in kolikor obsežnejše in doslednejše so zakonitosti razmerja med dialektom in knjižnim jezikom.

Značilnost slovenskega življa na avstrijskem Koroškem je tudi danes še razmeroma močna socialna homogenost, nerazslojenost. V avstrijskem merilu znaša nižji sloj (kmetje in delavci, pomožni in priučeni) 60 % celotnega prebivalstva⁴, med Slovenci na Koroškem pa je ta odstotek nosilcev regionalnega dialekta mnogo višji⁵. Številčno močnemu nižjemu sloju stoji nasproti prav šibek srednji sloj (uradništvo, nastavljeni, izobraženci v prostih poklicih), pa tudi ta izvira pretežno neposredno iz nižjega sloja (prva generacija). Tako prihaja v šolo torej ogromna večina z dobrim znanjem domačega slovenskega govora (dialekta). Spajanje šolskih okolišev in razpuščanje posameznih šol na dvojezičnem in slovenskem jezikovnem področju je v tem pogledu treba zabeležiti kot negativen razvoj. Učiteljski kader je po svojem socialnem in jezikovnem poreklu danes prav tako v veliki večini identičen z veliko večino učencev, obvlada torej od mladih nog enega izmed lokalnih dialektov (govorov). Za učinkovitost pouka slovenščine je relevantno, če deluje učitelj v šolskih okoliših svojega domačega govora ali pa da si hitro in temeljito osvoji strukturo lokalnega govora svojega šolskega okoliša. Pravilna personalna politika šolskih oblasti upošteva — v okviru izvedljivosti — tudi takšne dejavnike.

³ J. Leiler (Untersuchungen zum deutsch-slowenischen Bilingualismus in Feistritz an der Gail in Kärnten. Feststellung des Phoneminventars der beiden Mundarten. Hausarbeit bei Prof. Peter Wiesinger, Wien 1973) npr. razlikuje »Grundmundart« (slovenski krajevni govor), »Verkehrsmundart« (nemški krajevni govor), »Verkehrssprache« (nadregionalni nemški govor) in »Standardsprache« (oba jezika v cerkveni rabi).

⁴ K. Grohmann, E. Hönigsberger: Bildungschancen der Bevölkerung in den Landbezirken. Wien 1971.

⁵ Prim. tudi podatke v letnih poročilih Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu.

Uporabljenost lokalnega govora kot pripomočka pri posredovanju norme knjižnega jezika je toliko tehtnejša, kolikor večje in trdnejše so zakonitosti razmerja med obema jezikovnima sistemoma. Metoda, ki se poslužuje kontrastov, sovpadov, analogij in sorazmernosti, se mora seveda v vsem strogo držati aktualne sinhronosti jezikovnih pojavov na obeh straneh. Saj bi še tako sijajne zakonite vzporednosti na zgodovinsko-razvojnih ravneh pomenile nadomeščanje ene neznanke z drugo. Obseg uporabljivosti in smiselnosti te metode lahko določi šele praksa za vsak lokalni govor posebej⁶. Tu se bomo omejili na del sistema dolgih vokalov, in sicer na vokale srednje lege knjižnega jezika in njih ekvivalente v govorih podjunskega dialekta.

V slovenskem knjižnem jeziku in v njegovi osrednji pogovorni varianti je dejavna fonološko relevantna kvalitetna opozicija med dvema dolgima e-jevskima in dvema o-jevskima vokaloma. Njuno fonološko vrednost dokumentirajo minimalne opozicije, bodisi morfološke, bodisi leksikalne: 'te:lɛ — 'tɛ:lɛ (tèle — tèle), no:si — 'no:si (nósi — nôsi). Pod Kopitarjevim vplivom je Metelko skušal uvesti za oba fonemska para posebna pisna znamenja, vendar se ta poskus ni uveljavil in je po uradni prepovedi za šole še pred sredino 19. stoletja popolnoma propadel. Z metelčico vred je bilo za dalj časa odrinjeno tudi pravorečno vprašanje vokalizma knjižne slovenščine. Čeprav je knjižni monoftongični vokalni sistem kljub tej dvojnosti veliko preprostejši od skoraj vseh koroških (v glavnem monoftongično — diftongičnih) sistemov, vlada pogosto tudi pri izobrazencih precejšnja negotovost pri izreki dolgih e in o, kakor jo zahteva slovensko pravorečje. To pa tudi zavoljo tega, ker premalo izkoriščamo prednosti znanja enega izmed avtentičnih dialektov oz. lokalnih govorov.

KNEŽA nad Velikovcem⁷: šolski okoliši Djekše, Kneža, Krčanje, Šempeter na Vašinjah, Ruda in Srednja vas pa še Grebinj.

Knjižni jezik			Kneški govor
Pisava	Transkripcija SP	Mednarodna transkripcija	
e	é	'e:	'jə ----- 'e: ----- 'eä ('ɛ:) ----- 'an:
	ê	'ɛ:	'a ----- 'uə
o	ó	'o:	'o: ----- 'oa ('ɔ:) ----- 'on:
	ô	'ɔ:	'o

⁶ Gl. J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 1. Maribor 1968 (posebno 11—20, 123 sl.)

⁷ Iz gradiva za Obsčeslavjanskij lingvističeskij atlas (govor vasi Kneža / Grafenbach nad Velikovcem). — T. Logar, Govor vasi Kneža pri Djekšah na Koroškem. SR XVI (1968), 395—412.

Primeri:

'iə — é	liəta (NApl)	léta	'uə — ó	büəsa	bósa
	slíəpa (fsg)	slépa		z nüəsa	iz nósa
'iə — é	nedé:la	nedélja	'o: — ó	nó:s	nósi
	səsé:da	soséda		uó:la	vólja
'eä — é	breáza	bréza	'oa — ó	oásma	ósma
	neásu	nésel		smoáli	smólje
'an: — é	pàn:st	pést	'on: — ó	tòn:p	tóp
	srán:ča	sréča		zòn:f	zób
à — ê	mâtɥa	métla	'ɔ — ô	dròbna	dròbna
	tàɥa	téle		təmnòta	temnòta

V kneškem govoru se 'iə in knj. é ter 'uə in knj. ó tako rekoč popolnoma ujemata, v drugih primerih dosega zakonitost vzporednosti zelo visoko stopnjo. Viden razloček je korenski naglas v besednem tipu »drevó« (kneško drèu). Druge razlike glede mesta naglasa zadevajo le manjše število besed.

SENTVID v Podjuni⁸: šolski okoliši Šemprimož, Škocijan, Žitara vas, bolj ali manj tudi Sinča vas, Dobrla vas in Galicija. Nekoliko drugačne razmere kakor v Žitari vasi so v sosednjem Šentlipšu.

Knjižni jezik			Šentviški govor
Pisava	Transkripcija SP	Mednarodna transkripcija	
e	é	'e:	'iə ----- 'e: ----- 'ɛ: ----- 'eä
	è	'ɛ:	'ɛ
o	ó	'o:	'uə ----- 'o: ----- 'ɔ: ----- 'oa
	ô	'ɔ:	'ɔ

Primeri:

'iə — é	liəte	léta	'uə — ó	büəx	bóg
	siəməne	sémena		na püəle	na pólje
'e — é	sté:la	stélja	'o: — ó	dó:bər	dóber
	zè:le	zélje		uó:la	vólja

⁸ Gl. gradivo v P. Zdovc, Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten. Lautlehre und Akzent der »Poljanci«. Wien 1972.

'ε — é	lé:ča	léča	'ɔ: — ó	pó:t	pót
	začē:ɥa	začéla		tó:pa	tópa
'eä — é	ceásta	césta	'oa — ó	ròaža	róža
	leát	léta		səboáta	sobóta
'ε — ê	mätɥa	mêtla	'ɔ — ó	dòra	dôbra
	zelēna	zelêna		lenòba	lenôba

Zahodna podjunsčina je torej zelo podobna severni (razen nazalnih vokalov in kratko poudarjenega à). V nasprotju s severno podjunsčino pa zastopa 'ε: tudi precej ozko omejeno število primerov z 'a: v knjižnem jeziku (m'ε:ša — knj. má-ša). Glede naglasnega mesta so razmere spet skoraj identične z onimi knjižnega jezika. Poglavitni izjemi sta tipa »drevó« (drèu) in »nêsi, nesíte« (nès, nêste).

VOGRČE pri Pliberku⁸: šolski okoliši Vogrče, Kazaze, Šmihel, Globasnica, Pliberk, Humec (Božji grob) in z določenimi razločki še Šmarjeta, Komelj ter občina Suha.

Knjižni jezik			Vogrški govor
Pisava	Transkripcija SP	Mednarodna transkripcija	
e	é	'e:	'iə 'e: 'ε: 'an:
	ê	'ε:	ĩ'a:
o	ó	'o:	'uə 'ɔ: 'ɔ: 'on:
	ô	'ɔ:	ɥ'a:

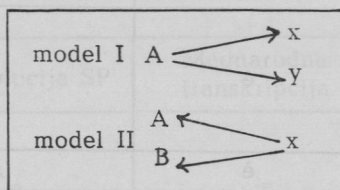
Primeri:

'iə — é	lios	lés	'uə — ó	utrúək	otrók
	slíɔpa	slépa		pukùəsu	pokósil
'e: — é	dē:kɥa	dékla	'o: — ó	nó:si	nósi
	sté:la	stélja		uó:la	vólja
'ε: — é	sé:kat	sékat	'ɔ: — ó	kó:ža	kóža
	lé:ta (Gsg)	léta		mó:re	móre
'an: — é	trán:se	trése	'on: — ó	gón:ba	góba
	pàn:st	pést		tón:ča	tóča
ĩ'a: — ê	tjá:be	têbe	ɥ'a: — ô	čɥá:ɥek	člôvek
	ĩá:len	jêlen		uá:kna (sg)	ôkna

Tudi v vzhodni podjunščini so zakonitosti razmerij do knjižnega jezika obsežne in trdne. Kolikor pa razlike so, gre skoraj redno za drugo mesto naglasa: tip »drevó« (drèuə), tip »něsi, nesíte« (něsi, něste) (kračina!) in vrsta deležnikov na -l- v n. sg. in v vsem dl. in pl. (tip dé:uou, diuuua — deū:uə; deū:uə, deū:li; deū:li, deū:uə). Omejena je uporabljivost metode tudi glede 'an: in 'o:. Če učenec že ve, kako se beseda piše ali pa če ima besedilo pred seboj, bo zadel kvaliteto vokala. Od svojega narečnega 'an: ali 'o: neposredno pa na ravni sinhronije nima poti do knjižno obvezne izreke:

A	B	x
dán:tela dá:tela má:ša	detelja maša	dételja máša
kó:ža mó:ti	koža mati	kóža máti

Torej imamo dva modela (ugodnejši model I močno prevladuje):

A = narečna oblika
 y = pisna oblika
 x = knjižna izreka
 A = narečna oblika
 B = pisna oblika
 x = knjižna izreka

Zaključek. Na vprašanje, ali pri nas dialekti lahko zavzamejo vidnejše mesto pri učenju in poučevanju knjižnega jezika, smemo odgovoriti pritrdilno. Tako subjektivni dejavniki (jezikovno izhodišče učencev in učiteljskih kadrov) kakor tudi objektivni (jezikovni) dejavniki narekujejo koristnost zavestne, metodične uporabe dialekta pri posredovanju knjižnega jezika. Primerjava na strogo sinhroni ravni je glede dolgih vokalnih fonemov prikazala zelo obsežne zakonitosti med najbolj zaključenima zvrstema jezika, med lokalnim govorom in standardno slovenščino. Sistematično vključevanje dialekta obeta hitrejše napredovanje pri osvajanju knjižnega jezika, večjo storilnost v časovno dokaj ozko odmerjenem pouku slovenščine. Muzikalični akcent (intonacijski sistem), ki je živ in tvoren v vseh naših dialektih od Šmohorja do Pliberka, bi bil končno vsaj posredno upoštevan v jezikovnem pouku⁹. Ta pot je naravnejša, bolj organična in blaži določene zunanje pregrade med pojavnostima obeh glavnih zvrsti slovenskega jezika. Imela bi lahko pozitiven jezikovno-psihološki in pedagoški učinek na duševni in duhovni razvoj otrok in mladostnikov v naših konkretnih koroških razmerah.

⁹ Prim. J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 1, str. 140 »zato dolensko, gorenjsko, zgornjesoboško in koroško govoreči ostajajo brez pouka o svoji značilnosti naglaševanja, kar gotovo ni prav.«)

France Klopčič

Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana

BELEŽKE O PREVODIH LENINOVIH SPISOV V SLOVENŠČINO

Ob prevajanju Leninovih spisov iz ruščine v slovenščino, s čimer se od časa do časa ukvarjam, in prav tako pri preverjanju takšnih prevodov, ki so jih opravili drugi, na primer pri urejanju zbornika Leninovih izbranih spisov o nacionalnem vprašanju, ki je izšel januarja 1974 pri Cankarjevi založbi v Ljubljani, sem nalezl na posebnosti, ki zaslužijo pozornost, pa tudi na ponavljajoče se napake ali površnosti. S tem razmišljanjem želim opozoriti nanje in morebiti sprožiti razpravo: če bodo za to poklicani jezikoslovci našli ustrezne rešitve itd., bom dosegel namen in koristil prevajalstvu.

1. *Rossíja, rossíjskij, Rus', rússkije, rusksij jazýk*

Pri slovenjenju teh besedi (transliteriram jih v latinski črkopis) moramo biti pazljivi, sicer se zlahka zmotimo. Beseda *Rossija* pomeni Rusijo, beseda *Rus'* prav tako, le da ima starinsko ali literarno-patetično stilno vrednost. *Rusksije* so Rusi. Izraz *ruskij jazyk* pomeni kot v sloveščini ruski jezik.

Drugače je s pridevnikom *rossijskij*: nanaša se na Rusijo kot deželo ali državo ne samo Rusov, marveč še desetine drugih narodov. Zato ga ne gre prevajati s slovenskim izrazom ruski.

Pojasnim na primerih.

Marksistična delavska stranka v Rusiji, ustanovljena l. 1898, si je dala ime *Rossíjskaja social-demokratičeskaja rabočaja partija (RSDRP)*. Federacija sovjetskih republik si je l. 1918 nadela ime *Rossíjskaja sovjetskaja federativnaja socialističeskaja respublika (RSFSR)* in vanjo so se poleg ruske vključile na primer še tatarska, baškirska, čuvaška republika in druge. Ti podatki nam narekujejo, da pri prevodu pridevnik *rossijskaja* spremenimo v lastno ime in ga prestavimo na konec naziva. Zgornja dva primera torej prevajamo: *Socialnodemokratska delavska stranka Rusije, Sovjetska federativna socialistična republika Rusija*. Prav tako prevajamo *Komunistična partija (bolševikov) Rusije*.

Podobno je pri nas. Govorimo in pišemo, uradno in nasplošno, o Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, ne pa o jugoslovanski socialistični federativni republiki.

Srečujemo še obliko *vserossíjskij*. Izraz se nanaša na vso Rusijo oziroma na vso sovjetsko federacijo Rusije, tako na primer *Vserossijskoe teatralnoe občestvo*. Prevajamo ga z besedo *vseruski*.

Poseben pomen ima pridevnik *velikorusskij*. Lenin je večkrat ostro grajal velikoruski šovinizem, mu napovedal celo boj na življenje in smrt. Zato je C. Š. zgrešil pomenski odtенок, ko je prevedel *velikorussko demokracijo z vsrusko*.

2. Nácija, nacionalnyj, naród, narodnost'

Beseda *nacija* pomeni narod (ali nacijo), *nacionalnyj* pa ustrezni pridevnik. Besede *narod* ne smemo prevajati s slovensko besedo narod, ker pomeni ljudstvo, *narodnyj* pa ljudski. Zato se naslov Slovensko narodno gledališče v ruščini glasi pravilno: *Slovenskij nacionalnyj teatr*.

Nekaj posebnega je sedanja raba izraza *narodnost'*. Tako v Sovjetski zvezi označujejo zgodovinsko nastalo skupnost, ki še ni dosegla razvojne stopnje sodobne nacije, že zdavnaj pa je presegla stopnjo plemenske etnične skupnosti.

V zborniku »Leninizem in nacionalno vprašanje v sodobnih razmerah«, ki ga je sestavil in leta 1972 objavil avtorski kolektiv Inštituta za marksizem in leninizem v Moskvi, pa beremo, da so se Kazahi, Kirgizi, Turkmeni, Čuvaši, Jakuti in drugi preoblikovali v socialistične »nácije i narodnosti« in pri tem preskočili kapitalistični stadij razvoja (str. 214).

Kako prevajati ruski tэрmin »narodnost'«? Izhajajoč iz razlage pojma bi bilo najprimernejše: nepopolnoma razviti ali polrazviti narodi. Toda — ali sta ta dva opisa primerna slovenščini? Če nista, kako povedati drugače? Če bi sprejeli predloženo rešitev, bi zgornji primer lahko prevedli z *razviti in polrazviti narodi*. Izraz *srednjerazviti*, ki je že v rabi, se mi ne zdi ustrezen, ker v njem ne čutim dinamičnosti.

Te posebnosti so novejšega datuma. Zanimive so, ker imamo tudi pri nas podobna poimenovanja. Izraza *narod* in *narodnost*, ki sta se desetletja uporabljala tudi v istem pomenu — zlasti v zvezi *narodno* ali *narodnostno* vprašanje — smo zadnja leta ločili: z izrazom *narodnost* smo izpodrinili prejšnji dvobesedni termin *narodna manjšina*, misleč konkretno na Albance, Madžare, Italijane. Ta rešitev ni bila najbolj srečna, čeprav jo bo neomejena praksa seveda lahko nepreklicno uveljavila. V tem primeru bo imela beseda *narodnost* dva pomena, enega do tega in tega leta, drugega od tega leta naprej. Beseda *narodnost* bo poleg tega označevala še pripadnost (npr. anketiranca) k posebnemu narodu. Morda bo napredek v znanosti in praksi prinesel razbistritev in spremembo.

3. Prodnaológ in podobno

Dokaj preglavic prinašajo prevajalcu ruske okrajšave in skovanke, ki so nastale v veliki množini takoj po revoluciji, iz odpora proti vsemu staremu, v želji po novem racionalnem izražanju; pozneje so ta proces umirili. Skovanke pa so ostale in izpričujejo trdoživost, stanovitnost in prožnost. Nekatero med njimi so se tako uveljavile, da jih ni mogoče več razstaviti na sestavne dele ali celo razvozlati; osamosvojile so se in postale podstava izpeljankam.

Tako na primer *gosplan* to je gosudárstvennyj plánovyj komitéť, državni planski komite. V uporabi je pretežno okrajšava.

Beseda *Sovhoz* je nastala iz dvobesednega izraza: *sovetskoje hozjájstvo*; nova beseda je iz prvih zlogov. Okrajšava pomeni sovjetsko (državno) gospodarstvo. Z njo označujejo izključno kmetijska podjetja v državni lasti, vódena na industrijski način in po agronomskih pravilih. Nekaj podobnega so naša državna posestva v kmetijstvu. Iz besede *sovhoz* je izpeljanka *sovhoznyj*. Če bi kdo hotel

danes namesto *sovhoza* uporabiti prvotni izraz, to je *sovetskoje hozjajstvo*, bi živ krst tega ne razumel v smislu besede *sovhoz*, temveč bi menili, da ocenjuje gospodarstvo na neki splošni, morda politični način, recimo kot nasprotje kapitalističnemu gospodarstvu.

Prav tako je z besedo *kolhoz iz kolektivnoe hozjajstvo*; pomeni kmetijsko podjetje, v katerega so se združili posamezni kmetje, da skupno ali kolektivno, na združnih načelih, s sodobnimi stroji itd. v njem gospodarijo. Nekaj podobnega so bile svoj čas pri nas proizvodne kmečke zadruga. *Kolhoz* je danes ustaljen izraz, ki ima drug pomen kakor izvorna polnobesedna zveza. Beseda je tudi podstava izpeljankam: *kolhozna zemlja*, *kolhozni pridelek*, *kolhozno zborovanje*, *kolhoznik*, *kolhoznica* itd.

Besed *sovhoz* in *kolhoz* zato ne prevajamo, puščamo ju v izvorni obliki, kot citata, kakor je bila kot citatna beseda pritegnjena beseda *sputnik* (spremljevalec, sopotnik).

Leta 1921 se je pojavil izraz *prodnalóg*, okrajšava dvobesednega poimenovanja *prodovóljstvennyj nalóg*. *Nalóg* je davek. Ta davek je uvedla sovjetska oblast po zmagi nad notranjo protirevolucijo in nad zunanjo intervencijo, ko se je bilo mogoče odpovedati tako imenovanemu »vojnemu komunizmu« in uvesti »novo ekonomsko politiko« (NEP) kot prvo obliko obnove in socialistične graditve. V času »vojnega komunizma« je kmečko prebivalstvo obvezno oddajalo pridelke po »razvjórstki«, to je po razvrstitvi, ki jo je določala krajevna sovjetska oblast. Z novo ekonomsko politiko je prenehala razvjorstka, nadomestil jo je splošno veljaven davek v naturi, z zakonom določen v odstotkih od pridelka, s tem da je kmet — takrat še ne združen v kolhoze! — svobodno razpolagal s preostalim pridelkom.

Ruska beseda *prodovoljstvie* sicer pomeni živila, prehranske potrebe, hkrati tudi prehranjevanje, oskrbo; v rabi je npr. *zveza prodovoljstvie vojsk*, prehrana vojske. Temu ustrezno je prevajalec — to je bil takoj po osvoboditvi Ciril Štukelj, pa ni bil slab prevajalec! — ruski *prodnalog* poslovenil z izrazom *živilski davek* in storil napako. Držal se je formalnih razlogov, ni pa preniknil v bistvo, čeprav ga je na to navajalo samo besedilo. V članku *O prodovoljstvenom naloge* Lenin pojasnjuje uvedbo novega davka: »... jemljemo minimalno, (za armado in delavce) nujno potrebno količino žita kot davek, ostalo pa bomo zamenjavali za industrijske proizvode.« Po taki razlagi bi prevajalec besedo *prodnalog* lahko prevedel samo z *davek v žitu*, nikakor pa ne z zvezo *živilski davek*. In ker je sovjetska vlada uvedla naturalni davek tudi na krompir, sončnična semena, jajca, mleko, kože, lan itd., bi bilo edino pravilno za to vrsto davka rabiti izraz *davek v naturi*.

Naj bo omenjeno, da je navedeni prevajalec zbornika Leninovih spisov pod naslovom »Nova ekonomska politika in socialistična graditev« (Cankarjeva založba, Ljubljana 1947) rabil izraz *naturalni davek* namesto pozneje uveljavljenega, toda napačnega *živilskega davka*.

Izraz »živilski davek«, se pravi davek na živila, pa je neustrezen tudi iz naslednjega: v pretekli dobi so delavske stranke nasprotovale posrednim davkom, h katerim je spadal tudi davek na promet; z njim so se dražila živila, zato so

zahtevale uvedbo neposrednih davkov na premoženje, na dobičke, na rente, da bi torej davčno breme nosili bogati razredi, ne pa široke ljudske množice. Izraz živilski davek ni bil politično ali ideološko usklajen z usmeritvijo delavskega gibanja in boja.

Skratka, pri okrajšavah in skovankah je treba natančno pretehtati njihov pomen. Prevajalec nikakor ne sme podcenjevati avtorjev teh besed. Z nesmiselnimi ali nepremišljenimi izrazi se na zunajideološkem področju pač ne dá obvladati de-žele z 250 milijoni prebivalcev.

4. Vosstánie, puč ip.

Za vstajo imajo Rusi besedo *vosstanie*. Ustrezni izrazi so *vosstát'* — upreti se, začeti z vstajo, *vosstavát'* — upirati se, *vosstávšije* — uporniki ali vstajniki (zadnje besedo pozna Slovenski pravopis leta 1962, str. 958, vendar je živi jezik ne uporabljaja).

Od vstaje dosledno razlikujejo *puč* (pišejo ga *putč*), in zato upornik ni pučist. Pravopis 62 namesto besede *puč* priporoča *prevrat*, namesto *pučista* besedo *prevratnež* (SP 710); to pa ne ustreza pomenu pojma puč. *Prevrat* je širši pojem in zanj imamo v ruščini *perevorót*, v nemščini *Umsturz*, *Umwälzung* itd. *Puč* je nasprotno le tisti poseben primer prevrata, ki ima zarotniški značaj, ki ga pripravlja majhna skupina, pogosto na pustolovski način, brez udeležbe ljudstva, in ki zato tudi nima globokih družbenih, razrednih posledic. Lenin v svojih delih zelo pazi na te pojme. O *pučistih* piše, da gre za »krožek zarotnikov ali neumnih zane-senjakov«, in temu primerno poimensko določa besedo *puč*.

Za »vstajo« nimajo Rusi nobenega drugega izraza; mi imamo »upor«. Poznajo pa bunt, kar je podobno slovenskemu puntu, in to v zvezi *krestjanskije buntý*, *buntovščikí* — kmečki punti, puntarji i. p.

5. Samoupravljénje

Rusko besedo *samoupravljénje* je Lenin uporabljal za pojem *samouprave* ali *avtonomije*; pri tem je ravnal docela v duhu ruskega jezika, ki drugega pomena izraza *samoupravljénje* ne pozna. Beseda je po obliki zapeljivo podobna sloven-ski (ali srbohrvatski) besedi *samoupravljanje*, pomen pa je v ruščini drug kakor v slovenščini (srbohrvaščini).

Po februarski revoluciji 1. 1917 je boljševiška partija v svojem programu — v Leninovi redakciji — zapisala kot 3. točko nalog konstitucije demokratične re-publike: »Široka krajevna samouprava; pokrajinska samouprava za področja, ki se od drugih razlikujejo zaradi posebnih življenjskih razmer in po sestavi prebi-valcev« (zv. 32, str. 154).

Kjer je v tem citatu slovenski izraz samouprava, je v izvirniku *samoupravljénje*; pridevnika *krajevna* in *pokrajinska* označujeta geografske in demografske de-javnike.

Kako si je Lenin predstavljal novo upravljanje, ki naj nadomesti razbito carsko administracijo, zvemo iz stavka, zapisanega v aprilu 1917: »Sovjeti delavskih,

kmečkih in dninarskih odposlancev od baze do vrhov — takšen je ideal upravljanja« (zv. 31, str. 276).

Sovjet sicer pomeni v dobesednem prevodu slovensko *svet*; toda v aktualni vsebini pojmov sta različni družbi vnesli bistveno razliko. Nastanek sovjetov v Rusiji in njihovo funkcijo kot organov politične oblasti v revoluciji in pozneje v socialistični graditvi bi lahko primerjali z našimi narodnoosvobodilnimi ali ljudskimi odbori, ne moremo pa jih primerjati z delavskimi sveti v proizvodnih enotah, torej z organi samoupravljanja.

Navedene Leninove izjave zadosti jasno izpričujejo, da ruskega *samoupravljenija* ne smemo prevajati s *samoupravljanjem*, to je z ureditvijo in določili, kakršne imamo in pojmujeemo danes v Jugoslaviji. Taki prevodi niso redki, so pa vsebinsko zgrešeni.

Nadrobneje o tem sem pisal v članku »Popačeni Lenin in samoupravljanje« v reviji Teorija in praksa, leto 1972, št. 5, str. 768—776.

6. Libman, Genrih Gejne in drugi Gansi

Imena, ki jih navajam na tem mestu v prečrkovanju, se lahko z nepazljivim prevajalcem — in bralcem seveda — hudomušno pošalijo.

Prevajalec C. Š. je priimek Leninovega oponenta Libmana prestavil v slovenščino tako, da ga je spremenil v Nemca: Libmann. Priimek je morda res nemškega izvora, bil bi pa lahko tudi židovskega, vendar označuje ruskega politika v začetku našega stoletja. Zato ne gre v njem videti Nemca; priimka mu ne ponemčujmo! V takem primeru moramo iz ruske pisave po črki posneti v slovensko besedilo. Tako pišemo po ruski pisavi ime pisatelja Erenburga, ki so ga po vojni pisali *Ehrenburg*.. Toda *Gercena*, ki ga že celo stoletje predstavljamo kot *Hercena*, ne moremo več popraviti.

Seveda velja to samo za besede iz ruskega kulturnega sveta. Rusi prisvajajo imena iz tujega sveta po lastnih izgovornih in pravopisnih pravilih, ta pa so drugačna od slovenskih. Zgovoren je primer nemškega Heinricha Heineja: izgovarjajo in pišejo *Genrih Gejne*; *Victor Hugo* je pri Rusih *Gjugo*, *Hegel Gegel'*, *Helvetius Gel'vecij*, a *Hans Gans*: to prevajalca seveda ne sme zapeljati, da bi v tej zadnji besedi videl nemško gos. V takih primerih se zatekamo k izvorni pisavi tujega jezika.

7. Eksaktni jezik političnih ved

Kot v vseh znanostih mora biti tudi jezik političnih znanosti jasen, določen, natančen. Meščanska družba je že v XIX. stoletju neverjetno široko razmaknila ljudem pogled v bistvo in anatomijo, v pojavne oblike in resnično stanje ter v razvojne težnje človeške družbe. Za ustrezna spoznanja so vpeljali tudi nove izraze, na primer *presežna vrednost*, *ciklične krize*, *suverenost narodov*, *proporcionalne volitve*, *imperializem* itd. Še bolj globoko in široko se je razmaknilo znanje o človeški družbi, ko je v XX. stoletju proletariat kot razred nove dobe pritegnil v družbeno gibanje in politični boj milijone ljudi v vseh deželah sveta in pri tem ustvaril lastne organizacije, svojo politiko in taktiko, poseben idejni svet, s svojimi ideali in prepričanji. Zlasti Komunistična internacionala (1919—

1943) je s prodorno analizo družbenih razmer, z aktivnim posegom v vse družbene pore, z osvetljevanjem nalog razrednih predhodnic, to je partij, z neprestanim preverjanjem, sprejemanjem, odklanjanjem in ustvarjanjem političnih idej in predstav prispevala k razraščanju političnih znanosti, k metodičnemu iskanju ustreznih izrazov za nove pojave, za nova dognanja. Od tod izrazi, kot *oportunizem, reformizem, partija, celica, sovjet, miroljubna koeksistenca, odporiško gibanje, neuvrščenost* in tako naprej.

Lenin, ki je bil velik mislec ter hkrati praktičen in akcijski politik, je v prizadevanjih, ustvariti v partiji odred revolucionarjev, sposobnih pripraviti lastne vrste in ljudske množice za juriš na kapital, poznal takšne nove izraze za nove pojave, kakor npr. *partijskost, zunajstrankarske množice, okolipartijski razumniki, struje boljševizma in menjševizma, strujice znotraj partije, celo strujanja* kot poseben odtonek za označevanje ne povsem določenih idejnih ali nazorskih tokov. Poznal je *odklone od partijske politike, opozicije in frakcije znotraj stranke, zunajparlamentarno dejavnost, podtalno delo, ilegalce, pomembnost razpravljanja, pretrese, pretresanja, razmotrivanja, preudarjanja in diskusije* o različnih poteh in predlogih v vrstah socialnodemokratske oziroma komunistične stranke, *konference ali kongresi* so na tej podlagi prihajali do določenih zaključkov in sprejemali obvezne sklepe. Poznal je še *notranjepartijsko ureditev, notranjepartijsko demokracijo, samokritiko, tovarištvo* itd.

Ko je proučeval imperializem, ko je analiziral državo in razglabljal o filozofskih vprašanjih, je ob novih pojavih uvajal nove izraze. Od tod poznamo *izvoz kapitala, monopole, finančno oligarhijo, razdelitev sveta, gnitje kapitalizma, socializem* kot prvo ter *komunizem* kot drugo razvojno etapo po zlomu kapitalizma, *nacionalno sovjetsko državo, sožitje držav z različno družbeno ureditvijo, pritegovanje vseh članov družbe k upravljanju njenih splošnih zadev* itd.

Z vsemi temi in še mnogimi drugimi izrazi se srečuje prevajalec, ko se loteva Leninovih spisov. Poskušal sem jih navesti v živem, organskem besedilu, da zažive v lastnem okolju; teh izrazov zato ne smemo nadomeščati z drugimi izrazi, nepremišljeno vzetimi iz življenjskega vsakdana; ta vsakdan sicer v leposlovju zadobiva ustrezno upodobitev in izrazoslovje, za rabo v natančnem znanstvenem jeziku (političnih znanosti) pa ni niti primeren niti zadosten.

Lenin, ki je ostro ločeval *meščansko-demokratsko revolucijo* od *proletarsko-socialistične*, je tako s teoretičnega vidika kakor iz praktičnih potreb zmeraj znova načenjal vprašanje razmerja med njima. *Buržoazija kot nosilec meščansko-demokratskih preobrazb je obstala na pol pota, ko je začela in vodila svojo revolucijo. Prekinila jo je, obtičala je z njo, ker se je v prevratnih dneh aktiviralo delovno ljudstvo, zlasti proletariat, in je ljudstvo prihajalo z radikalnejšimi, daljnosežnejšimi zahtevami, nevarnimi za obstoj buržoazije.* Zato Lenin sklepa, da je v takih primerih na delavski razred prešla naloga, *dovršiti meščansko revolucijo*, ki je bila začeta, a ne dokončana. Pa pride slovenski lektor in izraz *dovršiti revolucijo* nadomesti z neustreznim izrazom »*izpolniti revolucijo*«!

Pri preverjanju starih prevodov Leninovih spisov sem večkrat opazil, da namesto izraza *diskusija* uporabljajo izraz *razprava*. Prevajalcu, vzgojenemu v leposlovju, tujka *diskusija* ni všeč in jo posloveni. Toda beseda *razprava* lahko

pomeni *študijo*, *sodno razpravo* in *diskusijo*. Kadar gre za natančnost, beseda s tremi in nemara še več pomeni ni primerna.

Podobni prevajalci tudi ne trpijo izraza *zaključek*; poskušajo ga nadomestiti z besedo *sklep*. Toda beseda *sklep* pomeni v takem sobesedilu obvezno določilo, sprejeto na kongresu, na seji vlade ali na komiteju itd., naravnano v prihodnost, medtem ko beseda *zaključek* nekaj ugotavlja in ne vsebuje *obveznosti* ali *institucionalnosti* (prim. Boris Urbančič v knjigi O jezikovni kulturi, str. 90 in nasl.). Lenin piše: *jamčiti za izvajanje sklepov, jamčiti za praktično izvršitev*; naši prevajalci in lektorji rabijo besedo *zagotavljati* namesto *jamčiti*, kar ni isto. *Jamstvo* ima v sebi odgovornost — tudi finančno! — za neko delo ali neki delež. Kadar pa govornik zagotavlja, da so *ukrepi zagotovljeni*, bo bolje, če lepim besedam ne bomo verjeli.

Lenin piše, da Eberti, Rennerji, Renaudeli, Hendersoni *spadajo* med reformiste; naš prevajalec pa pravi, da *sodijo* mednje. Ta izraz ima zame okus po neodgovornem klepetu in je zato neprimeren.

V prevod, ki sem ga opravil, je lektor vnesel svoj »delež« tako, da je povsod črtal besedo *primer* in jo zamenjal z *zglede*. Lenin namreč večkrat omenja *primer Irske* ali *primer Norveške* kot nekaj tipičnega pri reševanju nacionalnih odnosov. Lektor je *primer Irske* spremenil v *zglede Irske*, dasi ni šlo za prav nič spodbudnega itd. *Primer* naj bi bil namreč izraz za pojav ali dogodek, ki ga raziskovalec obravnava in razčlenja *nepristransko*, nepredvzeto; skratka, ugotoviti skuša njegovo objektivno stanje in zveze. Šele po takšni analizi se raziskovalcu izoblikuje prava predstava o primeru, in to mu omogoča izreči oceno ali pa jo prepustiti bralcu. *Zgled* naj bi bil v takih besedilih le ena vrsta primerov, posebej tista, ki vleče, kot pravimo, v dobro ali zlo stran, ki vzgojno kliče po priporočilu ali odklonitvi. Če *zglede* rabimo namesto *primera*, se lahko *primer* z vojaško *hunto* v Čilu spremeni v *zglede*. Za koga?

Lenin po oktobrski revoluciji pogosto govori in piše o nujnosti, pritegovati ljudske množice k upravljanju družbe in pri tem pričakuje od množice *samodeljateljnost*. Za ta ruski izraz nimamo vpeljane in ustaljene besede. Rabimo *samodejavnost*, *samoiniciativo* (slovar dr. Janka Pretnarja, 1962, str. 755), *samotvornost* (slovar dr. Janka Kotnika, 1950, str. 453). Jezikoslovci bi morali v takih primerih prevajalcem prihiteti na pomoč.

Lenin dosledno rabi v zgodovinskih znanostih ustaljeno besedo *aneksija*. Tudi v slovenščini mora prevajalec rabiti to tujko. Slovenski pravopis 1963 (str. 106) priporoča namesto tujke dva izraza: politično priključitev in prilastitev ozemlja. In vendar je prvi izraz docela neuporaben, kajti v njem ni poglobitnega, ni ozemlja in ni nasilja. Drugi izraz je nekoliko boljši, ker govori o prilastitvi ozemlja, manjka pa nasilje kot način pridobitve. Tudi ni zadosti natančen, saj je mogoče, da si razen države privoščijo tujo zemljo tudi fevdalec, kapitalist. Nadalje ni uporabljiv za izpeljanke, kakršne so *aneksijska kriza*, *anektirati*, *anektiranec*.

Pri prevajanju takih in podobnih pojmov mora prevajalec poznati in upoštevati sociologijo, znanost o družbi. Kadar npr. prevajalec (ali lektor) za rusko *tendencija* (nemško *Tendenz*) ne rabi odlične in zdaj udomačene besede težnja, ampak črta težnjo in jo nadomesti s *prizadevanjem* (kar je sicer v skadu s SP 1962, str.

891), tedaj ni samo napačno prevedel Lenina, marveč je tudi razodel, da ne pozna človeške družbe in njenih poglavitnih zakonitosti. *Težnja* je nekaj objektivnega v družbi, kar obstaja neodvisno od volje posameznika ali skupine ljudi, medtem ko je *prizadevanje* lastnost oziroma funkcija posameznika ali skupine ljudi, je odraz naporov subjektivnih dejavnikov v družbi.

Naj še enkrat ponovim, da bi želel mnenja jezikoslovcev o navedenih vprašanjih, nastalih pri praktičnem prevajanju.

Viktor Kudělka

ČSAV v Brnu

O NEKATERIH PROBLEMIH MODERNE V SLOVSTVIH JUGOSLOVANSKIH NARODOV

Ker danes radi pravimo, da predstavlja t. i. moderna v literarnem razvoju jugoslovanskih narodov obdobje pomembne prelomnice in da prinaša kvalitativno nov tip umetniškega ustvarjanja, moramo natančneje ugotoviti, v čem se ta njena prelomnost pravzaprav kaže in to umetniško novo kvaliteto podrobno določiti. To je seveda mogoče le na osnovi kompleksne analize, s katero se da zaobjeti problematiko moderne glede na družbene pogoje in idejne vire, ki so pogojevali novi odnos do resničnosti in z njim tudi novo življenjsko vsebino, kar je povzročilo tudi stilistične in sintaktične spremembe; pri tem tudi ne smemo prezreti širšega mednarodnega konteksta, v okviru katerega so šele v celoti razvidni individualni prispevki posameznih literarnih kultur¹.

Po naključju je bilo prav minulih petnajst let obdobje, ko je bila moderna v središču raziskovalnega zanimanja tako srbskih in hrvaških kakor tudi slovenskih in makedonskih literarnih zgodovinarjev, ki so z različnih generacijskih, nazorskih in metodoloških vidikov skušali prispeti do nove in globlje osvetlitve moderne v vseh teh nacionalnih literaturah. Opirajoč se na dognanja novejših študij, poskuša ta razprava vsaj v obrisih orisati nekatera ključna vprašanja moderne s širših primerjalnih vidikov in osvetliti predvsem tiste njene strani, ki bi **brez tega ne bile tako jasne**. Poleg splošne označitve jo predvsem zanimajo tri vrste vprašanj: 1.) *odnos moderne do predhodne etape literarnega razvoja*; 2.) *delež, ki so ga imele pri njenem nastajanju in oblikovanju tuje spodbude, tokovi in smeri*; 3.) *vprašanje notranje diferenciacije med posameznimi njenimi predstavniki*.

Če se hočemo lotiti vprašanja moderne v katerikoli literaturi povsem zgodovinsko in brez ideoloških predsodkov, se moramo otresti vseh deduktivnih postopkov, ki modernost reducirajo na določene lastnosti, načine, smeri ali šole in jo tako postavljajo izven celotne zgodovinske resničnosti, skozi katero prehaja

¹ Prim. Slavomír Wollman, *Přibuznost, recepce, samovznik a jejich podmíněnost*, Slavia 40 (1971), 603–617.

človek in s tem tudi literatura nove dobe². Z vprašanji moderne se je treba ukvarjati znova in na drug način tudi zato, ker je to bilo po obdobju romantike drugikrat, ko so se skoraj vse slovanske literature dokopale do tako intenzivnega stika z miselnimi in ustvarjalnimi pridobitvami ostale Evrope in ko se je ta intenzivnost pokazala tudi v daljnosežnih premikih v hierarhiji in sistemu literarnih vrst in zvrsti.

1.

Življenjska osnova, s katere sta zrasla program in umetniška praksa moderne, je bil (ne glede na te ali one razlike v posameznih narodnostnih sredinah) družbeni položaj in življenjsko občutje izobražencev, ki so se po sprostitvi družbenih vezi in po razpadu patriarhalne meščanske skupnosti znašli sredi odtujenega sveta ter se skušali na lastno pest pomeriti v nastajajočih konfliktih. Cankar, Župančič, Kette in Murn kakor tudi A. G. Matoš, Milutin Cihlar Nehajev, Milivoj Dežman Ivanov ali Vladimir Nazor stopajo ob koncu stoletja v literarno življenje brez ideološke podpore svojih predhodnikov — ne več kot predstavniki in glasniki neke narodnostne skupnosti (kot je bilo to značilno za Levstikovo, Šenoovo ali Veselinovičevo generacijo in tudi za Antona Aškercu), ampak kot posamezniki brez močne socialne podlage, zamejeni zaradi krize sodobne družbe predvsem v sfero lastnega zasebnega življenja. To družbeno nezasidranost so nadomeščali z individualističnim življenjskim stališčem, ki ima sicer različne oblike in modifikacije, a katerega skupna značilna poteza je vendarle občutje surove deziluzije glede sodobnih razmer. Ta ocena velja zlasti za predstavnike *slovenske* in *hrvaške* moderne; v *srbski* literaturi se nanaša samo na tisto smer moderne, ki jo predstavljajo t. i. pesniki prekletstva, kot Vladislav Petković in Sima Pandurović. V nasprotju s tem pa je ustvarjanje Jovana Dučića in Milana Rakića že od vsega začetka bolj ali manj speto z ideološkim zaledjem srbskega meščanstva in sta zato oba ta dva avtorja danes tudi označena kot *meščanska pesnika*³. To, kar ju spaja s slovenskimi in hrvaškimi modernisti, ni toliko življenjsko občutje kot sposobnost za evropeizacijo literarne ustvarjalnosti, torej prizadevanje za navezanjem stikov s tujimi kulturami in za vključevanjem lastnega dela v ta mednarodni kontekst.

Sprememba umetnikovega razmerja do resničnosti, s katero se srečujemo pri jugoslovanskih modernistih, je posledica stalnih družbenih premikov in pretresov, kakor tudi načina, s katerim so ti umetniki nanje reagirali. S tem, da so s ključovalno odkritosrčnostjo izražali svoje razočaranje zaradi nasprotij med dotlej živimi in priznanimi ideali ter resnično podobo življenja, — da so izražali svoj čisto subjektivni odnos do resničnosti, na katerega ni vplivala nobena posebna kolektivna ideologija, se jim je posrečilo predreti začarani krog tedanjega epigonstva in romantično domoljubnega verzificiranja ter postaviti — pretrgane — stike med umetniškim ustvarjanjem in življenjem na novo, višjo in ustrežnejšo raven. Tisto področje, na katerem so se mogle novosti mladih umetnikov najprej uveljaviti, kjer so bile prodornejše in kjer so pomenile tudi najvidnejšo spremembo dotedanjega položaja, je bila poezija, pri čemer je bilo težišče pesni-

² Prim. Felix Vodička, *O modernosti v literatuře historicky*, in: *Struktura vývoje*, Praha 1969, 97—109.

³ Prim. Sveta Lukić, *Istine i predrasude o Milanu Rakiću*, *Izraz* 10 (1966), 448—461. Zoran Gavrilović, *Jovan Dučić*, in: *Poezija od Vojislava do Bojića*, Beograd 1966, 170—179. Dragiša Živković, *Evropski okviri srpske književnosti*, Beograd 1970.

škega ustvarjanja v liriki, v osebni pesniški izpovedi. Novejše študije se skoraj povsem ujemajo v sklepu, da pomeni ustvarjanje moderne popoln prepород domače slovstvene umetnosti, ki se je zopet uresničila kot posebna, avtonomna dejavnost in se osvobodila neumetniških meril⁴. Ponovno je bil odkrit človekov resnični notranji svet, njegovo intimno življenje, njegove resnične misli in občutki, brez moralističnih predsodkov ali prepovedi in konvencij, ki bi ga lahko tako ali drugače zmalčili. Lirika je v vseh nacionalnih območjih izoblikovala pojmovanje celostnega človeka, nerazdvojenega na družbeno in zasebno področje. Lirski subjekt ni več (niti v domoljubnih pesmih) prilagojen modelu neke družbene ideologije, to ni tezna konstrukcija, temveč realni človek, ki ruši ustaljene meje dobrega in zla v človeški zavesti. Če pa se zahteve po višji etičnosti le pojavljajo (npr. pri Murnu ali Nazorju), predstavljajo v bistvu izraz individualnega hrepenenja posameznika po redu, harmoniji in pravičnosti.

Značilno je, da je iz tedanje poezije izginila predstava pesnika kot narodnega tribuna, kot glasnika družbenih teženj in potreb, kot je to bilo v dotedanji pesniški praksi od Prešerna, Njegoša, Branka Radičevića pa recimo do Aškerca. Za našete pesnike je bil značilen bolj ali manj popoln in zaključen svetovni nazor, o katerem so bili prepričani, da ni v globljem nesoglasju z resničnim življenjem in so se zato po njem tudi ravnali. Vsi ti pesniki so še verjeli v t. i. objektivno veljavne principe — v to, kar je bilo zunaj njih samih — spoštovali so splošno priznane predstave o dobrem in zlu. Zato so v sebi — morda z izjemo Prešerna — uspeli potlačiti občasne čustvene izbruhe, zaradi katerih bi se lahko znašli v globljem sporu z okoljem. Bili so to predvsem ljudje strogih načel, javni delavci, prosvetitelji. Njihovo intimno življenje je bilo širši javnosti večinoma skrito. Niti osebne tragedije, kakorkoli že ganljive, niso bile vredne umetniško ustvarjalne pozornosti. Najpogosteje se v tej zvezi navaja Aškerčev primer: koliko notranjih konfliktov se je porodilo iz njegovega osebnega položaja, vezanega na duhovniški poklic in kako nepomembne sledove je pustila ta konfliktnost v njegovem umetniškem ustvarjanju! Sicer pa je značilno, da je Aškerc napisal svoje prve pomembnejše ljubezenske izpovedi šele pod vplivom moderne ob koncu devetdesetih let.

Sprememba življenjskega občutja in spremenjeni odnos do sveta sta zahtevala tudi nove oblike in slogovne podobe, novo strukturno organizacijo pesniških stvaritev. Tako se je za izražanje nove življenjske vsebine in občutja rodil svobodni verz, ki namesto metra upošteva ritem; nastala je nova, subtilnejša in bogatejša metaforika, ki je razširila in poglobila izrazne možnosti pesniškega jezika; pojavila so se nova urejevalna načela za razporejanje leposlovne snovi. Na široki lestvici individualno različnih pojavov — od anarhistično izzivalnega bohemstva in dekadentne avtostilizacije (v Cankarjevi *Erotiki*, Župančičevi *Čaši opojnosti*, v Matoševih pesmih, v *Posmrtnih spominih* Sime Pandurovića, v Disovi poeziji) do otenkov simbolizma — prinaša poezija moderne v vseh jugoslovanskih literaturah predvsem nenavadno okrepitev osebnega doživljanja in skupaj z njo tudi novo slikovitost: ta je nastala zaradi sprostitve tradicionalnih logičnih vezi in zaradi razširjenega prostora za ustvarjalno domišljijo, ki je sprejemala impulze iz življenjske realnosti, čeprav le-te ni bila primorana trpno reprodu-

⁴ Prim. Dušan Pirjevec, *O liriki slovenske moderne*, NSodB 3 (1955), 238—264. France Bernik, *Problem Cankarjeve lirike*, SR 16 (1968), 169—202.

cirati oziroma opisovati. Nastala je s spajanjem in konfrontacijo besed iz oddaljenih pomenskih področij, iz drugače pojmovanega in realiziranega odnosa med poezijo in glasbo in je nazadnje privedla do opuščanja tradicionalnih verzni sistemov in do izpopolnitve svobodnega verza. Vendar so tudi v teh primerih, ko so pesniki kot Kette, Rakić in Dučić ali Vidrić prevzemali tradicionalne verzne oblike — npr. sonet — s to novo slikovitostjo premagovali konvencionalne načine govorne upodabljanja sveta in življenjskega občutja. Mogoče je reči, da so predstavniki moderne spremenili sfero lirike v vsej njeni razsežnosti, zlasti liriko, ki jo po tradiciji imenujemo poezija o naravi in intimna lirika. V njej ne gre več za objektivno govorno upodobitev narave, ampak za izražanja avtorjevih subjektivnih občutij in razpoloženj, ki so projicirana v podobne pokrajine, narave pojmovana kot »*podoba pesnikove duševnosti*«⁵.

V celoti je mogoče reči, da se je ne glede na nekatere razlike v posameznih narodnostnih področjih literatura moderne porajala in oblikovala od vsega začetka kot izraz odpora proti konvencionalnemu literatstvu in iz potrebe, da bi privedla literarno izražanje do novega, višjega soglasja s spremenjeno družbeno realnostjo, to je z življenjsko situacijo človeka v moderni kapitalistični resničnosti. S svojo programsko težnjo po premagovanju provincialne oblike nacionalne kulture in po razširjanju dotedanjega obzorja ter s svojimi otipljivimi ustvarjalnimi rezultati predstavlja oster prelom z dotedaj veljavnimi oblikami družbene zavesti in starimi estetskimi normami. Kljub temu, da se je porajala in razvijala pod močnim vplivom tujih literarnih smeri, tokov in spodbud, pri čemer je kajpada po svoje pretvarjala njihove različne težnje in nagibe, ni premogla nič manjše lastne idejno umetniške dinamike in nič manj samosvoje notranje vsebine. Ta izvornost je izhajala med drugim tudi iz položaja t. i. majhnih, politično večinoma nesvobodnih narodov, katerih eksistenca je stoletja visela na nitki. Zato tudi tukaj nikoli ni povsem zamrla narodno mobilizirajoča in domovinsko obrambna funkcija literarnega ustvarjanja, ki je dajala tako programskim težnjam kakor tudi posameznim delom življenjsko konkretnjšo vsebino, kot pa sta jo imela npr. zahodnoevropski simbolizem in impresionizem⁶.

V prvi fazi moderne stopa v ospredje pesniška ustvarjalnost kot samoizraz individualistično misleče osebnosti, ki se je pogosto iz kljubovanja izolirala od buržoazne ideologije in zanikala njene narodnostne, družbene in npravstvene ideale v imenu subjektivističnega življenjskega občutja, dekadentnega anarhističnega upora in boheemske vzvišenosti. Pri nekaterih predstavnikih mlade moderne se sicer že takoj na začetku pojavlja prizadevanje, da bi premagali to notranjo osamitev z vključevanjem v širšo skupnost, vendar to prizadevanje še ni v soglasju — morda z izjemo srbske literature — z objektivnimi razvojnimi možnostmi. Te možnosti je prineslo še kasnejše družbeno politično dogajanje, ko se je tudi drugim predstavnikom moderne ponudil izhod iz individualistične izključenosti deloma v nanovo in globlje motiviranem domoljubju (Nazor, Župančič in drugi), deloma pa v socialistični ideologiji in praksi delavskega gibanja

⁵ Prim. Franc Zadravec, *Impresionizem Josipa Murna*, in: *Studije iz novejšje slovenske književnosti*, Murska Sobota 1965, 69—84. *Zgodovina slovenskega slovstva V: Nova romantika in mejni obliki realizma*, Maribor 1970, 79—112. Jože Snój, *Simbolizem Josipa Murna*, *Problemi* 6 (1967), 34—49.

⁶ Prim. Frank Wollman, *Duch a celistvost slovesnosti slovanske*, Brno 1948. Nevenka Košutić-Brozović, *Evropski okviri hrvatske moderne*, in: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima od narodnog preporoda k našim danima*, Zagreb 1970, 346, Dragiša Živković; *Evropski okviri srpske književnosti*, Beograd 1970.

(Cankar, deloma tudi Dis). V skladu s to potrebo po širši ideološki in družbeni usmeritvi se tudi njihovo lastno umetniško ustvarjanje obrača od subjektivno čustvujoče lirike in lirizirane proze k takšnim oblikam, ki so omogočale objektivnejše, bolj sintetične in prodornejše poglede. Bila je to naravna pot, ki je vodila od občutenja sveta, do njegove podobe, ki pa se je vendar v vsaki posamezni narodni literaturi in pri vsakem posameznem predstavniku uresničevala na poseben način.

2.

Poskusimo sedaj označiti *poteze, po katerih se je moderna v jugoslovanskih literaturah razlikovala* od moderne v ostali Evropi, in podrobneje določiti njeno celotno podobo. To, kar je literarnemu procesu v obdobju moderne vtisnilo nekatere posebne poteze, so bili prav konkretni zgodovinski pogoji slovanskega juga, predvsem drugačen literarni kontekst, v katerega se je moderna vključevala, kontekst, ki sta ga ustvarila posebnost domače tradicije in celotna raven literarne kulture pred nastopom moderne. Poskušali bomo najprej prikazati, kakšen je bil odnos predstavnikov moderne do predhodne etape družbenega in literarnega razvoja, zlasti do posledic in dediščine t. i. realističnega obdobja.

Današnje literarnozgodovinske razlage se v glavnem ujemajo v tem, da se realizem, kakršen se je pojavil na posameznih narodnostnih področjih slovanskega Balkana, ne glede na to in ono zunanjo podobnost tipološko in kvalitetno precej razlikuje od t. i. velikega ali klasičnega realizma v razvojno naprednejših literaturah⁷. Pogosto se govori o *notranji slabosti* južnoslovanskega realizma v drugi polovici 19. stoletja in se s tem misli zlasti na pomanjkanje takih del, v katerih prodorna družbena analiza določa globino in resničnost ubesedenih značajev oziroma psihološka analiza literarnih likov in njihovih medsebojnih odnosov spoznavni oziroma družbeno kritični učinek umetniške podobe. Vzroki te notranje slabosti niso bili v vseh nacionalnih literaturah vedno enaki, kljub temu pa je mogoče ugotoviti njihov skupni imenovalec v nezadostni razvitosti socialnih struktur in v idejni pomanjkjivosti tedanjih družbenih ideologij (npr. slovenskega liberalizma ali utopičnega socializma pri Srbih), ki so pomenile življenjsko in zgodovinsko ozadje realistično utemeljeni ustvarjalnosti.

Ko so se npr. *srbski* realisti (Janko Veselinović, Milovan Glišić, Svetolik Ranković in drugi) osredotočili pretežno na upovedenje življenja na srbski vasi, katere podobo so v duhu svojih socialno utopičnih predstav idealizirali kot patriarhalno vaško idilo, ki se je razkrojevalni vplivi kapitalizma še niso dotaknili, so pri tem pozabili na najvažnejše: da je bil tudi na srbskem podeželju, v pogojih patriarhalnega načina življenja, kmetovalec izkoriščan in tlačan; pa čeprav je izkoriščanje imelo drugačno podobo kot v istodobni družbi razvitejšega kapitalizma (zahodnoevropskega tipa), pred katerega »pogubnimi posledicami«⁸ so hoteli obvarovati srbsko podeželje z vrnitvijo k razvojno že zastarelim oblikam in formacijam. V svojih delih so posvečali mnogo več pozornosti dobi in okolju z njuno splošno problematiko (ki so jo seveda obravnavali skozi prizmo časovno pogojene ideologije) kot pa notranjemu življenju delujočih oseb; človek in njegova individualna usoda sta bila za te pisatelje pogosto samo mehanični produkt

⁷ Prim. Janko Kos, *Funkcije in distinkcije slovenske literarne zgodovine*, Perspektive 3 (1961—1962), 839—923. Z. Bošković, *Društvena osnova srpskog i hrvatskog realizma*, Književnost i jezik 15 (1968), č. 3.

družbenega razvoja. Prav po tem sociologizirajočem vidiku se je srbski realizem 19. stoletja precej razlikoval od umetniške prakse francoskih ali ruskih realistov, ki so uspeli probleme dobe in družbe ubrano uskladiti s psihološko analizo oseb.

Srbski literarni zgodovinar Miodrag Protić npr. ugotavlja: »Kot neka vrsta socialnih doktrinarjev so imeli naši realisti sedemdesetih in osemdesetih let rajši svojo lastno idealizirano predstavo patriarhalne družbe kot pa njeno resnično podobo.« Iz realnosti so izbirali samo to, kar je bilo v skladu s tako predstavo. Podlegali so svojim socialno utopičnim iluzijam in zapirali oči pred razrednimi razlikami in družbenimi protislovji znotraj patriarhalnega reda. Pod vplivom Svetozarja Markovića, ki je bil za večino srbskih realistov najveljavnejša avtoriteta, so namreč domnevali, da je mogoče, ali pa že kar nujno ohranili patriarhalno ureditev kot osnovo za prihodnje urejanje družbe v kolektivnem smislu. Kmečka družinska zadruga bi morala po njihovem nazoru postati ekonomsko družbeni temelj nekakšnih vaških komun. Zato so poskušali v svojih povestih in romanih upovediti življenje srbskih zadrug kot blaženo idilo in se niso hoteli zavedati, da je tudi tam v procesu razvijajočega se kapitalizma prišlo do ostrih razrednih spopadov⁸.

Za razliko od srbskega realizma 70. in 80. let, katerega snovno težišče je bilo v vaški prozi, so se hrvaški realistični pisatelji — Evgenije Kumičić, Ante Kovačić, Josip Kozarac, Vjenceslav Novak in drugi — večinoma posvečali meščanski in malomeščanski sredini, ki so jo poznali iz lastnih izkušenj, ali pa so prikazovali — kot K. S. Djalski — propadanje hrvaških »plemiških gnezd«. V svojih delih so skušali upovediti celotno dobo skupaj z njeno družbeno problematiko, pri čemer so imele osebe predvsem ponazoritveno funkcijo; ubesedene so ostale le v obrisih (v duhu tedanjega programa in predstav že kar shematično), prikazovale pa so predvsem poseben socialni proces oziroma program, pogosto celo v škodo svoji človeški verjetnosti. Aleksandar Flaker je pred časom označil hrvaški realizem kot takšen tip literarnega ustvarjanja, v katerem so socialno psihološke motivacije pogosto nadomeščene z nacionalno psihološkimi (pri tem je imel v mislih npr. podobe tujcev v delih Veberja Tkalčevića in Evgena Kumičića), dogodki in osebe pa so neorgansko in od zunaj prepojeni s poučno simboliko (npr. v nekaterih Kozarčevih delih). Umetniško izrazitejša dela hrvaškega realizma so nastala po Flakerju šele tedaj, ko so se glede na narodnostno posebne poteze literarnega razvoja »realistični kánoni« že močno izrodili: torej zmeraj tam, kjer niso umetniška dela v njihovi spoznavni, usmerjajoči funkciji in emotivnem učinku slabili neumetniški vidiki⁹.

Nekoliko manj pregledna je problematika realizma v slovenski literaturi. Pojme kot t. i. *romantični*, *folklorni* ali *poetični* realizem, s katerimi so operirali starejši raziskovalci, da bi zajeli vse poglobitve značilnosti slovenskega literarnega pisanja v obdobju realizma, morebiti tudi njegove posamezne razvojne tipe in stilistične modifikacije, danes večinoma zavračamo kot neustrezne, ker ne upoštevajo dejstva, da je bila slovenska literatura v drugi polovici 19. stoletja, torej

⁸ Prim. Miodrag Protić, *Borislav Stanković prema našem realizmu devetnaestog veka*, Delo 5 (1956), 1619—1634.

⁹ Prim. Aleksander Flaker, *O realizmu*, in: Aleksander Flaker — Zdenko Škreb, *Stilovi i razdoblja*, Zagreb 1964, 213—235.

v obdobju razcvetele liberalne ideologije, po pomenu in po funkciji večinoma zabavno branje za maloštevilno in idejno ne preveč napredno slovensko bralstvo; branje s primesmi družbene vzgoje ali nacionalno mobilizirajoče tendenčnosti. Samo izjemoma je ta literarna produkcija, ki jo ne docela upravičeno imenujemo realistična, prestopila meje zabavnosti in poučnosti ter je njena vsebina postala avtentično pričevanje o življenju slovenskega človeka te dobe. »Kaj je tedanji literaturi preprečevalo umetniško adekvatno upodobitev sveta?« se sprašuje Janko Kos v študiji *Funkcije in disfunkcije slovenske literarne zgodovine* in išče vzroke tega pojava v moralni in družbeni ozkosti slovenske liberalne ideologije kot idejnega izhodišča literarne ustvarjalnosti 70. in 80. let¹⁰.

Šele z nastopom moderne se je na vseh narodnostnih področjih slovanskega juga literarna ustvarjalnost osvobodila iz utesnjujočih vezi časovno pogojene ideologije. V svojem odporu do podrejanja spontanega umetniškega doživljanja ideološko ustaljenim koncepcijam je odstranila iz ustvarjalnega procesa moment družbene cenzure (in tudi avtocenzure). Del pisateljev (Dinko Šimunović, Borislav Stanković, v začetku tudi Vojnović) na prvi pogled sicer nadaljuje realistično tradicijo. Tudi njihova ustvarjalnost je v svojih temeljih kar regionalistično zaupljivo speta z rodno pokrajino in njenimi ljudmi. Vendar so avtorji v svojih delih prerasli lokalni okvir in realistično ustvarjalnost izrazito deregionalizirali; bili so sposobni prodreti tudi tja, kamor v preteklost zagledano oko folklorizirajočega ali žanrskega realista nikoli ni seglo. Znali so se osredotočiti na notranje življenje oseb in zajeti vse njihove poteze naenkrat. Lahko rečemo, da je v ustvarjanju teh umetnikov prišlo do premikov v odnosih družba-posameznik v korist posameznika ter do poglobitve proučevanja posameznika, iz katerega, kakor so bili prepričani (oziroma kakor so intuitivno čutili), raste tudi socialna problematika¹¹.

3.

Umetniško leposlovje moderne je bilo v vseh jugoslovanskih literaturah predvsem izid *domačega* družbenega in kulturnega razvoja. Vendar je nastalo in se oblikovalo pod močnim vplivom tujih literarnih smeri in tokov — poznega naturalizma, impresionizma, dekadence in simbolizma — katerih programi in manifesti so prodirali na posamezna narodnostna področja ali naravnost iz Francije (v srbski literaturi) ali s posredništvom nemške in avstrijske moderne z njunimi umetniškimi središči v Berlinu, Münchnu in na Dunaju.

V tej zvezi bi bilo morda primerno pripomniti, da je razvojni ritem jugoslovanskih literatur kot celote (in sploh vsega balkanskega kulturnega področja) v primerjavi z razvojno naprednejšimi zahodnoevropskimi literaturami (ali npr. s češko in slovaško) hitrejši. Dolgoletnemu obdobju stagnacije in različno motivirane nacionalne samozadostnosti sledi praviloma močan val »odpiranja oken v Evropo« — obdobje poskusov, da bi zravnali korak z idejnimi in oblikovnimi pridobitvami ostalih literatur. Iz tega izhajata tudi večji pomen in iniciativa posameznih osebnosti, ki se morajo v teh izravnavaajočih težnjah boriti s problemi,

¹⁰ Prim. Janko Kos, *Funkcije in disfunkcije slovenske literarne zgodovine*, 918 n. Boris Paternu, *Nastanek in razvoj dveh proznih struktur v slovenskem realizmu 19. stoletja*, JiS 13 (1968) 1—10.

¹¹ Prim. Dragutin Prohaska, *Srbochorvatska literatura*, Praha 1928, 27. Aleksander Flaker, *Osebnost hrvatskog književnopovjesnog procesa 19. stoljeća* . . ., in: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima* . . ., Zagreb 1970.

katerih reševanja so se v drugih, razvojno naprednejših slovstvih, lotile cele skupine pripadnikov iz nekaj rodov. Takšen je npr. takoj na začetku novodobnega literarnega razvoja Prešernov primer, podobne pa srečujemo tudi v literaturi moderne.

Eden od kritičnih zagovornikov hrvaške moderne in njen poznejši literarnozgodovinski razlagalec Milan Marjanovič še v svoji knjigi *Po Šenoi* spominja, kaj vse je tedaj pritiskalo na pripadnike nastopajoče literarne generacije: »Moderni so bili in Brandes in Zola in Bahr in Maeterlinck, moderni so bili in Comte in Swedenborg in Ibsen in Strindberg in Böcklin in Rops in Przybyszewski in D'Annunzio. Moderni so bili in simbolizem in neohelenizem in renesansa... in pozitivizem, kakor tudi srednjeveški in moderni okultizem, kasneje tudi alkimija, psihiatrija in spiritizem, budizem in ničejanstvo, socializem in anarhizem. O vsem tem do tedaj še nismo ničesar slišali, vse to je bilo za nas novo in vse to smo s hvaležnostjo sprejemali in prevzemali — brez reda, brez kriterijev...¹²

Marjanovičeva označitev velja predvsem za prvo obdobje moderne, za začetek 90. let, ko se pojavijo šele možnosti za nastanek in eksistenco nove umetniške smeri, ko se goreče iščejo stiki, pobude in vzori, medtem ko so se kasneje, v drugem obdobju, tj. od konca stoletja pa do let pred prvo svetovno vojno, predstavniki moderne notranje izoblikovali, nazorsko dozoreli in spreminjali možnosti v konkretne umetniške vrednote. Tedaj je moderna izgubila tudi svoj prvotni naziv (ki so ga predstavniki starejših generacij in programov uporabljali večinoma pejorativno) in svoj prvotni pomen ter skušala priti do sinteze v neki novi posebnosti. In prav v tem prvem obdobju, ko so bila obzorja nove umetnosti še v megli, ko so bili tudi obrisi njene posebne ustvarjalnosti še nejasni, je nastopil problem kozmopolitizma v t. i. majnih literaturah političino nesvobodnih, nesamostojnih, nedržavnih narodov. Ko bomo premagali refleks nekake nejevoljnosti, ki se nas je donedavna polotila vsakokrat, ko je kdo izgovoril besedo kozmopolitizem, bo mogoče njegovo problematiko z uspehom proučevati prav na primeru češke ali jugoslovanske moderne.

Že Wollmanovo *Slovstvo Slovanov* in poznejša *Dramatika slovanskega juga* sta opozorila na simultanost in promiskuiteto vplivov v literarni ustvarjalnosti slovanskega juga, in to prav v zvezi z obdobjem moderne, ko »... se hkrati... z zapoznelimi realistično naturalističnimi oglašajo tudi že novi novoromantični tokovi, tako da pogosto pri enem in istem avtorju najdemo sledi obojih, npr. pri Ogrizoviču, Nušiču, Javorovem, Cankarju in drugih.« Kakor je ugotovil Wollman, je bila simultanost teh vplivov in po njej povzročena zmes smeri in tokov enkratna v evropski in morda tudi v svetovni literaturi¹³.

Tako je npr. specifičnost slovenskega kulturnega in družbenega položaja povzročila, da se začetki moderne ujemajo z nastankom in propagiranjem slovenskega naturalizma. Obe gibanji se na začetku razvijata malone vzporedno. Pri tem sta teorija in predvsem umetniška praksa naturalizma naleteli na Slovenskem na nič manj žilav odpor kakor moderna, in to tako s konzervativne kato-

¹² Prim. Milan Marjanovič, *Iza Senoe*, Zadar 1906, 27 n. Miroslav Kvapil, *Tvůrčí principy rozvoje charvátské literatury na počátku XX. století*, Slavica Pragensia 9 (1968), 177—194.

¹³ Prim. Frank Wollman, *Slovesnost Slovanů*, Praha 1928, 178—232. *Dramatika slovanského jihu*, Praha 1930, 64, 115—116.

liške strani kakor tudi z liberalne. Prvi so opazili nevarnost naturalizma v njegovi programski težnji, da bi ubesedili življenje »*takšno, kot v resnici je*«, drugi so v njem zopet videli ekspanzijo ateizma, amoralnosti in anarhije. Slovenske obsodbe so bile polne predsodkov in nazorske zmešnjave: tako so spodobnim bralcem predstavljali kot naturalista par excellence poleg Zolaja, Huysmansa in Maupassanta tudi Turgenjeva¹⁴, čeprav so ga na sosednjem Hrvaškem obravnavali kot enega najznačilnejših predstavnikov in klasikov realizma. Sledi Turgenjevega vpliva na hrvaško prozo so tudi neobičajno razsežne in intenzivne¹⁵.

Za tedanje slovenske kulturne razmere je bilo nadalje značilno, da se je celo najodločnejši privrženec naturalizma Fran Govekar bal označiti smer s prvim imenom, raje je uporabljal oznako *skrajni ali moderni realizem*, cela šola pa je bila označena kot t. i. *nova struja*. K najizrazitejšim delom slovenske naturalistične šole so tedaj prištevali Govekarjev roman »*V krvi*« (1896) in roman F. Ks. Meška »*Kam plovemo?*« (1897), torej deli, o katerih se danes po pravici sodi, da so njuna avtorja bolj kot analiza sodobne slovenske resničnosti z vsemi njenimi nepravilnostmi zanimala etična vprašanja ter posebnosti miljeja.

Za razmeroma kratko obdobje je naturalizem našel simpatije tudi med pripadniki moderne, zlasti pri Cankarju. Toda že konec 90. let so »moderni« to svojo začasno privrženost naturalizmu premagali z novo idejno estetsko orientacijo; kljub ostremu obračunu z naturalistično preteklostjo, ki ga poznamo npr. iz epiloga k Cankarjevemu prvencu *Vinjete* (1899), pa živi naturalistična dediščina še naprej v Cankarjevi prozi in dramitiki, v posebni simbiozi z drugimi idejno umetniškimi prvinami, zlasti v območju socialistične ideologije¹⁶.

Cankarjev primer ni osamljen niti z vidika slovenske literature niti v širšem južnoslovanskem kontekstu. Odpira splošnejšo problematiko, ki se danes vedno pogosteje pojavlja v središču znanstvenih razprav in je tesno povezana z zapoznelostjo slovanskega juga v odnosu do ostalega evropskega kulturnega dogajanja: gre za iskanje vzrokov, ki so v jugoslovanskih slovstvih onemogočili izkristalizacijo umetniških smeri in leposlovnih struktur do »*čistih form*«¹⁷.

4

Neredko je bila pri raziskovanju literarnozgodovinska analiza nadomeščena s splošno oznako ali pa kar s sodbami. Tako se v zvezi z literarnim procesom ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja v nekaterih slovanskih deželah govori o »*tendencah propadanja*«, o »*dekadenci*«, o »*zatonu buržoazne kulture*«¹⁸. Vrednostne sodbe o stvaritvah tega obdobja izhajajo iz enostranskih in izkrivljenih predstav ki jim je moderna sinonim za ustvarjalni kaos, formalistično izključnost in nenačelni kozmopolitizem. Raziskovalni izsledki zadnjih let so pa le dokazali,

¹⁴ Anton Ocvirnik, *Slovenska moderna in evropski simbolizem*, Sodb 3 (1955), 197 n.

¹⁵ Prim. Aleksander Flaker, *Turgenjev u hrvatskoj noveli*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 5 (1965), 12—45. Turgenjevljevi sljedbenici u hrvatskoj noveli, in: Aleksander Flaker, *Književne poredbe*, Zagreb 1968, 125—158.

¹⁶ Prim. Janko Kos, *Idejni izvori Cankarjeve literature*, Beseda 5 (1956), 378—383, 505—515. Boris Pateru, *Ivan Cankar in slovenska literarna tradicija*, SR 17 (1969), št. 1, 117—127.

¹⁷ Prim. Dušan Pirjevec, *Slovinci a Európa*, Slovenské pohľady, Bratislava 1967, št. 4, 118—124.

¹⁸ Prim. *Meždunarodnyj sjezd slavistov*, Sbornik otvetov na voprosy po literaturovedeniju, Moskva 1958, 203. *Slavjanskaja filologija*, Materiali za 5. Meždunaroden kongres na slavistite, Tom 2, Sofija 1963, 165.

da je moderna zlasti v literaturi jugoslovanskih narodov postopoma postala širši in bolj mnogostranski pojem, ki v sebi združuje tako protislovne in pomensko oddaljene pojave, kot sta bila pri Slovincih Cankar in Župančič, pri Hrvatih Matoš in Nazor, pri Srbih Skerlić in Pandurović ali Dis. Njihov skupni imenovalec predstavlja protitradicijska umetniška aktivnost in zavzetost, ki je rešila slovstvo predvelike odvisnosti od realnosti in ga skušala pripeljati v neposreden odnos do problematike modernega človeka, postavljenega v razmere vedno bolj zapletenega in protislovnega sveta. Spodbude in pridobitve moderne so prevzemali tudi tisti pisatelji, ki kot Stanković, Šimunović in Vojnović in drugi sicer niso sprejeli njene celotne idejno estetske usmerjenosti oziroma so bili na neki način moderni (v ožjem pomenu besede) celo nasprotni.

Zgodovinsko konkretna analiza literarne problematike tega obdobja postopoma premaguje umetno ustvarjeno dilemo realizem—antirealizem z usmeritvijo k *notranji diferenciaciji moderne*, ki je v vseh nacionalnih literaturah prispela od prvotnega skupnega izhodišča do nazorske in ustvarjalne polarnosti. Tradicionalne predstave in pojmi, v območju katerih se je gibala literatura prejšnjega obdobja, so bile z nastopom moderne najprej opremljene z vprašajem; šele nato je bilo mogoče v diferenciacijskem obdobju s teoretskimi prepiri, diskusijo in polemiko, kakor tudi z ustvarjalno prakso prispeti do novega razumevanja in pojmovanja¹⁹.

Tako npr. medsebojno razmerje Cankarja in Župančiča prepričljivo dokazuje, da t. i. jugoslovanska moderna kot umetnost dobe, ki jo označuje stopnjevani individualizem, ne more vzbujati predstave o homogeni celoti in nazorski kompaktnosti, primerni za konfrontacijo z »realistično« *literaturo*. Nasprotno, šlo je za trajno nazorsko srečevanje mnogoterih tendenc z vrsto ustvarjalnih osebnosti, katerih nobena ni hotela odstopiti od lastne predstave o umetnosti; za konfrontacijo, iz katere je nato šele izšla resnica o umetniškem spoznanju²⁰.

Iz dosedanjega orisa te problematike je torej jasno, da ima t. i. moderna v slovstvih jugoslovanskih narodov nekatere tipološke posebnosti, ki so ji jih vtisnili konkretni zgodovinski pogoji; te posebnosti se upirajo (dosedaj nepremaganemu in časovno vedno znova obnavljanemu) gledanju, kateremu je modernizem sinonim za propadanje, dekadenco in kozmopolitizem. Problem kozmopolitizma, dekadence, dezintegracije realizma oziroma kar protirealističnih teženj v leposlovju tega obdobja gotovo obstaja, vendar bi moral postati predmet zgodovinsko konkretne analize in ne samo povprečnih, apriornih sodb.

Tako lahko povzamemo: tipološke posebnosti t. i. moderne v slovstvih jugoslovanskih narodov imajo svoje globoke korenine že v posebnih potezah poprejšnjega realizma, ki je v primerjavi z razvojno naprednejšimi evropskimi literaturami zaostajal ne le časovno, ampak tudi po svoji spoznavni vrednosti in emotivnem učinkovanju.

¹⁹ Prim. Janko Kos, *O družbenem izvoru slovenske moderne*, Beseda 4 (1955), 387—402. Dušan Pirjevec, *Boj za Cankarjevo podobo*, NSodb 2 (1954) 678—687, 921—935, 1109—1125. Oton Župančič in Ivan Cankar, *Prispevek k zgodovini slovenske moderne*, SR 12 (1959—1960), 1—94. *Ivan Cankar in evropska literatura*, Ljubljana 1964, 431—436.

²⁰ Prim. Josip Vidmar, *Premišljevanje o Ivanu Cankarju*, Sodb 16 (1968), 1169—1201.

Nastop moderne je na vseh narodnostnih področjih pomenil postopno premagovanje enostranskega, utilitarističnega pojmovanja literature in njene funkcije in skupaj s tem tudi programske težnje k temu, da bi izravnali korak z miselnimi in oblikovnimi dosežki ostale Evrope. Za razliko od branilcev različno motivirane koncepcije »narodne samozadostnosti« so bili predstavniki moderne prepričani, da tudi literatura t. i. malih narodov potrebuje za svoje normalno obstajanje širok mednarodni prostor, da bi se od njegovih miselnih tokov lahko včasih odvrnila in se nato kot aktivirajoči in iniciativni dejavnik vanje zopet vračala. Njene izravnavaajoče težnje so se uresničevale z mnogimi kozmopolitskimi in oblikovnimi boji ter nehote prispevale k temu, da se je celotni značaj literarnega procesa, v katerem so tedaj še živele različne tendence drugod že premaganih razvojnih etap, še bolj zapletel. Simultanost teh teženj in tradicij, pobud in vplivov ter po njih povzročena promiskuiteta časovno in umetniško oddaljenih stilov in metod je v svoji evropski literarni kulturi te dobe enkratna. Tako je mogoče tudi razložiti, zakaj je prav konec 19. in začetek 20. stoletja, ko prihaja v večini evropskih literatur do dezintegracije realizma, za slovanski jug obdobje umetniške dovršenosti in zakaj so šele v obdobju moderne in njenega konteksta nastala dela, ki v svoji spoznavni funkciji in emotivnem učinku niso vezana na zunajumetniške vidike. Stankovičeva ali Šimuničeva proza, jedro Cankarjeve dramatike, zgodnja Vojnovičeva dela niso nastala v nazorski opoziciji do moderne, ampak jih nasprotno brez njenega ozadja ne moremo pojasniti.

Prevedla

L. Turnšek-Kajtner
Celje

Ada Vidovič-Muha

SAZU v Ljubljani

ZMRZNITI ALI ZAMRZNITI

Pobudo za naslednje razmišljanje je dala najnovejša raba teh dveh besed in mnogih iz njiju izpeljanih oblik; gre za prehodno rabo glagolov zamrz-niti/ovati kaj oz. zamrz-niti/-ovati kaj. Raba za zdaj še zelo omahuje, tako da se piše in govori (npr. v radijskih in televizijskih reklamah): *zamrzovalna skrinja* oz. *zamrzovalnik* in *zmrzovalna skrinja* oz. *zmrzovalnik*; zelenjavo, hrano *zamrzujemo* in *zmrzujemo*. Z analizo obeh glagolov, posebej glede na pomensko funkcijo obeh predpon, bomo skušali utemeljiti oz. ovreči eno od rab.

Oba glagola (in mnoge njune izpeljanke, zlasti nedovršne oblike) srečujemo že v najstarejših slovarjih oz. slovarskih zapiskih z razmeroma dobro razdelitvijo pomenskih področij. Tako npr. Vodnik (rokopisno gradivo za slovar) razloži nemško zvezo *Der Fluss wird mit Eis belegt* *potok premersne, samersne*; *zufrieren zamerzovati*; *einfrieren, frieren vmerzniti, zmerzniti*; *das Wasser friert zu Eis voda smersne*. Ta pomenska delitev se je ohranila tudi pri Murku, v Janežičevih slovarjih, pri Cigaletu. Pleteršnik je opredelil pomena obeh besed s tipičnimi zvezami: *reka je zamrznila*; *tak mrzaj je, da reke zamrzujejo*; *voda je zmrznila v skledi*; *obležal je v snegu in zmrznil*; *voda že zmrzuje*; *nocoj bode zmrzovalo*. Iz

ponazoritvenega gradiva teh dveh besed, navedenega pri Pleteršniku pa tudi v starejših slovarjih, je razvidno, da je bila za obe besedi značilna neprehodna raba.

Skupna besedotvorna osnova, izkazana z redko rabljenim, verjetno dekompozicijskim¹ glagolom mrzniti uvršča besedi v širšo pojmovno kategorijo poimenovanj določenega stanja v naravi, ali bolje, prehajanja v določeno stanje. Predponi za- in z- pa imata dvojno funkcijo, in sicer: a) v slovničnem smislu ohranjata osnovno vlogo vseh predpon, to je iz nedovršnikov delata dovršnike² (mrzniti → zmrzniti, mrzniti → zamrzniti), b) s pomenskega stališča pa v okviru skupne pojmovne kategorije glagola mrzniti določata pomenski podkategoriji, ali z drugimi besedami, določata, kako, v kakšni meri poteka oz. je potekal proces, ki ga poimenuje glagol mrzniti.

Pri tako izpeljanih glagolih gre torej za pomensko razpetost med pomenom predpone in pomenom besedotvorne podstave; zato je treba najprej a) ugotoviti morfološke značilnosti besedotvorne podstave, določiti njen pomen in stilno vrednost, b) ugotoviti vrsto predpone (glagolska, samostalniška ipd.), spoznati njeno pomensko in stilno vrednost in ugotoviti, če morda dobiva v zvezi z osnovo kake nove, nesistemske značilnosti. Šele na osnovi analize obeh besedotvornih delov se dajo ugotoviti značilnosti predpanske besede kot celote.

Besedotvorna osnova obeh glagolov je redko rabljeni nedovršnik mrzniti. Njegov nevtralni, se pravi, bolj rabljeni sinonim je v predpanskem nedovršniku zmrzovati (oz. zmrzavati, ki pa je redkeje rabljen, stilno označen). Glagol mrzniti spada namreč med glagole s pripono -n(i)-. To pripono pa imajo skoraj samo dovršni glagoli³, ki so lahko že popolnoma nevtralni (brcniti, dvigniti, klecniti ipd.) ali pa še ekspresivni, vezani bolj na govorno sporočanje. Ekspresivni so zlasti dovršniki, pri katerih je medmetna podstava še zelo očitna⁴. Vendar je tvorba prav takšnih glagolov (bevskniti, bruhniti, cebniti, lopniti, gagniti ipd.) zelo pogosta, tako da v tej skupini lahko govorimo o prevladujoči besedotvorni strukturi: medmet + glagolska pripona -n(i)- + obrazilo -ti. Seveda je takó tvornost te skupine izrazito usmerjena k dovršnikom; nedovršniki, kolikor jih je pač, so iz govornega jezika odrinjeni, stilno zelo označeni in vezani v glavnem na ozko knjižni ali pesniški izraz: *gasniti, giniti, grezniti, mrzniti*⁵. Ti nedovršniki imajo nevtralni sinonim v predpanskem nedovršniku z nedovršniško pripono -ava-ali -a- (giniti — izginjati, gasniti — ugašati, ugaševati, grezniti — ugrezati, mrzniti — zmrzovati). Edina izjema v tej skupini je nedovršni glagol *drgniti*, ki je nevtralen in nima predpanske sinonimne oblike; vse predpone v zvezi s tem glagolom imajo poleg funkcije dovršnosti tudi določeno dodatno pomensko funkcijo: zdrgniti, podrgniti ipd. Razlago za odrinjenost nedovršnikov iz te skupine je treba iskati v dejstvu, da so se z glagolsko pripono -n(i)- tvorili predvsem ali samo dovršniki, pa tudi v njihovi predmetni vsebini. Razen pri že omenjenem glagolu *drgniti* gre

1. Prim. Breda Pogorelec, Brezpomemben, nepomemben — izpeljanke in sestavljenke, JIS XVI, 1970/71, 224; Miloš Dokulil, Tvorení slov v češtine, Praha 1962, 23—24.

2. Prim. Jože Toporišič, SKJ III, Maribor 1967, 113.

3. Prim. France Bezljaj, Doneski k priznavanju glagolskega aspekta, SR I, 1948, 3—4, str. 199.

4. Prim. Jože Toporišič, Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika, SR XXI, 1973, št. 2, str. 217.

5. Odzadnji slovar za I. in II. knjigo Slovarja slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1966, 1970.

za t. i. glagole spreminjanja, ki poimenujejo prehajanje iz določenega stanja (gasniti, giniti) ali v določeno stanje (mrzniti, grezniti). Nedovršniki s pripono -n(i)- so bili, kot vse kaže, premalo povedni za to vsebino. Pomensko so se okrepili z ustrezno predpono (z-, u- ipd.); da bi pa ohranili nedovršnost, so morali namesto dovršniške pripone sprejeti nedovršniško, v našem primeru -ova-: zmrz-ova-ti. Knjižna oblika mrzniti ima torej nevtravno sinonimno vzporednico v glagolu zmrzovati (z-mrz-ova-ti). Kot smo že omenili, pomenita torej oba sinonimna nedovršnika: z izgubljanjem česa (toplote) prehajati v neko določeno stanje (zmrznjenost). Seveda postane stilno označeni nedovršnik s pripono -n(i)-, ko dobi določeno predpono, dovršen, hkrati pa izgubi tudi stilno označenost, ki jo ima kot nedovršnik (mrzniti — zmrzniti, gasniti — ugasniti ipd.) Z drugimi besedami, nedovršni glagol s pripono -ova-, zmrzovati, preide v svoji dovršni obliki spet med glagole s pripono -n(i)-. Glagol zmrzniti pomeni torej dokončanje procesa glagola mrzniti oz. zmrzovati⁶; gre torej za tip končno dovršenega glagola, podobno kot *daniti — zdaniti, goretí — zgoretí, temniti — stemniti, mračiti — zmračiti*.

Poglejmo še, v kakšnih stavčnih zvezah se ta glagol (v dovršni in nedovršni obliki) uporablja. S stilnega področja bi rabo lahko razdelili na nevtravno in na stilno označeno. Zanimivo je, da stilna oznaka obeh glagolskih oblik vedno ne sovпада. Tako je npr. v brezosebnih neprehodnih zvezah rabljen samo nedovršnik: *hladno je, že zmrzuje; danes bo zmrzovalo*. Pri pojavu zmrzovanja nasploh v naravi težko govorimo o popolnem dokončanju procesa, kot ga poimenuje dovršnik (prim. *daniti — zdaniti — se je že zdanilo*). V zvezah, pri katerih ne gre za brezosebno rabo, pomen pa ostaja še vedno konkreten, se uporabljata obe glagolski obliki v svoji polni, neoznačeni pomenski funkciji, npr. *voda v koritu zmrzuje, je zmrznila; vino je zmrznilo v steklenici* ipd. Zanimiva je raba teh dveh glagolov v zvezi s človekom oz. z vsem živim. V konkretnih zvezah se rabi lahko samo dovršnik, npr. *obležal je v snegu in zmrznil; ponoči so vse rože zmrzile*. Dovršnik zmrzniti v teh zvezah pove, da gre za določeno vrsto smrti, odmrtja. Nedovršna glagolska oblika pa se uporablja v prenesenem, stilno označenem pomenu, pri čemer na ekspresiven način poimenuje aktivno stanje, v katerem se je kdo znašel zaradi mraza: *že dve uri zmrzujem, stojim na snegu in zmrzujem*. Nevtralne, pomensko popolnoma enakovredne inačice tem zvezam ne bi mogli najti. Glagol *zebe me*, ki bi ga morda lahko uporabili, ne izraža aktivnosti v določenem stanju. Statičnost tega glagola dokazuje možnost sinonimne razveze z glagolom *biti*: *mraz mi je = zebe me, mrazi me*. Dovršnik v zvezah tega tipa (npr. *čisto sem zmrznil, ko sem te čakal*) pa je nosilec samo izražanja in ne kaže nobene pomenske variante, torej je enak zvezi *čisto sem ozebel*. Ekspresivna, se pravi, stilno označena raba se kaže tudi v zvezah: *ali ti je jezik zmrznil, glas mu je zmrznil v grlu* ipd., kjer je pomenski poudarek na prenehanju opravljanja določene funkcije in ne toliko na vzroku prenehanja. Pri tem gre za preneseno rabo iz zvez, kot *prsti so mu zmrznilí, noga mu je zmrznila*.

Če povzamemo: glagol zmrzniti poimenuje v svojih stilno neoznačenih pomenih dokončnost procesa, ki ga poimenuje glagol mrzniti (zmrzovati), kar ima navadno za posledico prenehanje opravljanja bistvene življenjske funkcije.

6. Prim. Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika IV*, Ljubljana 1959, 112; Jože Toporišič, *Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične podstave v knjižni slovenščini*, SR XXI, 1973, št. 1, str. 105.

Nekoliko drugače je pri glagolu zamrzniti oz. zamrzovati. Kot smo videli, se ti dve glagolski obliki že v najstarejših slovarjih uporabljata v zvezi z rekami, jezeri ipd.: *čez zimo vse reke zamrznejo, ta studenec nikdar ne zamrzne, jezero zamrzuje*. Najstarejši in tudi najosnovnejši pomen glagola zamrzovati je poimenovanje omejenega, ne do konca potekajočega procesa, ki ga poimenujeta glagol mrzniti in njegov sinonim zmrzovati⁷; dovršna oblika zamrzniti pa poimenuje samo konec takšnega procesa⁸. V teh zvezah kaže glagol *zamrzniti* pomensko povezavo z glagolom *pomrzniti*, le da vsebuje glagol s predpono *po-* en informativni element več: dejanja ne omejuje samo količinsko, ampak tudi prostorsko oz. krajevno. Področno se je raba tega glagola razširila, pomensko pa je ostala enaka npr. v zvezah: *zemlja je začela zamrzovati, okna so zamrznila*. Omeniti je treba še eno nepreahodno, vendar stilno označeno rabo. Gre za isti tip zvez, kot smo jih navedli pri glagolu *zmrzniti*, npr. *glas ji je zamrznil v grlu, nasmešek mu je zamrznil na obrazu* (tudi tu samo dovršna raba). Čeprav so tovrstne zveze z glagolom *zmrzniti* na videz sinonimne, vendar sama glagola nista prava sinonima. Glagol *zamrzniti* kaže sinonimno vzporednico s *primrzniti*, ki pomeni, ‚z zamrzovanjem se prilepiti in zaradi tega postati negiben‘. Gre torej za krajevno-vzročni pomen predpone *za-*. V vseh do sedaj navedenih primerih gre tudi pri glagolu *zamrzniti* za nepreahodno rabo. Tu, pri nepreahodni rabi, bi morda še omenili, da ima dovršnik *zamrzniti* sinonimno povezavo z dovršnikom *zaledeneti*, npr. *jezero je zaledenelo, okna so zaledenela/poledenela*, le da se tu poimenuje posledica, glagol *zamrzovati* oz. *zamrzniti* pa poimenuje proces sam oz. konec procesa.

V preahodni rabi, ki jo je razvil glagol *zamrzniti* oz. *zamrzovati*, pa se je pomenu količinske omejenosti procesa, ki ga poimenuje glagol *mrzniti* oz. *zmrzovati*, pridružil še občutek časovne omejenosti in pa občutek namenskosti. Količinska in časovna omejenost procesa je zlasti vidna v preneseni, stilno označeni rabi teh dveh glagolskih oblik (dovršne in nedovršne), kjer doslej še ni bila izpričana sinonimna raba z glagolom *zmrzniti*, *zmrzovati*, npr.: *zamrzniti plače, hranilne vloge so zamrznili, zamrzniti cene*. Ta raba je vezana na ekonomsko in publicistično izražanje. Čisto publicistične zveze pa so npr.: *zamrznili program javnih del, zamrzniti mednarodne odnose, fronta je zamrznjena na . . . vzporedniku = so jo zamrznili*. V vseh teh rabah gre za pomen ohranitve česa v določenem stanju in za določen čas, ne pa za izničenje česa, kar bi se lahko razumelo ob uporabi glagola *zmrzniti* (zveza *denar je že zmrznil* pomeni, je pošel, je zapravljen). Pomen količinske omejenosti procesa, ki ga prinaša predpona *za-* že v nepreahodni rabi, je v preahodni rabi vzrok tudi za časovno omejenost trajanja v stanju, ki je posledica zamrzovanja (ne zmrzovanja). Ta dejstva pridejo lepo do izraza tudi v konkretnem preahodnem pomenu glagola *zamrzniti*, npr. *zamrzniti mikroorganizme, po smrti se je dal zamrzniti*. Raba glagola *zmrzniti* bi v teh zvezah bistveno spremenila pomen; nastal bi občutek dokončnosti procesa ne glede na čas.

V novejšem času, ko se je razvila posebna oblika hlajenja, ki lahko konzervira npr. živila, se je preahodna raba glagola *zamrzovati* (in njegove besedne družine) še razširila: *ribe takoj po ulovu zamrznejo, zamrzniti meso z zelenjavo, zamrzniti*

7. Prim. Vladimír Šmilauer, *Novočeské tvoření slov*, Praha 1971, 181.

8. Izražanje količinske omejenosti procesa s predpono *za-* je v slovenskem jeziku sistemsko (zaboleti, zakljukati, zatrepetati — tako imenovani terminalni glagoli).

hrano za več dni, globoko zamrzovati. Prav pri tem tipu zvez prihaja včasih do zamenjave z glagolom *zmrzovati*, *zmrzniti* (*zmrzniti hrano, živila*). Kot smo že videli, glagol *zmrzniti* nikjer ni razvil prehodne rabe; torej je raba tega glagola v navedenih primerih neupravičena. Bistveni elementi, ki smo jih že našli pri drugih prehodnih rabah glagola *zamrzovati*, pridejo tudi tu v poštev. Še vedno gre za namenskost (predpona *za-*), za ohranitev česa za določen čas v nespremenjenem stanju, ki je doseženo tako, da se omeji proces, poimenovan z glagolom *zmrzovati*. Zato bi se morali v tovrstnih zvezah držati glagola *zamrzovati*, in tudi vsa nova poimenovanja, ki so v zvezi s to dejavnostjo, bi morali izpeljevati iz njega, torej: *zamrzovati živila, hrano; zamrzovalni postopek; odtajati kaj iz zamrznjenosti* (ne iz *zmrznjenosti*); (*globoko*) *zamrzovanje; zamrzovalna skrinja, zamrzovalnik.*

Niko Rupel

Radovljica

LITERARNOZGODOVINSKE EKSURZIJE PO GORENJSKEM*

VI. Zgornjesavska dolina

(od Most skozi Javornik, Jesenice, Dovje in Kranjsko goro do Rateč)

V Mostah pri Žirovnici, ki so stisnjene pod Stolom ob strugi Završnice, se je rodil narodni buditelj *Janez Krstnik Kersnik* (r. 1783, u. 1850 v Ljubljani). Kot profesor fizike in kemije na liceju v Ljubljani je bil Prešernov učitelj in tudi prijatelj. Poučeval je Matijo Čopa ter budil v učencih narodno zavest. Za širšo javnost je predaval v slovenskem jeziku. Čeprav se sam ni literarno udejstvoval, je pomembno vplival na svoje sodobnike. Da je bil *Janez Kersnik* zares cenjen, priča tudi pesem »Venec hvaležnosti in spoštovanja Gospodu Janezu K. Kersniku...«, objavljena ob njegovem godu v Novicah l. 1844 (št. 27). V naslednjih letih so izhajale podobne hvalnice *Kersniku* v Novicah z naslovom *Kresni žarki*. Tako ga je po njegovi smrti 1850. proslavil kot naravoslovca v Ljubljanskem časniku v *Kresnih žarkih* tudi *Janez Trdina*. — *Janeza Krstnika Kersnika* vnuk je bil slovenski pisatelj *Janko Kersnik*.

Ko zapuščamo Moste, se spomnimo še na hidrocentralo, katere gradnjo nam je popisal pisatelj *Finžgar*.

Na poti proti Jesenicam se ustavimo na Javorniku. Tu se je rodil pesnik *Vojteh Ulrich* (Ullrich) leta 1862. Njegov oče je bil ravnatelj *Zoisovim fužinam*. Po nižji gimnaziji v Kranju je končal višjo v Ljubljani in nameraval v Gradec študirati jezikoslovje, a je zbolel in prej umrl (1880 v Kranju). Zlagal je slovenske in celo hrvatske pesmi. Po njegovi smrti je LZ leta 1881 (str. 616-17) objavil štiri njegove pesmi (*Zadnja želja, Nova ljubezen, nove bolesi, Tiha ljubezen in Srcu*).

* Prvi del je bil objavljen v JiS v letošnji 4. številki.

Na Javorniku je bil doma tudi dramatik *Franc Klinar* (r. 1896, u. 1945 na Jesenicah). Zaposlen je bil v železarni na Jesenicah. Poleg dram (npr. *Plavž*, *Mejniki*, *Gorenjski punt*, *Vida Staša*) je pisal pesmi in dramatiziral nekaj Jurčičevih povesti.

Od sodobnikov je doma z Javornika *Zdravko Slamnik* (r. 1932), ki od 1956 uporablja psevdonim *Pavle Zidar*. Piše poezijo in prozo. Prva njegova pesniška zbirka *Kaplje ognjene* je izšla v Ljubljani 1960, prva knjiga s prozo pa 1962 (*Soha z oltarja domovine*).

Na Jesenicah, ki so znane že od nekdaj po železarstvu, naj na prvem mestu omenim *Toneta Čufarja* (r. 1905, ustreljen 1942 v Št. Vidu), enega najvidnejših predstavnikov slovenske proletarske književnosti. Mladost je preživel v domačem mestu (Jesenice so bile proglašene za mesto 1929) in spoznaval proletarsko življenje v železarni in zunaj nje, kar je dalo pečat vsemu njegovemu kasnejšemu političnemu ter literarnemu delu. Od leta 1931 je živel v Ljubljani in Mariboru kot poklicni pisatelj. Med zadnjo vojno so ga italijanski okupatorji odpeljali v Gonars, od koder so ga prepeljali v Št. Vid, da bi ga predali Nemcem. Čufar pa je skočil s kamiona in skušal pobegniti proti gozdu, a so mu to preprečile sovražnikove krogle.

Uveljavil se je kot pesnik, pisatelj in dramatik. Tako je npr. v LZ 1932 (str. 267) objavil pesem *Beseda fabriških težakov*. Izdal je knjigi *Februarska noč* in *Zlata veriga* ter napisal 5 dramskih del (*Jutranja molitev*, *Tragedija v kleti*, *Polom*, *Ameriška tatvina*, *Mali babilon*). Čufarjevo socialno dramo *Jutranja molitev* so uprizorili člani dramskega odseka jeseniške Svobode že 1. 1927, *Tragedijo v kleti* pa 1931. Po osvoboditvi je izšel njegov roman *Pod kladivom*.

Na Jesenicah so po Tonetu Čufarju poimenovali gledališče, osnovno šolo in trg. Nanj pa spominja tudi napis na rojstni hiši (Cesta 1. maja št. 69), ki se glasi:

Iz te hiše sta odšla
v NOV brata
Tone Čufar
in
Jože Čufar

Literarno znan je Jeseničan *Miha Klinar* (r. 1922), ki piše poezijo in prozo. Sodeloval je v narodnoosvobodilnem boju. Prve pesmi je objavil v Mentorju leta 1939/40, danes pa jih objavlja v raznih revijah. Poleg pesniških zbirk (npr. *Mrtvi bataljon*, *Jesenice 1945*; *Zeleni torzo*, *Kranj 1958*) je znana tudi njegova proza o narodnoosvobodilnem boju in delavskem gibanju na Gorenjskem.

Preden zapustimo Jesenice, povejmo, da je bil tu doma *Frančišek Herbitz* (r. sredi 18. stoletja, u. po letu 1809 verjetno na Dunaju), bibliotekar, Kopitarjev znanec in Pohlinov prijatelj. Med drugim se je ukvarjal z literarno zgodovino Kranjske.

Ko zapustimo Jesenice, se po ozki dolini skozi Hrušico peljemo ves čas po levem bregu Save Dolinke. Na levi se strmo dviga Mežaklja, ki jo je v pesmi *Veš*, poet, svoj dolg? leta 1941 omenil tudi Oton Župančič.

Kmalu se dolina nekoliko razširi in že smo na Dovjem. Tu se je vredno ustaviti že zaradi lepega pogleda na Triglav in na niže ležečo Mojstrano.

Na Dovjem je bil rojen *Janez Brenc* (r. 1818, u. 1870 na Uncu), duhovnik, ki se je uveljavil kot šolnik in pisec. V Danici je pisal o šolskih stvareh, objavil pa je tudi eno pesem.

Z Dovjega ne moremo oditi, dokler ne omenimo *Jakoba Aljaža* (r. 1845 blizu Smlednika), ki je tu služboval kot župnik od 1889. do svoje smrti (1927). Uveljavil se je kot glasbenik in kot planinski delavec, saj je zgradil že leta 1895 Aljažev stolp na vrhu Triglava, kasneje dom v Vratih ipd. Na željo Slovenske matice je začel 1896 sestavljati Slovensko pesmarico, ki vsebuje ljudske in umetne pesmi z napevi. Omenim naj, da je Aljaž uglasbil veliko pesmi na besedila Simona Gregorčiča. V Planinskem vestniku je v letniku 1922/3 objavil Planinske spomine.

Na Jakoba Aljaža nas na Dovjem spominja njegov grob z napisom na nagrobni plošči ob vhodu v cerkev. — Na istem pokopališču so pokopani ponesrečeni alpinisti, med njimi nekatera znana imena iz slovenske kulturne preteklosti, kot planinski pisatelj in filozof *Klement Jug* (1898—1924).

Preden se poslovimo od Dovjega, se spomnimo še na Finžgarjev idilični ep Triglav (Dom in svet 1896). Delo je sicer nastalo v času, ko je služboval pisatelj v Bohinju (1895), a upovedeni prostor v njem se pričinja v Mojstrani in Mina z Dovjega je upesnjena po resničnem dekletu, prav tako pastir Miha, ki je pesniška upodobitev znanega gorskega vodnika iz Mojstrane.

Če utegnemo, lahko Finžgarjevi pesniški osebi pospremimo na njuni poti vsaj do zanimivega slapa Peričnika v dolini Vrata.

Ko smo si na poti skozi vas Gozd ogledali Martuljkovo skupino, se odpravimo v Kranjsko goro. Ta je dandanes znana predvsem ljubiteljem zimskega športa. V njej pa se je rodilo kar lepo število književnikov.

V začetku prejšnjega stoletja se je tu rodil *Jurij Volc* (Volec) (1805, u. 1885), po poklicu duhovnik, ki je zbiral in pisal prislovice ter kratke pesmice o vremenu. Za svoj čas je pisal lepo in vzorno slovenščino. S prispevki je sodeloval v Zgodnji Danici. Pripravil je tudi več knjig za cerkveno rabo.

Iz Kranjske gore je bil dalje *Simon Robič* (r. 1824, u. 1897 na Šenturški gori), duhovnik, ki se je zanimal za naravoslovje in je svoje spise pošiljal v Novice. Leta 1882 je npr. objavil Kratke popotne črtice polžarja. Kot zanimivost naj dodam, da so njegove bogate zbirke hroščev in polžev danes v ljubljanskem naravoslovnem muzeju.

V Kranjski gori je bil doma tudi narodopisni pisatelj *Janez Majciger* (r. 1829, u. 1909 v Mariboru). Bil je Janežičev dijak v Celovcu. Sodeloval je pri raznih časopisih, npr. pri Slaviji. Objavil je razlagalno pripovedko o Mlinarici, strmi skali pri Mojstrani, napisal ljudsko povest Bratovska ljubezen ter bil soavtor razprave Zgodovina Slovanstva v knjigi Slovanstvo, ki jo je izdala Slovenska matica 1873.

Eden največjih popotnikov svojega časa *Josip Lavtižar* je bil prav tako doma iz Kranjske gore (r. 1851, u. 1943 v Ratečah). Kot duhovnik je služboval v raznih krajih, med drugim v Gorjah, na Bledu, od 1896 pa v Ratečah. Svoje popotne

vtise je objavljaval od 1878 dalje v Novicah, Slovencu in drugih časopisih. Poleg cele vrste krajših potopisov iz domače okolice in tujine je objavil pet potopisnih knjig (Med romanskimi narodi 1901, Pri Jugoslovanih 1903, Pri severnih Slovanih 1906, V petih letih okrog sveta 1924, V Kartago 1930). Leta 1911 je izdal ljudsko igro Ne v Ameriko! V samozaložbi pa je 1935 natisnil nekakšen biografski roman Primož Trubar s podnaslovom Verska slika našega naroda iz 16. stoletja.

Kot mladinski pisatelj se je uveljavil v Kranjski gori rojeni *Josip Vandot* (r. 1884). Po gimnaziji, ki jo je končal v Novem mestu, je služboval pri železnici. Po upokojitvi leta 1922 se je še bolj posvetil pisateljstvu. Med narodnoosvobodilnim bojem so ga izselili v Bosno in je umrl za posledicami bombardiranja v Trnjanski Kuti 1944. Svoje spise je objavljaval v raznih glasilih. Naši mladini je znan zlasti po zgodbah o Kekcu (Kekec na hudi poti, Kekec na volčji sledi, Kekec nad samotnim breznom). Njegove povesti so postale tudi osnova za vse tri slovenske filme o Kekcu. Na Vandota nas v Kranjski gori spominja spominska plošča na rojstni hiši z naslednjim besedilom:

TUKAJ RODIL SE JE JOSIP VANDOT.
PISAL JE KNJIGE ZA MLADI ROD.
ŽIV OHRANILI MU BODO SPOMIN
KEKEC IN MOJCA IN KOSOBRIN.

15. I. 1884 — 11. VII. 1944

Iz Kranjske gore prispemo skozi vas Podkoren v Rateče, zadnjo vasico pred današnjo jugoslovansko-italijansko mejo. Najverjetneje je prav tu med leti 1362 in 1390 nastal znani slovenski rokopis, imenovan Rateški. Imenujemo ga tudi Celovski rokopis, ker ga hrani Zgodovinsko društvo v Celovcu. Vsebina tega rokopisa so tri molitve, na prazni strani pa je kasneje pripisanih več zapiskov o Marijini bratovščini v Ratečah ter o duhovnikih, umrlih v Podkorenu.

Ko se bomo na naši poti spomnili na vse besedne ustvarjalce tega dela Gorenjske in si ogledali, kar je bilo naštet, nam bo ostalo še dovolj časa, da bomo uživali ob naravnih lepotah Zgornjesavske doline.

Zapiski, ocene in poročila

NEKAJ PRIPOMB OB STAROGORSKEM ROKOPISU*

Najdba starogorskega rokopisa je znova odprla staro in zanimivo vprašanje, ali naj ohranjene slovenske srednjeveške zapise verskih obrazcev štejem za naključne pojave pisane srednjeveške slovenščine, ki med seboj nimajo prave organske slovstvene zveze (F. Kidrič), ali naj v njih gledamo znamenja oziroma priče že neke globlje, povezane in trdne cerkvene slovstvene tradicije, ki deluje od brižinskih spomenikov naprej pa vse do Trubarja (I. Grafenauer). Prispevki na to témo v zadnji številki Jis

se z izjemo Logarjevega, ki ne razpravlja neposredno v to problemsko smer, zelo očitno odločajo v prid Grafenauerjevi tezi. Pri tem pa ni mogoče mimo vtisa, da nekatere pojave, ki bi bili pred dokončno presojo stvari potrebni razmisleka, puščajo še ob strani. V zvezi s tem bi Bređi Pogorelec in Jožetu Koruzi kot avtorjema dveh pri-

* Z razpravo o starogorskem rokopisu bomo zaradi odprtosti nekaterih vprašanj, ki jih zastavljata Paternu in Merku v svojih prispevkih, nadaljevali v prvi številki prihodnjega letnika. Op. ur.

spevkov in izvedencema za to področje postavil nekaj vprašanj, ki jih sproža znova odprta problematika slovenske srednjeveške slovstvene tradicije.

1) Ali je prav, da temeljne tri molitvene obrazce, ki jih najdemo v rateškem rokopisu, v starogorskem rokopisu ali kasneje pri Trubarju in Alasiu, štejemo *samo* za zvrst pismenega slovstva, ko razmišljamo o njihovem razširjanju, ohranjanju pa tudi zapisovanju, se pravi o vsem tistem, kar iz nekega besedila lahko dela in napravi tradicijo? Te molitve, vsaj očenaš, če ne drugi dve, so takrat znali in najbrž morali znati napamet vsi krščeni in poslušni Slovenci normalnega spomina, že nekako od otroških let naprej. Tradicija teh besedil se je potemtakem ustvarjala z izročilom, zapovedanostjo in navado v najširši ljudski bazi. Zapisi pa, ki so nastajali ali ne, se ohranili ali porazgubili, so to rabo potrjevali, utrjevali ali pomagali prenašati naprej, lahko so tudi nastajali iz nje ali ob njej. Pisec Starogorskega rokopisa Lavrencija iz Mirnika je besedilo očenaša ali zdravemarije gotovo znal na pamet prej, preden se je srečal s kakšnim zapisanim besedilom, ki naj bi bilo nosilec slovstvene tradicije. Molitveni model je navsezadnje živel med ljudmi na podoben način, kot so živeli folklorni modeli. Seveda z razliko, da je bilo vse tisto, kar sta Bogatirev in Jakobson pri razmejevanju folklorne od literature imenovala »cenzuro kolektivne tvornosti«, v tem primeru cerkveno institucionalizirano in je bila zato tudi variantnost besedila predana v roke cerkvenih organov. Ljudje so oboje, stalni in neznatno spremenljivi del besedila z ukom, obredi in ponavljanjem sprejemali za nekaj svojega. Ali se ne bi skozi ta, dodatni zorni kot, torej na podlagi pojmovanja molitvenih obrazcev kot zvrsti, odprtih čez meje pisane besede, dalo nekoliko zanesljiveje predvidevati pa tudi označevati naravo, obstoj in obseg tovrstne srednjeveške »slovstvene« tradicije, ki je prese-netljivo skromna, če jo merimo samo po ohranjenih ali slučajno najdenih pisanih besedilih?

2) H Kidričevi skeptičnosti pa človeka nekoliko vleče naslednje vprašanje. Ali nekaj kratkih molitvenih obrazcev, nekoč narejenih po tujejezičnih predlogah, že zadošča za tezo o zgodovinsko formiranem »pismenem jeziku«, ko pa vemo, da je še Matija Cop, v teh rečeh precej izobraženi Slovenec, tožil, kako težko je napisati omikano pismo v slovenščini? Kje je sploh spodnja meja formiranega pismenega jezika? In kdaj se tak jezik začena ločevati od »za-

pisov«, ki morda to še niso? Brez jasne in stroge teoretične definicije stvari, ki pripada lingvistiki, ostajamo na tem mestu le preveč pripadniki ene ali druge strokovne stranke.

3) Stilske razlike med rateškim rokopisom in naslednjimi obravnavanimi rokopisnimi ali tiskanimi deli z istimi tremi molitvami že na prvi pogled kažejo, da je rateško besedilo formulirano na podlagi višje retorične stilizacije, kar potrjujejo tudi Koruzova opažanja o inverziji in elipsi in njenem poznejšem upadanju. Toda slovenske molitve so nastajale in se včasih najbrž tudi spreminjale ob sodelovanju tujejezičnih molitev in njihovih retoričnih modelov. Mar niso bili tudi ti modeli s svoje strani lahko vzrok, zgled in mera stalnih in prav tako spremenljivih mest znotraj naših molitvenih obrazcev? Ali ne bi med sovzdrževalce teh slovenskih pisanih obrazcev pazljivo uvrstili tudi tuje, ki so od vsega začetka določili temeljna pravila, izrazni sistem in »poetiko« naših glavnih molitev, najbrž z inverzijami in elipsami vred? In kaj je bilo z nadaljnjo usodo takih inverzij, elips in še česa drugega, stilno zaznamovanega? Breda Pogorelec daje misliti na renesanso. Vendar bi človek rad nekoliko поблиže zvedel, kaj je s slovenskim renesančnim očenašem in kakšen je.

4) Zanimivo bi tudi bilo določiti, natančneje kot smo vajeni, koliko je bil slog molitve že v svojem izhodiščnem tujejezičnem ustroju tak, da ga ni bilo mogoče posneti samo s praktičnim, govornim jezikom? Ali so naddialektične plasti, ki jih Tine Logar odkriva tudi v starogorskem rokopisu, samo geografsko lingvistično ali tudi stilno dejstvo? Ali se ne bi »nadgovorne«, »nadanarečne« ali celo »knjižne« plasti izražanja še posebej zanesljivo preverjale ob nekaterih abstraktnih pojmi molitvenega besedila, ki so se ljudskega izgovarjanja, kot vse kaže, težje oprijeli? Na primer ob očenašnem pojmu »in ne vpelji nas v skušnjava«, ki se od besedila do besedila tako močno spreminja: »v iskusbo« (Rat. cel. rok.), na razrešno« (Starog. rok.), »v iskušno« (Trubar 1550) in »na skušno« (Alasia 1607).

Morda bi nam pojasnila k tem in še katerim vprašanjem pomagala, da bi zanesljiveje prestopili stari dilemski krog Kidrič-Grafenauer, ki je za danes že nekoliko pretesen in preenostaven?

Boris Paternu
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEKAJ PRIPOMB PO OBJAVI STAROGORSKEGA ROKOPISA V JiS

Ko sem 15. marca letos predaval v Benečiji o »Slovenskih rokopisih Beneške Slovenije v preteklih stoletjih«, sem v zvezi s starogorskim rkp. poudaril, da »je potrebna kritična objava z jasno čitljivo fotografsko kopijo izvirnika, ki naj omogoči vrednotenje zapisa. Pri tem pa mora sodelovati paleograf, sicer pa je zapis, kakor ga predlaga Cracina, vsaj na nekaterih mestih malo jasen: in prav ta mesta so za natančno filološko analizo preveč pomembna, da bi se mogli zadovoljiti s to skromno prvo izdajo.«¹

Tedaj nisem slutil, da bom dober mesec pozneje že bral v JiS trojen znanstven prikaz starogorskega rkp.: Ljubljana je to pot pokazala zavzetost in tempizem, kakršnih ni zmogla ob številnih drugih priložnostih. Razlog več, da čestitam prijatelju Cracini.

A hkrati moram čestitati tudi Logarju, Pogorelčevi in Koruzi za vse, kar so ugotovili o tem rokopisu iz Benečije.

Ob branju trojnega prikaza sem si zabeležil to in ono, primerjal Cracinov in Logarjev zapis s fotokopijo originala, ki mi jo je podaril Cracina in jo tu prilagam za objavo, v upanju, da bo kliše boljši kakor v KGMD in v omenjeni Cracinovi brošuri.²

Najprej torej nekaj drobnih o zapisu. Nisem paleograf in nimam nobenega paleografa pri roki. Zato naj bojo te opazke le poizkus, opozorilo, da se rešijo še one malenkosti, na katere opozarja že Logar: »z izrecnim pridržkom, da bo morebiti originalna fotokopija kako podrobnost pokazala drugače«.

¹ Angelo Cracina, *Antiche preghiere popolari slovene del santuario di Castelmonte*, Arti grafiche friulane, Udine 1974.

<i>Cracina</i>	<i>Logar</i>	<i>berem:</i>
Očenaš		
2. wodj	wody	wodj
3. khokher	khokher	khokhr (gl. 6.!)
<i>Zdravamarija</i>		
2. segnanna	segnana	segnanna
<i>Vera</i>		
4. khater	kheter	?
4. swetiga	fwetiga	fwettiga
12. mertwe	me(o)rtwe	mortwe
12. —	—	na koncu vrste je še neko znamenje, ki ga ne znam brati: morebiti opozorilo, da se tekst nadaljuje?
14. swettikhow	fwettikhow	fwettickhow (?)
16. vekhsi	vi(e)tzhe	vitshi

Tudi po latinskem naslovu prve molitve *Oratio Dominicalis Sclauonice* je še nekaj zapisano, pa ne znam brati.

Nato nekaj pripomb ob Logarjevi analizi jezika Starogorskega rkp.:

ad 3. na str. 197: $e > a$ v nikalnici *ne* (*vnapellay*) ni nujno, po mojem tudi verjetno

ne, izrecno gorenjska poteza; gl. Ramovš, *Dialekti*, str. 57, vrsta 4.: $e > a$; gl. še Merku, *Narečne pridige Petra Podreka*, v: *Narodna in študijska knjižnica v Trstu*, Letopis za leto 1971, str. 12, ad 13.

Ad 6. na str. 197: vokalna redukcija je v nadiškem narečju enako pogostna ka-

PRISPEVEK K SLOVENSKEI RETROSPEKTIVNI BIBLIOGRAFIJI*

Čeprav segajo začetki slovenske bibliografije že v Trubarjeve čase, pa imamo sistematičen in popoln popis slovenskih knjig in časopisov šele za leta po osvoboditvi, t. j. od 9. maja 1945 dalje. Pred kratkim izšla knjiga Jožeta Bajca Slovenski časniki in časopisi pomeni pomemben prispevek k popisu slovenskega tiska pred tem datumom, to je k slovenski retrospektivni bibliografiji, saj prinaša seznam slovenskega periodičnega tiska za čas od 1. I. 1937 do 9. maja 1945 in tako dopolnjuje l. 1937 izšlo delo J. Šlebingerja Slovenski časniki in časopisi, v katerem je popisano gradivo od začetka do leta 1937. Tako je zdaj vsaj slovenski periodični tisk v celoti bibliografsko popisano.

Pričujoča knjiga prinaša na 357 straneh opis 663 bibliografskih enot. Najprej slovenske časnike in časopise, ki so izhajali v Sloveniji ali v tujini, urejene po letih, znotraj enega leta po abecedi; v Dodatku sledi drugojezično časopisje, urejeno na enak način. Revolucionarni in narodno-osvobodilni listi, ki sestavljajo v vojnih letih daleč nad polovico gradiva, so pa bili že v celoti izčrpno popisani drugje, so zaradi pomanjkanja prostora navedeni ob posameznih letih le z osnovnimi podatki in z opozorilom, kje lahko najdemo popoln popis.

Številna kazala (statistični pregled, pregled po strokah UDK, kazala urednikov, izdajateljev, lastnikov in založnikov, krajev izida in tiska, tiskarn in naslovov) pripomorejo k vsestranski uporabnosti knjige.

Bibliografski popis je skrajno popoln, poleg podatkov o naslovu, urednikih, kraju, tiskarni itd. vsebuje še seznam številok po letnikih z navedbo dvojnih številok, pa še podatek o tem, v kateri slovenski knjižnici se list najkompletneje hrani; pri nepopolnih izvodih so naštetje tudi manjkajoče številke. Glede popolnosti popisa in števila kazal pomeni Bajčeva knjiga v primeri s Šlebingerjevo napredek. Je tudi preglednejša in laže uporabna, ker so podatki znotraj posameznih enot razvrščeni v posamezne vrstice, pa čeprav je tiskana samo v rotaprintu.

Knjiga pomeni dragocen prispevek k slovenski kulturni, politični in literarni zgodovini in nam v marsičem dopolnjuje sliko razgibanega obdobja tik pred zadnjo vojno in med njo; je nepogrešljiv priročnik za znanstvenika, študenta, knjižničarja in antikvarja.

Bajčeva knjiga je rezultat dvanajstletnega požrtvovalnega dela enega samega človeka. Opravil ga je poleg svoje redne službe, kar je danes, v času teamskega dela in drago plačanih raziskovalnih projektov, tembolj občudovanja vredno. Ob tej knjigi si želimo, da bi se čimprej nadaljevalo že pred leti začeto delo za slovensko knjižno retrospektivno bibliografijo in bi se tako oteslil danes že mučnega in v resnici nepotrebnega zamudništva tudi na tem področju.

Marko Kranjec

Filozofska fakulteta v Ljubljani

POLJSKI SLAVISTI IN KRITIKI O NAŠI KNJIŽEVNOSTI

V zadnjem času vse bolj raste zanimanje poljske slavistične znanosti za slovensko književnost. To med drugim potrjuje zbornik *Poljsko — jugoslovanski literarni stiki* (Polsko — jugosłowiańskie stosunki literackie), ki ga je v redakciji prof. Jerzyja Slizińskiego pripravil Oddelek za zahodno- in južnoslovanske literature Slavističnega inštituta Poljske akademije znanosti v Varšavi v sodelovanju z nekaterimi jugoslovanskimi, češkoslovaškimi in italijanskimi slavističnimi centri, izdala pa založba Narodnega inštituta Ossolińskich v Wrocławu leta 1972. Med prispevki sta — poleg takih, ki se samo bežno dotaknejo slovenske književnosti — tudi dva, posvečena spre-

jemu Cankarjeve in Prešernove besedne umetnosti pri Poljakih.

Pisec študije *Ivan Cankar na Poljskem*, Jerzy Śliziński, ugotavlja, da je s Cankarjem prvi seznanil Poljake slovenski pesnik in umetnostni zgodovinar Vojeslav Molè, ko je 1909 v reviji Świat Słowiański objavil članek O slovenski literaturi. Po prvi vojni je V. Molè, kot profesor Jagelonske

* Slovenski časniki in časopisi. Bibliografski pregled od 1. januarja 1937 do osvoboditve 9. maja 1945. Dodatek: Drugojezično časopisje Slovenije in drugojezično časopisje slovenskih izdajateljev v tujini. Stavil Jože Bajec. Ljubljana. Narodna in univerzitetna knjižnica 1973. 357 + (IV) str. 8°. Cena 100.— din.

univerze v Krakovu stalno živeč na Poljskem, sodeloval s spremno besedo pri prvem knjižnem izboru Cankarjeve kratke proze, ki je izšel pod naslovom *Novela leta 1931* v zbirki Biblioteka Jugosłowiańska. *Novela* je prevedla njegova žena Ela Molè. Knjiga je doživela izredno topel sprejem pri poljski kritiki, kar se zdi piscu članka povsem upravičeno. Nato povzema glavne misli ocen v poljskem revialnem tisku — večine teh revij pri nas nimamo in so zato naši podatki o tem nepopolni¹ — prav tako natančno navaja ponatise nekaterih novel iz te zbirke, pa tudi posamezne prevode Cankarjeve proze in pesmi drugih prevajalcev. Tako je Dionizy Królikowski že v letih 1923—1926 objavil črtice Lisjak, Kakaduj, Ave Caesar in Mati (tak naslov ji je dal prevajalec), Zdzisław Jerzy Kempf pa leta 1934 pesmi iz cikla *Dunajski večeri* (napačno prevedeni kot *Wieczory nad Dunajem*, tj. *Večeri ob Donavi*) in leta 1936 pesem *Na mojo pot ne trosi rož dišečih*. Šliziński te prevode tudi vrednoti: za prvega prevajalca pravi, da se mu ni posrečilo prenesti v poljščino jezikovnih subtilnosti slovenskega pisatelja, v dobro pa mu šteje, da je zbudil zanimanje zanj v širših krogih poljskih bralcev (izšle so namreč v dnevnem časopisu), in tudi Kempfovim prevodom pesmi očita, da jim manjka »lepota izvirnika«.

Deseto obletnico Cankarjeve smrti je zabeležila revija *Ruch Słowiański* (1929), a z napačnim datumom smrti. Med sintetičnimi deli, ki govorijo tudi o Cankarju, navaja Šliziński pregled slovenske književnosti varšavskega docenta Józefa Gółąbka v zborniku *Velika svetovna literatura* (*Wielka literatura powszechna*, 1933), kjer je med prevodi iz jugoslovanskih književnosti ponatisnjen *Kostanj* posebne sorte iz zbirke *Novela*. Ne omenja pa Moletovega radijskega predavanja *Jugosłowanska literatura v poljskih prevodih*.

Tudi za čas po drugi svetovni vojni je na prvem mestu naveden izbor Cankarjeve proze v knjigi. Izšla je pod naslovom na Poljskem največkrat natisnjene *novela Kostanj* posebne sorte (1959) spet v prevodu Ele Moletove in z obširnimi uvodom *Vojeslava Moleta*, vsebuje pa poleg devetih jezikovno in slogovno popravljenih zgodb iz prvega izbora še črtico *Greh* ter povesti *Martin Kačur* in *Hlapec Jernej* in njegova pravica. Izbral in uredil jih je (kronološko) na Poljskem živeči srbski slavist Bronislav Čirlić.

Sledijo podatki o kritikah, manj številnih kot ob izidu *Novel*, vendar v glavnem pozitivnih. Knjiga pa ni zbudila pravega zanimanja, tako da so je deset let pozneje — kljub razmeroma nizki nakladi 3250 izvodov — morali prodajati po znižani ceni. To za poljske knjižne razmere nenavadno dejstvo pojasnjuje Šliziński s premajhno reklamo, še bolj pa s tem, da je izšla v času, ko je poljski knjižni trg preplavila sodobna zahodnoevropska in ameriška literatura.

Nato poseže pisec nazaj, v prva povojna leta, in našteje objave posameznih pesmi in novel v publikacijah »različnih profilov« ter konča v šestdesetih letih z navedbo ponatisa črtice *Gospod stotnik* v listu *Nowa Wieś* (ali *Nasze Wojsko 1961*)² in *Križevga pota* v *Antologiji Jugosłowanske novele* (1964). Omeni še, da isto leto natisnjena antologija *Jugosłowanska lirika* ni prinesla nobene Cankarjeve pesmi — to je razumljivo, saj zajema le obdobje od 1941 dalje. Ugotavlja tudi, da v tem času ni izšla nobena poljska študija, v celoti posvečena našemu pisatelju, pač pa je analiziral njegovo ustvarjalnost *Vojeslav Molè* v predavanju *Družbena podoba slovenske moderne*, objavljenem v *Poročilih Poljske akademije znanosti v Krakovu* leta 1950³; pozneje pa se je dotaknil njegovega dela še en Slovenec — *Lojze Krakar* v članku *Sodobna slovenska literatura* (*Przegląd Humanistyczny*, 1960).

Nato spregovori Šliziński še o Cankarju — dramatik in pri tem z obžalovanjem poudari, da ni še noben poljski gledališki ansambel naštudiral kakega njegovega dela, pač pa je gostovalo ljubljansko SNG v *Lodžu* s *Hlapci* (1957) in v *Varšavi* s *Pohujšanjem* (1965). Obkrat ga je občinstvo pristrčno sprejelo in kritika pohvalno ocenila⁴. Ob tem opozori pisec na študijo *Jolante Groo-Kozak* z naslovom *Zgodnja dramska ustvarjalnost Ivana Cankarja*.

Pregledno napisani in z novimi podatki dokumentirani članek konča avtor z željo, da bi zamudo pri prevajanju Cankarjeve »prelepe lirike in zanimivih dram« kar najhitreje odpravili.

Prispevka z naslovom *Sprejem poezije Franceta Prešerna na Poljskem* — napisala

¹ Prim. Rozka Štefan, *Cankar pri Poljakih*. *Slavistična revija* XVII št. 1, 1969, str. 307—313.

² Prim. n. d. str. 311.

³ S tem popraviljam napačno letnico v n. d.

⁴ Prim. še: Zygmunt Stoberski, *Slovenski pisatelji v luči poljske kritike* po letu 1945. *Sodobnost* XV, 1967, str. 895—908.

ga je Wanda Medyńska — ne odlikuje takšna znanstvena skrbnost kot prej obravnavanega. V kratkem zgodovinskem uvodu govori avtorica o slovenskih načrtih v »pomladni narodov« in propadu le-teh ter — ne da bi pomislila na kronologijo — nadaljuje: Kljub temu narodno literarno gibanje ni zamrlo. Leta 1830 je nastal slovenski časopis »Kranjska čebelica« (Kranjska pszczołka), ki ga je urejal Matija Čop (1797—1836), filolog in poznavalec literature. Istega leta debitira na straneh tega časopisa prvi, če ne šteje mo Valentina Vodnika, največji slovenski pesnik Francet Prešeren v elegiji Slovo od mladosti (poljski prevod ima naslov Pożegnanie z młodością)⁵. — Kar preveč spodrsrljavev v tako kratkem tekstu!

Sledi skop oris Prešernovega življenja (pri šolanju mu je pomagal stari stric, ne stric!) in pesniškega dela, ki se konča s takole oznako Krsta: V tej poemi se pesnik umakne v preteklost Slovenije. Pripoveduje o boju krščanstva s poganstvom, o tako zelo oddaljenih, skrivnostnih in grozljivih časih. (!)

Tudi v glavnem, bibliografskem delu članka je nekaj netočnosti in pomanjkljivosti. Tako na primer pravi, da je prvi poljski članek o Prešernu izšel 1871, skupaj s prevodom pesmi Pevcu⁶ (v poljskem prevodu Do poety⁷; pod Spiewak, je tu mišljen Orglar) ter z Grünovo pesmijo (manjka pravo ime oz. osebno ime psevdonima Anastasius), posvečeno Prešernu, in s pesmijo Karla Molzerja (prav: Melzerja) v spomin Vodniku in Prešernu. Nato navaja precej člankov, ki so izšli v letih 1879—1902, največ leta 1900, ob stoletnici pesnikovega rojstva, ki pa je posebej ne omenja in tudi prevodov ne, ki sta jih ob tej priložnosti objavila J. Magiera (Głos literacki, 1900) in Jerzy Zuławski (Czas, 1900). Ustavi pa se ob letu 1905, ko so v Ljubljani odkrili Prešernu spomenik in je revija Świat Ślowiański objavila prispevek B. Vošnjaka, leta 1909 pa članka še dveh slovenskih piscev, Vojeslava Moleta in Franca Steleta. Za dobo med obema vojnama navaja Medyńska prevod pesmi Ribič v reviji Przegląd Polsko — Jugosłowiański (1938), a ne pove, da je to ponatis iz knjige: Bronisław Grabowski — Piotr Chmielowski, Podoba sveztove knjiżevnosti: (Obraz literatury powszechnej, 1896)⁸ in da je bil objavljen tudi v knjigi: Stanisław Rospond, Jugosławia (1935). Po drugi svetovni vojni je ob stoletnici pesnikove smrti napisal Vilim Fran-

čić daljši članek (Życie Ślowiańskie, 1949) in v njem opozoril na zanimivo naključje: 1847 so izšle poleg Prešernovih Poezij⁹ še poezije Branka Radičevića, Njegošev Gorski venec in Mažuraničeva Smrt Smail age Čengića, torej vsa »najznamenitejša dela slovenskega Juga«. V isti reviji je 1950 T. S. Grabowski objavil za to obletnico prevedeni odlomek Zdravljice.

Prej, za začetek stoletja omenjenim slovenskim piscem o Prešernu se zdaj pridružita še dva: L. Krakar z že omenjenim člankom o sodobni slovenski literaturi in F. Petrè s študijo Razvoj literarne vede pri Slovencih v dobi med obema vojnama (Pamiętnik Ślowiański, 1961). Obširneje spregovori avtorica o knjigi Poezje, poljskem izboru iz Prešernovih poezij (Varšava, 1965), ki ga je pripravil in dobral del pesmi, med njimi Krst pri Savici, tudi prevedel pesnik Marian Piechal, uvod v knjigo pa je napisal Božidar Borko. Medyńska hvali izbor in dodana pojasnila, tudi kvaliteta prevodov se ji zdi zadovoljujoča. Kot primer »dobrega prevajalskega dela« navaja prvo izmed Gazel. Vendar pri tem ni imela najbolj srečne roke, kajti pesnica Anna Kamińska, ki je res dobro prepesnila Sonetni venec in ostale gazele, je prav v prvi, zato, da je ohranila klasično obliko z refrenom in notranjimi rimami — premalo pazila na pomensko plast pesmi. Nerazumljivo je tudi, zakaj navaja Medyńska motto k prvi izdaji Gazel, slovensko ljudsko pesem — v srbohrvatskem (povrh še popačenem) prevodu, citiranem po knjigi A. Slodnjak, F. Prešeren, Beograd, 1962, čeprav v drugi zvezi navaja tudi Prešernovo Zbrano delo, Ljubljana 1965.

Sledi razlaga zgradbe Prešernovega Sonetnega venca, ki jo je prevajalka ohranila, le da je enajsterec nadomestila s trinajstercem, na kar je poleg iskanja večjih možnosti, da se ohrani vsebina, brez dvoma vplivala tudi domača tradicija. Medyńska pohvali še Piechala, češ da »je imenitno napravil, ko je ohranil tercino v Uvodu in sestino v Krstu«. Graja pa prevajalca Turjaške Rozamunde Igorja Sikiryckega, ker je med osmerce (naše štiristopne troheje)

⁵ Prav: Pożegnanie młodości. Prim. Prešeren, Poezje. Warszawa 1965, str. 138. (Podčrt. R. Š.)

⁶ Fr. Drolc v študiji: Prešeren v Polsce (Sprawozdania PAN w Krakowie, 1967) navaja prevode pesmi Prosto srce, Prošnja, Orglar.

⁷ Prim. kot pod 5) str. 142.

⁸ Prevod v tej knjigi je dolgo veljal za prvi prevod iz Prešerna.

⁹ Prešernove poezije so izšle že 1846, a z letnico 1847.

vpletel sedmerce in šesterce ter tako pokvaril »monotoni« epski značaj pesmi, ki jo je vrh tega razdelil v kitice; ne omenja pa, da je izpadla bistvena značilnost te pesmi — asonanca v sodih verzih. Medyńska končuje članek z ugotovitvijo, da so dosežani prevodi dovolj dobro posredovali poljskemu bralcu vsebinsko stran Prešernove poezije, medtem ko čaka oblika teh pesmi na temeljito študijo.

Kronološko druga, sicer pa še pomembnejša publikacija o naši književnosti je čez tristo strani obsegajoča *Antologija slovenske poezije* (Krakov, 1973). Založnik, isti kot pri prvi knjigi, jo je uvrstil v svojo tradicionalno, zelo razširjeno zbirko Biblioteka Narodowa, ki prinaša poleg klasičnih domačih del (v I. seriji) tudi prevode iz tujih književnosti (II. serija). Posebna oblika te zbirke so temeljiti uvodi izpod peres najboljših poljskih strokovnjakov za posamezna področja literarne vede. V našem primeru je zgoščeno in hkrati pregledno, skoraj štirideset strani obsegajočo spremno študijo napisal profesor varšavske univerze dr. Józef Magnuszewski, znan predvsem kot bohemist (Zgodovina češke literature, 1973).

V prvem delu pod naslovom Slovenci, njihova dežela in preteklost s kratkimi, a jasnimi potezami oriše zemljepisno lego slovenskega ozemlja, njegove etnične meje v preteklosti in sedanosti, usodno izgubo narodno samostojnosti, pomen kmečkih uporov za oblikovanje narodne zavesti, ker se »je črta družbene razdeljenosti pokrivala z narodno«, vpliv evropskih miselnih tokov ter nadaljnji zgodovinski razvoj vse do ustanovitve slovenske socialistične republike.

Pomembni vlogi, ki jo je imela v tem razvoju literatura, zlasti še poezija, je posvečen drugi del: Razvojne poti slovenske poezije.

Pod naslovom Davni časi govori o stoletjih brez literarne tradicije — brižinski spomeniki, ki imajo že umetniške poteze (ritem, rima), so osamljen pojav, dalje o pretežno prvodni protestantski in katoliški verski književnosti, nato pa se dlje pomudi ob bogati tradicionalni ljudski poeziji, ki je zaradi pretežno lirskega značaja bližja zahodnoslovanški kot pa ostali južnoslovanški folklori. Pisec uvoda je tudi sam prevedel (poleg odlomka iz drugega brižinskega spomenika, Dalmatinove »v pesemski obliki zložene« Molitve in pesmi Smrt o. Romualda) vse ljudske lirske pesmi v tem izboru. V naslednjem poglavju Narodni prerod

(razsvetljenje, romantika) označi za presenetljivo dejstvo, da kljub zanimanju za ljudsko ustvarjalnost tečeta dlje časa oba tokova poezije — ljudski in novi, umetni — drug mimo drugega, samo jezik ju veže. Šele v romantiki je na podlagi literature z višjimi aspiracijami nastal nov literarni jezik — sinteza dveh literarnih plasti: kultivirane, ki je bila od reformacije do razsvetljenstva pod vplivom raznih slogovnih variant (renesančne, baročne, klasicistične in predromantične), in ljudske, ki je imela široko zaledje v narečjih, estetsko sublimirano obliko pa v tradicionalni ljudski pesmi. V novem literarnem jeziku se je razvila nova poezija, univerzalna in narodna obenem, z glavnim predstavnikom — Prešernom. Pisecu se zdi povsem upravičena trditev, da Prešernova poezija v idejnem in estetskem pogledu priča o konstituiranju slovenskega naroda.

V poglavju Druga polovica 19. stoletja (v realizem) ugotavlja Magnuszewski, da je naš realizem spočetka v nekem smislu eklektičen, kar da je značilno za zamudniška slovstva: hkrati se pojavljajo in družijo formacije, ki si v polno razvitih literaturah sledijo zapored. Po natančnejši označitvi teh literarnih tokov ter tedanjih družbenopolitičnih razmer sledijo orisi pomembnejših pesnikov te dobe: Levstika, Stritarja (z njegovim »umetnostnim hedonizmom«), Jenka (med vplivi ljudske poezije bi kazalo posebej omeniti krakovjak), Gregorčiča in Aškercera. Na isti način so pod naslovom Na prelomu dveh stoletij podane glavne značilnosti naše moderne od dekadence do ekspresionizma, z njenimi vodilnimi predstavniki Kettejem, Murnom, Cankarjem in Župančičem. Pri zadnjem ni omenjeno njegovo oblikovno novatorstvo (svobodni verz) in besedno mojstrstvo, ki je vidno tudi v njegovih pesniških prevodih. Pač pa je oblikovni element upoštevan pri naslednjem pesniku, Gradniku, ki se z njim začneja poglavje Leta med dvema svetovnima vojnama, potem ko je avtor omenil na koncu prejšnje dobe še Medveda, Meška, Elterja, Golarja in Antona Debeljaka. Gradniku, ustvarjalcu »miselno najgloblje osebnosti lirike« po Prešernu, sledijo kot predstavniki »prehodne generacije« Golia, Glazer, Gruden in Novyjevca — ta že bližja ekspresionizmu. Nato prikaže avtor vso razsežnost te »povojne moderne«: njen revolucionarni tok s Seliškarjem, Kosovelom in Klopčičem ter njen v metafiziko usmerjeni del z Jarcem, s katoliškima ekspresionistoma Antonom Vodnikom in Kocbekom ter s kasnejšim deziluzionistom Voduškom.

Tudi »generacijo pred zaprtimi vrati« je zašel pozni val ekspresionizma in novi val romantike — sem spadajo Fatur, Udovič, Vipotnik, Balantič —, a tudi novi realizem, ki ga v poeziji predstavljata marksistično usmerjena pesnika Ivo Brnčič in Jože Šeligo. V posebnem poglavju Leta fašistične okupacije je govora o povezanosti poezije z osvobodilnim bojem, predvsem o anonimni partizanski pesmi, od znanih pesnikov pa o Mateju Boru in Kajuhu ter o Zupančičevi pesmi Veš, poet, svoj dolg? Ta je postala pravi program v prvih povojnih letih, s katerimi začenja poglavje V osvobojeni domovini. Priznavali so ga tudi tedanji debitanti Fr. Kosmač, Smit, Levce, Minatti. Nasproti oficialnemu socializmu se je dvignil nov val subjektivizma (Pesmi štirih — Kovič, Zlobec, Menart, Pavček), ki pa se še ni odrekel komunikativnosti. V ta tok so se vključili od starejše in srednje generacije A. Vodnik, Kocbek in Bor, od mlajših pa Levce, Minatti, Krakar, Jug. Konec petdesetih let je nastopila nova skupina lirikov (Zajc, Taufer, Strniša, Vegri) s hermetično, iz depresije in občutka odtujenosti zraslo poezijo, medtem ko se debitanti iz šestdesetih let (Cundrič, Kramberger, Grafenauer, Zagoričnik, Salamun) vračajo »v svet okoli sebe« in svojim spoznanjem dajejo preprostejši izraz. Pri tem opaža poljski profesor za vsa povojna leta značilno težnjo po udeležbi v tokovih sodobne svetovne literature, težnjo, ki se mnogokrat odeva v »kričeče modernistične oblike«, vendar avtor uvoda tudi pri mladih odkriva le namen zajeti celotno problematiko sodobnega človeka.

V tretjem delu uvoda z naslovom Nekaj besed o slovensko-poljskih literarnih stikih omenja prve, le politične in cerkvene zveze med Slovenci in Poljaki, se ustavi ob znanih kulturnih in tudi že literarnih stikih v romantiki (Čop, Korytko, Prešeren, Vraz) in ob prevodih poljskih pripovednikov, zlasti Sienkiewicza v drugi pol. 19. stol. (Peter Miklavc), ki so jim v moderni sledili prevodi romantične in novoromantične poezije (Vojeslav Molè), po prvi svetovni vojni pa sistematično slovenjenje klasikov in

nekaterih sodobnih pisateljev (J. Glonar, Fr. Vodnik, T. Debeljak — manjka Rudolf Molè), ki se nadaljuje tudi po drugi vojni — posebej sta navedeni le antologiji Poljske novele (Fr. Vodnik) in Poljska lirika dvajsetega stoletja (L. Krakar).

Na poljski strani je ta bilanca veliko skromnejša; prve informacije in prevodi posameznih pesmi so se pojavili v zadnji tretjini 19. stol. (slovanofili B. Grabowski, R. Zawiliński, J. Magiera, F. Koneczny); tudi po prvi vojni se ni dosti spremenilo, šele zadnji čas je več zanimanja tudi za slovensko literaturo. Pisec ne omenja prvega knjižnega prevoda — Cankarjevih Novel (1931), ne ponovnega izbora iz Cankarja (1959) ali drugih prevodov naših pripovednikov (Tavčarja, J. Kozaka, Potrča, Seliškarja, Prežihovega Voranca, Bohanca, C. Kosmača, Bevka, Perocijeve, Ingoliča, Kocbeka, Hienga, B. Zupančiča, V. Kavčiča). Škoda, saj gotovo ne bi bilo odveč opozoriti poljske bralce tudi na ta dela. Omenjena je samo antologija Jugoslovanska lirika (1960) in izbor iz Prešernovih poezij (1965).

Magnuszewski končuje svoj znanstveno utemeljeni in v jasnem stilu napisani uvod z obrazložitvijo koncepta svoje Antologije: prikazati želi slovensko poezijo v zgodovinskem razvoju, pri tem pa skuša znanstveni vidik družiti z estetskim, da bi bila knjiga za poljskega bralca tem bolj zanimiva.

Zgodovinski vidik je dokumentiran tudi z bio- in bibliografskimi podatki pri posameznih pesnikih, ki so razvrščeni po rojstnih letnicah. Ta strogo kronološki vidik povzroča, da so nekateri pesniki, ki jih uvod obravnava skupaj, kot grupo, v antologijskem delu ločeni. Biograme je skrbno, čeprav ne brez manjših pomot, napisala docentka varšavske univerze dr. Hanna Orzechowska, ki je tudi pripravila filološki prevod večine pesmi. O pesniškem delu Antologije pa bi bilo treba posebej spregovoriti.

Rozka Stefanova

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Dragoceno dopolnilo Antologije slovenske poezije je Mali slovar zahodno in južnoslovanskih pisateljev, ki ga je uredil znani poljski slavist J. Magnuszewski¹. Ta leksikon prinaša širokemu krogu bralcev približno 700 geselnih člankov, posvečenih češkimi, slovaškimi, lužiškimi, bolgarskimi, srb-

skim, hrvatskim, slovenskim in makedonskim pisateljem. Obdelavo gesel so zaupali

¹ Mały słownik pisarzy zachodniosłowiańskich i południowosłowiańskich. Warszawa 1973. Prim. tudi: Mały słownik pisarzy świata (Warszawa 1972), kjer se nahajajo geselski članki o I. Cankarju, J. Jurčiču, F. Levstiku, F. Prešernu, Prežihovem Vrancu, I. Tavčarju, P. Trubarju in O. Zupančiču.

skupini dobrih poznavalcev posameznih slovanskih literatur in jezikov, med njimi naj razen glavnega urednika omenim vsaj še Z. Topoliński, W. Kota in J. Wierzbickega. Kljub poljudnoznanstveni zasnovi predstavitve te znanstvene veje je sodelovanje omenjenih literarnih in jezikovnih zgodovinarjev zagotovilo visoko raven interpretacije ter primeren sintetični prikaz literarnih dosežkov zahodnih in južnih Slovanov.

Delež slovenske literature v leksikonu je sorazmerno enak deležu drugih literatur. Slovenski književniki so predstavljeni v 76 geslih, kar znaša 60 drobno tiskanih strani. Literarno zgodovinsko obdelavo teh gesel je v glavnem oskrbelo troje raziskovalcev: K. Šalamun — Biedrzycka, J. Wierzbicki in K. Bąk. Prva obravnava ustvarjalnost F. Bevka, Izidorja Cankarja, K. Destovnika — Kajuha², F. S. Finžgarja, J. Glazerja*, P. Golie*, A. Gradnika*, I. Grudna*, S. Gruma, A. Hienga, M. Jarca*, E. Kocbeka*, S. Kosovela*, L. Kovačiča, K. Koviča*, J. Kozaka, P. Kozaka, L. Kraigherja, M. Kranjca, B. Krefta, V. Levstika, S. Majcna, B. Pahorja, A. Podbevška, J. Potrča, I. Preglja, Prežihovega Voranca, I. Prijatelja, A. Rebule, R. Šeliga, D. Smoleta, G. Strniše*, V. Tauferja*, J. Udoviča*, J. Vidmarja, C. Vipotnika*, B. Voduška*, A. Vodnika*, S. Vuka, F. Zagoričnika*, D. Zajca, P. Zidarja.

J. Wierzbicki je avtor poročil o A. Aškercu*, I. Cankarju*, M. Čopu, J. Dalmatinu*, F. Govekarju, A. Ingoliču*, D. Ketteju*, Z. Kvedrovi, F. Levstiku*, V. Moletu, J. Murnu*, M. Pohlino, F. Prešernu*, J. Stritarju*, I. Tavčarju, J. Trdini, P. Trubarju, J. V. Valvazorju, V. Vodniku* in S. Vrazu.

K. Bąk pa je prikazala delo M. Bora*, S. Gregorčiča*, J. Jurčiča, S. Jenka*, J. Kersnika, J. Kopitarja, F. Kozaka, J. Menarta*, I. Minattija*, T. Seliškarja*, C. Zlobca* in O. Župančiča*.

Vsak geselni članek je neke vrste sintetičen literarni portret z najvažnejšimi biografskimi in bibliografskimi podatki ter prerezom idejne in formalne analize literarnih del izbranih piscev. Priznati je treba, da se je trem avtorjem posrečilo ohraniti pravilno razmerje med bio- in bibliografskimi podatki in sensu stricto interpretacijo literarnih del. Pri mnogih avtorjih je omejitev življenjepisnih podatkov na najmanjšo možno mero v korist neposredni analizi tekstov kljub prostorski omejenosti omogočila prikazati jasno podobo ustvarjalca. Pozorni bralec si po njej lah-

ko ustvari predstavo o mestu pisca v literarnem življenju njegove dobe, njegove vplive na lastno pisateljsko generacijo in mlajše rodove, pa tudi njegov položaj v slovenski literarni tradiciji. Pozornost vzbuja vrsta zanimivih poročil o recepciji evropskih literarnih tokov v Sloveniji in njihovi lokalni evoluciji.

Razumljivo je, da tudi ta leksikon kot vsa druga dela te vrste prinaša že ustaljene sodbe in nikakor ne more nadomestiti sintetičnih literarnog zgodovinskih pregledov, ki z upoštevanjem zunajliterarnih zarez pri periodiziranju slovstvene zgodovine ali z osredotočeno obravnavo literarnih tokov kažejo bralcu literaturo kot dinamičen razvojni proces. Glavna zasluga slovarja je nedvomno ta, da poljskemu bralcu prvokrat prinaša podatke o ljudeh, ki so odigrali tehtnejšo vlogo v slovenski literaturi, nekateri pa tudi vplivali na oblikovanje literatur pri drugih slovanskih narodih. Škoda le, da se koncepcija slovarja omejuje na osebna gesla, ni pa najti problemskih. Seveda bi v tem primeru to ne bil več slovar piscev, temveč slovar piscev in literarnih tokov. Določene pomisleke pa vzbuja izbor obravnavanih ustvarjalcev. V slovarju namreč niso omenjena imena nekaterih oseb iz slovenskega literarnega prostora, ki bi to glede na svojo ustvarjalno prisotnost nedvomno zaslužila. Naj navedemo npr. le takšna imena kot J. Javoršek, L. Krakar, M. Klopčič, T. Pavček, T. Šalamun, B. Župančič.

Krakovsko slavistično središče je Slavistični kongres v Varšavi l. 1973 počastilo z izdajo zbornika »Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych)«, Wrocław... 1973. V tem izredno zanimivem delu najdemo tudi dva članka, ki sta posvečena izključno slovenski moderni.

Z. Darasz v svojem članku »Liryka erotyczna słoweńskiej moderny« ugotavlja, da predstavlja erotični element in ljubezenska lirika, ki se je razvila ob njem, »glavno komponento literature slovenske moderne« (s. 172). Do takšne formulacije je avtorja privedla subtilna analiza ljubezenske lirike štirih najpomembnejših pesnikov tega obdobja — I. Cankarja, O. Župančiča, D. Ketteja in J. Murna. Posebej je treba omeniti Daraszovo obravnavo evolucije in adaptacije dekadentskega motiva greha v ustvarjalnosti O. Župančiča ter s tem povezanega izbora ustrezne umetniške tehnike.

² Z zvezdico označeni avtorji so upoštevani v Antologiji poezji sloweńskiej.

Članek skuša prikazati samostojnost in izvirnost slovenske ljubezenske lirike v dobi modernizma, hkrati pa opozarja tudi na nekatere programske težnje.

Jolanta Groo — Kozak je v članku »Rola czasopism *Ljubljanski zvon* oraz *Dom in svet* w szerzeniu modernistycznych kerunków literarckich« natančno ugotovila vlogo omenjenih revij pri »širjenju in propagiranju modernističnih tokov v umetnosti ter približevanju bralcu dosežkov vodilnih evropskih literatur« (s. 151). Zbrano fakto-grafsko gradivo je omogočilo pojasniti idejni značaj revij, pa tudi opozoriti na idejna in estetska stališča glavnih predstavnikov takratne slovenske literarne kritike, ki so v neki meri s sprotnimi poročili vplivali na sprejemanje aktualnih literarnih tokov.

Zaradi metodoloških vrednosti, pa tudi navezave na slovensko literaturo, je treba ra tem mestu omeniti še primerjalni članek M. Bobrownicke »Problematyka modernizmu w literaturach słowiańskich (Postulaty badawcze)«, ki ima v zborniku nalogo sintetičnega uvoda.

Tekoča literarna kritika je prav gotovo vedno v premem sorazmerju z aktualno založniško produkcijo, v praksi torej — kadar gre za tujo literaturo — vrednoti in opozarja bralca na prevedene publikacije, ki se pojavljajo na knjižnem trgu. Obstaja pa še druga pot, da vzbudimo v bralcu zanimanje za tujo literaturo. To je sistematično obveščanje o tekočem slovstvenem življenju v tujini.

V tem smislu je treba povedati, da se je v poljskih knjigarnah v zadnjih štirih letih pojavilo premalo prevodov nove slovenske pripovedne proze. Na področju poezije je položaj popravila omenjena Antologija. Leta 1969 je v prevodu M. Krukowske izšlo delo C. Kosmača *Tantadruz* (poljski naslov *Tantatin*). L. 1970 je izšel prevod Ingoličeve Gimnazijke (prevod Kalite pod naslovom *Siedemnastolatka*). Končno je leto dni pozneje poljski bralec prejel obširni izbor jugoslovanskih novel, ki jih je zbral in opremil s spremno besedo A. Dukanović. Ta zbirka s skupnim naslovom »Specjalni wysłannicy« (Posebni poslanci) vsebuje dela 4 pomembnih slovenskih piscev, tokrat prvič prevedena in objavljena v poljskem jeziku: E. Kocbeka (*Strah in pogum*), A. Hienga (*Sanja o razbitem avtobusu*), B. Zupančiča (*Veselica*) in novelo V. Kavčiča.

Vsaka zgoraj omenjenih knjig je naletela na živ in naklonjen odmev kritike. W. Nawrocki v svoji recenziji Kosmačeve no-

vele pod naslovom »Życie jako pragnienie śmierci« (*Življenje kot želja po smrti*)³ posebej poudarja simbolizem in lirizem v prikazovanju človeške eksistence ter avtentivnem psihološke oznake, ki preseneča s svojo veličino, močjo doživljanja in resničnim solidarizmom: spontanim in nekoristoljubnim. Po mnenju kritika temelji umetniška vrednost Kosmačeve proze na njegovi preprostosti in neposrednosti, s katerima odkriva elementarne zakone, ki usmerjajo človekovo usodo in skuša v preprosto zgrajeni fabuli predstaviti glavne skrbi in težnje človeka, v tem primeru »lov« za srečo, ki se zdi dosegljiva šele v smrti.

Ingoličev roman sta predstavila dva recenzenta: J. Wierzbicki⁴ in J. Termer⁵. Wierzbicki, odličen poznavalec južnoslovanskih literatur, očita avtorju predvsem, da se ni uspel odtrgati od zastarelih kanonov tradicionalne beletristike, ki ne premore zadostnih sredstev, s katerimi bi mogla zajeti cel kompleks mladostnikovih konfliktov in problemov. J. Termer je v svoji recenziji skušal primerjati Ingoličevo delo s poljskim romanom o najstnikih^{6a}. Obe deli, kot ugotavlja, veže fabularna shema, pa tudi shema mišljenja o morali sodobne mladine. Niti poljski niti slovenski knjigi pa ni uspelo z nove plati osvetliti starega problema spora med starši in otroki.

Tudi izid novelistične zbirke *Specjalni wysłannicy* je izzval takojšnjo kritiko. E. Madany⁶, ki je ocenil knjigo na straneh revije *Nowe Książki*, se je osredotočil v glavnem na slovenske novele E. Kocbeka, B. Zupančiča in A. Hienga. Opozoril je zlasti na novi način predstavitve vojnega motiva kot »čiste literarne konstrukcije, ki služi za ozadje avtorjevimi refleksijam o človeku, njegovem duhovnem svetu, samoti, junastvu na sploh«⁷. V nekaterih primerih iščejo slovenski novelisti v vojnih izkušnjah te generacije vir neprilagojenosti in nestrinjanja človeka s stvarnostjo. Najdlje se je kritik ustavil pri prozi B. Zupančiča, ker da bogati bralca z zanimivimi refleksijami o osamljenosti in odtujenosti človeka v sve-tu, o iskanju smisla ter boju z nesmisлом

³ W. Nawrocki, *Różne sposoby egzystencji. Życie jako pragnienie śmierci. Życie Literackie*, 1970, št. 1, s. 10.

⁴ J. Wierzbicki, *Literatury jugosłowiańskie. Rocznik Literacki* 1970, s. 456—458.

⁵ J. Termer, *Młodzieżowe konfrontacje. Nowe książki*, 1971, št. 4, s. 250—251.

^{6a} J. Krasicki, *Po prostu młodzi*, Warszawa 1970.

⁶ E. Madany, *Wysłannicy z południa. Nowe Książki*, 1972, s. 46—47.

⁷ Op. cit. 46.

življenja. Podobno kritično interpretacijo »Veselite« najdemo tudi v članku J. Wierzbickega. Oba recenzenta opozarjata še na globoko intelektualno vrednost v noveli E. Kocbeka. J. Wierzbicki vidi v Kocbeku pisatelja, ki naj bi bil ena izmed največjih avtoritet v jugoslovanskem prostoru.

Drugi vir poročil o slovenski literaturi so sintetični pregledi. Žal v zadnjih treh letih razen uvoda J. Magnuszewskega v Antologijo o slovenski literarni ustvarjalnosti v poljski kritiki ni izšel noben članek tega tipa. Seveda to ne pomeni, da je slovenska literatura popolnoma zamolčana, saj najdemo vesti o njenih dosežkih in o njenem položaju med drugimi jugoslovanskimi literaturami v kritičnih pregledih o le-teh. V dveh člankih ji je posvetil precej pozornosti A. Dukanović⁹. V prvem se avtor po sintetični razdelitvi povojnih jugoslovanskih literatur ustavi pri slovenski prozi, pri čemer opozarja na izid Zupancičevega romana Meglica (l. 1966), ki naj bi bil eden izmed najznamenitejših literarnih dogodkov zadnjih let v Sloveniji. V prvem planu svoje interpretacije A. Dukanović razmišlja o konstrukcijski intenciji avtorja, njegovih formalnih prizadevanjih pri ustvarjanju literarne vizije ljubljanske stvarnosti. Drugi članek zajema poročilo o jugoslovanskih literaturah s stališča tematskih in oblikovnih premikov. Tudi tukaj se A. Dukanović dotakne slovenske slovstvene ustvarjalnosti. Omenja delež Slovencev (Bor, Prežihov Voranc) pri tvorbi partizanske literarne epopeje, nekaj pozornosti pa posveča tudi generacijski pripadnosti A. Hienga, V. Kavčiča, P. Kozaka, T. Pavčeka in G. Strnišea. Za markantno potezo vseh jugoslovanskih, torej tudi slovenske literature zadnjih let šteje njeno abstrakcijo pri hkratnem podarjanju oblike.

Celotne podobe si seveda ni mogoče ustvariti brez orisa rednih informacij o aktualnem stanju jugoslovanskih literatur, ki jih najdemo na informativnih straneh mesečnika *Twórczość*. Tudi tukaj se informator, ki se podpisuje s črkama a. d. (Alija Dukanović?), od časa do časa ustavi ob kakšnem zanimivejšem literarnem dogodku iz Slovenije, vendar se omejuje v glavnem na literarno kritiko. Omenja npr. izjave T. Kermaunerja¹⁰ o variantah reizma v novejši slovenski literaturi, članek J. Kosa¹¹ o novih tendencah v slovenski prozi, članek istega avtorja, v katerem razmišlja o literarni kritiki na sploh, ter tehtno študijo B. Paternuja¹², objavljeno v sarajevski reviji *Izraz* št. 2/3 (1973).

Žal moramo v zvezi z omenjeno jugoslovansko kroniko avtorju resno očitati, da ni v okvir svoje literarne observacije vključil nobene slovenske kulturne revije. Vse informacije črpa izključno iz sicer zelo številnih literarnih revij drugih jugoslovanskih narodov. Pri takšnem izboru virov kronika kljub najboljšim avtorjevim namenom ne more zadovoljivo obveščati o pomembnih literarnih premikih, kakršni so zlasti v zadnjem času tako pogosti na območju posameznih jugoslovanskih republik.

Preden sklenemo svoje poročilo, naj se z nekaj besedami dotaknemo še gledališke kritike. V bistvu se žal omejuje le na informacije o novosadskem festivalu Steriji¹³ nozozrje. Ob tej priložnosti obravnavajo recenzenti tudi delež slovenske dramaturgije, zlasti se to nanaša na dela P. Kozaka in A. Hienga. Dramatiko P. Kozaka je obširneje predstavil zapis, posvečen jugoslovanskim gledališkim premieram v sezoni 1969/70. Idejna analiza Kozakove sodobne trilogije (*Dialogi*, *Afera*, *Kongres*) kaže na povezavo med politično dramaturgijo P. Kozaka in eksistencialnim tokom Sartrovih dram. V tem poročilu je omenjena tudi drama *Legenda* o sv. Che. E. Semil v svoji recenziji o novosadskem festivalu opozarja na delo A. Hienga *Osvajalec*, ki ga imenuje dramo ideje, v kateri diskurs prevlada nad dramsko akcijo.

Ne bo odveč obvestilo o prevodu dela A. Barca *Književnost jugoslovanskih narodov*¹⁴,

⁹ J. Wierzbicki, *Literatury jugosłowiańskie. Rocznik Literacki* 1971, s. 462–468.

¹⁰ A. Dukanović, *W stronę rzeczywistości. Nowe Książki*, 1970, št. 19, s. 1153–57 izst. Przemiany literatury jugosłowiańskiej (Parę uwag krytycznych) *Twórczość*, XXVI, 1970, št. II, 83–97. Prim. tudi njegovo spremno besedo v zbirki *Specjalni wystannicy*. A. D. rojen 1926 blizu Bihaca, od leta 1947 živi na Poljskem. Kritik, esejist in prevajalec. Prim. L. Bartelski, *Polscy pisarze współczesni 1944–1970*. Warszawa 1972.

¹¹ Prim. a. d. *Przeгляд zagranicznv: Jugosławia. Twórczość* XXVII, 1971, št. 8, s. 130–133. Gre za članek T. Kermaunerja *Na pohođu je dualizem*, *Književne novine*, 1971, št. 388, s. 3.

¹² Prim. a. d., *ibidem* XXVI, 1970, št. 2s. 143–145. Gre za članek *Nove težnje u slovenačkoj prozi*. *Izraz*, XIII, 1969, št. 10, s. 309–326. *ibidem* XXX, 1974, št. 2, s. 137–139. Gre za članek *Meditacije*, *Izraz* XVII, 1973, št. 8, s. 107–115.

¹³ Prim. a. d., *ibidem* XXIX, 1973, št. 7, s. 145–147. Gre za članek *Slovenačka poezija*. *Izraz* XVII, št. 2/3 s. 109–124.

¹⁴ Prim. *Dialog* XV, 1970, št. 5, s. 145–147. *ibidem* št. 8s. 102 – E. Semil, *Festival w Nowym Sadzie*, *ibidem* XVI, 1971, št. 4, s. 160–164. R. Szvidowski, *Symposium w Nowym Sadzie*, *ibidem*, XVIII, 1973, št. 8 s. 185.

¹⁵ A. Barac, *Literatura narodów Jugosławii*. Wrocław 1969. Prevedla M. Krukowska.

ki razen tehtnega uvoda J. Magnuszewskega o kulturno literarnih povezavah med Poljsko in jugoslovanskimi narodi vsebuje tudi popolno bibliografijo poljskih prevodov iz teh literatur, med njimi tudi iz slovenske, ki so izšli v knjižnih izdajah (bibliografijo je izdelal V. Frančič).

Če povzamemo, lahko zapišemo ugotovitev, da slovenska slovstvena prizadevanja na Poljskem niso ostala brez od-

meva, čeprav morda ni tako širok, kot bi želeli. Brez dvoma je najopaznejše pomanjkanje analitičnih obravnav pomembnejših slovstvenih tokov, te bi omogočile celotnejši pogled na značilnosti literarnega življenja v Sloveniji. Zdi se, da bi tovrstni članki vzbudili tudi prevajalsko dejavnost.

Kazimierz Woźniak
Filozofska fakulteta v Ljubljani

DVOJE KORESPONDENC

Pri nas malo znani češki periodični zbornik *Severní Morava* je prinesel v zadnjih letih dva prispevka, ki jima je treba posvetiti vsaj nekaj vrstic. Avtor obeh je dr. Jiří Skalička, docent na Filozofski fakulteti v Olomoucu. Prvi, z naslovom *Abbé Martin Kuralt in njegova severnomoravska internacija*, je izšel 1969 v 17. zvezku te publikacije, drugi, *Pisatelj Josef Kocourek in Slovenci*, pa 1973 v 25. zvezku. Zbornik *Severní Morava*, ki izhaja dvakrat letno, izdaja *Vlastivedědný ústav* v Šumperku, majhnem, a kulturno živahnem okrajnem središču na severnem Moravskem.

1. Abbé Martin Kuralt in njegova severnomoravska internacija

Razgibana življenjska pot slovenskega preporoditelja abbéja Martina Kuralta (1757—1845), neusmiljeno preganjanega zaradi frankofilstva in frajgajstovstva, je v glavnih obrisih znana. Ko je umrl na Mirovu na Moravskem, kjer je bil zadnjih 22 let svojega življenja interniran, je njegovo literarno zapuščino rešil uradnik poboljševalnice, v kateri je imel Kuralt celico. Zapuščina je prišla po ovinkih v olomouško študijsko knjižnico, in tu so jo leta 1910 odkrili. Na osnovi tega gradiva, v katerem ima posebno vrednost 39 Linhartovih pism, in po drugih virih je nato olomouški zdravnik dr. M. Remeš (o njem gl. SBL III, 80—81) napisal daljšo študijo, ki je izšla v ZSM XIV (1912) z llešičevimi dopolnitvami in vso korespondenco, ki je bila najdena v zapuščini. Tisti, ki so kasneje pisali o Kuraltu, njegovi biografiji niso dodali nič bistveno novega.

Ko pa so pred nekaj leti Čehi sklenili postaviti spomenik žrtvam nacistične okupacije na Mirovu, so se začeli hkrati zanimati za pomembne ljudi, ki so bili kdaj tam zaprti. Tako se je pri pregledovanju arhiv-

skega gradiva v Brnu našla korespondenca moravskošlezijskega gubernija z dunajsko dvorno pisarno in olomouško gosposko oziroma olomouškim kapucinskim samostanom, v katerem je bil Kuralt leta 1809 nekaj mesecev interniran. S to korespondenco, ki zadeva Kuraltovo internacijo v Olomoucu, nas seznanja dr. Skalička v svojem članku.

Z dopisom 21. 4. 1809 je c. kr. policijski dvorni urad na Dunaju sporočil v Brno »najvišji ukaz«, po katerem bo kustos lvovske licejske knjižnice abbé Kuralt izročen v zanesljive roke kakemu moravskemu samostanu. Ker bi bil tako zaradi svoje lokacije v trdnjavi kakor zaradi stroge klavzure za to verjetno najprimernejši olomouški kapucinski samostan, naj naročijo njegovemu predstojniku, da Kuralta sprejme in z njim ravna po navodilih, ki jih bo dobil od c. kr. policijskega dvornega urada. O zadevi pa naj bi bil obveščen tudi olomouški nadškofijski ordinariat. Dne 23. 4. 1809 piše dvorni svetnik von Gayer šefu moravskošlezijskega gubernija, kaj je nagnilo cesarja Franca I. k tej odločitvi. Kuralt je prišel v preiskavo zaradi žaljivih izpadov v neki lvovski točilnici, vrhu tega pa ga obremenjujejo njegovi nevarni nazori ter nezaslišano predrzne in zato kaznive izjave in dejanja, kar bi že samo zadostovalo za uvedbo kazenskega postopka proti njemu. Von Gayer piše, da tega samo zato ni storil, ker bi utegnil »ta prebrisani in premeteni človek« tajiti ali se drugače izmotavati. Von Gayer pravi, da Kuralta po zakonitem postopku ne bi mogli obsoditi, njegova oprostitev pa bi napravila na javnost najslabši vtis. Nato pove bolj konkretno, česa dolžijo Kuralta: »...ne samo da stalno hvali Napoleona in francosko državno ureditev, ampak celo glasno zabavlja na avstrijsko državno upravo in jo sramoti«, poleg tega pa da je »tudi kot notoričen pi-

janec v sramoto duhovskemu stanu, kot učitelj pa ima s svojimi kaznivimi izjavami škodljiv vpliv na tamkajšnje seminariste in ostalo prebivalstvo.« Te obdolitve so bile tako hude, da je moral v Kuraltovo usodo poseči sam cesar. Von Gayer je cesarju predlagal, naj Kuralta zapro v kak samostan znotraj olomouške trdnjave ali kje drugje na Moravskem in naj ostane tam, dokler se ne spametuje in dokler ne bodo časi manj negotovi. Cesar se je očitno s tem strinjal, nakar je bilo gubernijskemu šefu naročeno, naj gvardijana kapucinskega samostana pouči, da sicer lahko Kuraltu s primernimi previdnostnimi ukrepi dovoli prosto gibanje in zaposlitev znotraj samostana, treba pa ga je strogo nadzirati in vsake tri mesece poročati o njegovem vedenju.

Nadaljnja korespondenca govori podrobneje o previdnostnih ukrepih, zapletlo pa se je ob denarnem nakazilu kapucinskemu samostanu za vzdrževanje Kuralta. Gvardijan samostana je z vso natančnostjo dokazoval, da spričo draginje ne more preživljati s 45 krajcarji na dan človeka, ki mu ni izroččen kot kaznjenec. Ko je bila končno urejena tudi ta stran Kuraltovega bivanja v Olomoucu, se Dunaj več ko leto dni ni spomnil nanj. Šele z 20. 8. 1810 datirano pismo moravsko-šlezijskemu viceprezidentu vprašuje, zakaj ne pošiljajo trimesečnih poročil o Kuraltovem vedenju. Viceprezident je odgovoril, da so to preprečili vojni dogodki in vdor sovražnika na Moravsko, zaradi česar so bili tudi prisiljeni Kuralta premestiti v benediktinski samostan v Broumovu na Moravskem. Poročilo o Kuraltu, poslano 3. 9. 1810 na naslov viceprezidenta policijskega dvornega urada, je nato napisal gvardijan kapucinskega samostana v Olomoucu. V njem pravi, da se je Kuralt sprijaznil s položajem, da se je umiril in se vzdržuje vsakršnih protidržavnih izjav.

Seveda jemlje nadaljnja Kuraltova usoda temu mnenju precej njegove teže.

Z najdbo te korespondence so odstranjeni dvomi in domneve o vzrokih Kuraltove internacije v Olomoucu, in pod velik vprašaj je postavljen podatek v SBL, povzet po raznih virih, da je dobil Kuralt z gubernijskim dekretom decembra 1809 dovoljenje za vrnitev v Lvov, da se je 1809—1810 pojavil

na Kranjskem (v Iliriji!) in bil vsaj sredi septembra 1810 spet v Broumovu. Vendar vrednost najdbe ni v tem, ampak, kot pravi dr. Skalička, v odkritju, »v kolikšni meri so ga imeli za nevarnega, če so mu posvečali tolikšno pozornost z najvišjega mesta avstrijske monarhije.« Ta najdba nas opozarja, da vemo o tem navdušenem privržencu francoske revolucije mnogo manj, kakor bi zaslužil.

2. Pisatelj Josef Kocourek in Slovenci

Tudi gradivo tega članka je korespondenca, vendar z drugega področja in druge dobe kot prejšnja. Zanimiva je predvsem kot dokument, kot kamenček v mozaiku češko-slovenskih kulturnih stikov, enkratnih po tem, da se niso razvijali na pobudo oficialnih krogov, ampak spontano in zato s pristno prisrčnostjo.

Podeželski učitelj Josef Kocourek je umrl za jetiko leta 1933, ko mu je bilo komaj 24 let. Z devetnajstimi leti je napisal prvi roman, a ga je videl natisnjena šele na smrtni postelji. Njegov zadnji roman je izšel potem, ko je ležal 28 let v rokopisu, in podobna je bila usoda večine drugih njegovih del. Kratko prozo je objavljala Kocourek od 1929 v raznih revijah in časopisih. Naš prevajalec Vladimir Zorzut je kmalu postal pozoren nanjo, poiskal stik z nadarjenim avtorjem in nekaj te proze prevedel in objavil v ljubljanskem dnevnem tisku. Med Slovencem in Čehom je steklo prijateljsko dopisovanje, bogato pobud, obojestranskih informacij o literarnih vprašanjih in načrtih, s strani Zorzuta pa tudi laskavih besed ob prvih korakih mladega Čeha po pisateljski poti.

Dr. Skalička ugotavlja v svojem članku, ki ga v oklepaju pod naslovom označuje kot torzo korespondence, da je v necelem tednu po Kocourkovi smrti že izšel v ljubljanskem *Slovcu* nekrolog, v katerem Zorzut s priznanjem in poznanjem stvari govori o mladem pisatelju, medtem ko je bila ta za češko literaturo pomembna izguba tedaj samo na kratko omenjena v češkem lokalnem tisku. Zdaj, po desetletjih, je zbudil Kocourek znatno zanimanje med bralci, in ena od recenzij ga je uvrstila med najizrazitejše pojave moderne češke književnosti.

Boris Urbančič
Ljubljana

ANGLEŠKI SLAVIST O PREŠERNOVIH NEMŠKIH PESMIH

Proti koncu leta 1973 je v zborniku Oxford Slavonic Papers, v novi seriji, ki izhaja od 1968, njen sourednik prof. Robert Auty objavil študijo *Prešernove nemške pesmi*. Njen uvodni del obravnava problem pesnikov bilingvistov oziroma multilingvistov v širšem, evropskem okviru. Avtor zanika, da bi bil ta pojav značilen le za zahodno Evropo, kakor meni Leonard Forster (*The Poet s Tongues*, Dunedin, 1970), ter opozarja na številne primere večjezične poezije v prostoru med Nemčijo in Rusijo. Tudi za habsburške dežele so bili značilni tako imenovani »jeziki v kontaktu«, ko jezik državne uprave in šolstva ni bil materin jezik večine prebivalstva. Funkcionalna raba jezika se je v dobi narodnega preroda spremenila, jezik je postal eden glavnih znakov narodnosti, primeren za vsa življenjska področja, tudi za literaturo. Nastala je cela vrsta novih literarnih jezikov, od Finske in Estonske na severu do Makedonije na jugu omenjenega prostora. Tudi v bivši Avstriji je bilo več pesnikov, ki so sprva pisali v tujem, uradnem jeziku: češki pesnik Karel Hynek Mácha in hrvatski pesnik Petar Preradović v nemščini, slovaški pesnik Pavel Országh-Hviezdoslav pa v madžarščini. Ko pa so prešli na svoj materin jezik, se niso več povrnili k tujemu. Prešeren se loči od njih po tem, da je v obeh jezikih pesnil vzporedno: v slovenskem v glavnem od 1824—1846, prva ohranjena nemška pesem je nastala verjetno 1826, zadnja pa 1844.

Angleški profesor skuša odgovoriti na dve vprašanji: zakaj je Prešeren pisal tudi nemške pesmi in kakšna je njihova pesniška vrednost. Zdi se mu verjetno, da je že v predšolski dobi znal nekaj malega nemško, ker je mati brala in pisala ta jezik; šolski pouk v Ribnici je bil deloma, v ljubljanskih šolah pa čisto nemški, tako da je ob vpisu na dunajsko univerzo popolnoma obvladal ta jezik, ki ga je potem vse življenje uporabljal v poklicu. Razen dveh so nemška tudi vsa ohranjena pisma, celo Čopu in Vrazu. Tudi za razpravljanje o intelektualnih problemih je bila nemščina bolj pripravno sredstvo kot slovenščina.

Poleg 150 slovenskih pesmi je Prešeren napisal 36 nemških — 23 izvirnih (med lirskimi največ sonetov) in 13 prevodov (9 lastnih pesmi in 4 iz poljščine). Hkratna objava v obeh jezikih je imela jasen namen opozoriti na novi literarni jezik in novo,

visoko slovensko poezijo. Nemške prevode ocenjuje avtor članka kot spretno in elegantne, vendar zaostajajo za izvirnimi. Kar je na primer v slovenskem sonetu Velika, Togenburg, bila je mera povedano naravnost in ganljivo, je v nemščini retorično in sentimentalno. Diskrepanca med originalom in prevodom je še bolj opazna v pesmi Sem dolgo upal in se bal: v slovenski štiri-vrstičnici dajeta kleni jezik ter preprosta shema rim in metra osebni izpovedi univerzalne dimenzije, v prevodu pa je namesto lapidarnosti prozaičnost in retoričnost (3. verz!), in tudi dostojanstveno preprosti jambski osmerek je zamenjan s počasnim daktilskim ritmom. Veliko bolj zanimive se zdijo angleškemu slavistu Prešernove izvirne nemške pesmi. Prva znana, epigram na Čopa (1832), posneta po nemškem distihu A. W. Schlegla, ki je izšel leto poprej, dokazuje, da je bil slovenski pesnik na tekočem glede nemške literarne produkcije. Cela vrsta nemških pesmi v letih 1833—1835 je nastala iz intimnih doživetij. Sonetoma na Kopitarja daje kombinacija globokega ogorčenja, stroge sonetne oblike in jezikovnega aludiranja nenavadno vrednost. Autyju se zdi razumljivo, da je pisal v nemščini polemične pesmi, za ljubezenske pa manj. Poleg upanja, da bo s svojo iskrenostjo vplival na Julijino mater (to navaja po Slodnjakovem Prešernovem življenju) skuša najti še drug vzrok — tega je pesnik sam razkril v prvem Juliji posvečenem nemškem sonetu: čeprav je služabnik ljubezni — in služabniki govorijo v tej deželi le slovensko — je »svobodna duša«, zato si upa spregovoriti tudi v jeziku gospodarjev. Ob nemški elegiji Čopu avtor meni, da je na izbiro jezika gotovo vplivala želja prikazati širši javnosti Čopov pomen, opozarja pa tudi na možni literarni vzorec — na Goethejevo deset let prej objavljeno in prav tako v tercinah spesnjeno pesem Ob Schillerjevi lobanji.

Ob pesmi An die Slowenen, die in deutscher Sprache dichten, zadnji večji Prešernovi nemški pesmi, meni avtor, da bi tako umirjeno sodbo o tujem jeziku težko našli med drugimi bilingvističnimi pesniki s tega področja v dobi njihovega narodnega preroda.

Nemščino v Prešernovih pesmih ocenjuje angleški znanstvenik kot klasično, a po le-

tu 1820 že nekoliko stereotipno, medtem ko je bil Prešernov slovenski pesniški jezik svež in neposreden. Njegov pesniški genij je zato bolj zasijal v slovenski poeziji, ven-

dar ima sicer skromno, a častno mesto tudi v zgodovini nemške literature.

Rozka Štefanova
Filozofska fakulteta v Ljubljani

MAJA ILJINIČNA RYŽOVA: SLOVENSKA POEZIJA IZ KONCA 19. DO ZAČETKA 20. STOLETJA IN RUSKA LITERATURA

Pod tem naslovom je lansko leto v Moskvi izšel avtoreferat disertacije M. I. Ryžove (disertacija sama pa žal še ni dostopna). Avtorica je vso svojo pozornost posvetila zadnjim desetletjem preteklega stoletja, ko so stiki z Rusijo vplivali tudi na razvoj naše literature. Zanimata jo predvsem obdobji realizma in moderne, med avtorji pa predvsem Aškerc, Cankar, Zupančič, Kette in Murn in vplivi ruskih pesnikov Nekrasova, Puškina, Lermontova in Koljцова na slovensko poezijo. Ugotavlja, da doslej še ni bilo celovite študije, ki bi bila posvečena temu problemu, čeprav so o stikih že pisali predvsem v zvezi z Murnom, za Ketteja pa najdemo take podatke že v spominih nanj.

V prvem poglavju Anton Aškerc in ruska literatura je avtorica, ki je svojo disertacijo razdelila na uvod, dve poglavji in zaključek, svojo pozornost posvetila predvsem slovenskemu realizmu, spregovorila je o njegovih začetkih in zgodovinskih okoliščinah, potem pa je svojo pozornost osredotočila ob Aškercu, označila njegovo delo, se pomudila ob stikih, ki jih je imel z Rusijo (cikl Iz popotnega dnevnika, črtice Dve potovanji v Rusijo), podrobneje pa je pregledala predvsem njegov delež pri izdaji »Ruske antologije«, za katero je prevedel okrog 130 pesmi in napisal tudi biografske oznake posameznih avtorjev. Ob tem omenja, da je najbolje prevajal realiste, medtem ko je simbolistične pesmi poenostavljaj. Avtorica omenja tudi stike, ki jih je imel z vrsto ruskih literatov in znanstvenikov, in zaključuje, da so med Aškercem in rusko poezijo vsebinske in stilne stične točke, ki se kažejo predvsem v izbiri snovi, v realističnem pristopu, njegovi idejno-estetski orientaciji. Posebej pa ob tem opozarja še na vpliv Lermontova in Turgenjeva.

V drugem poglavju Poezija slovenske moderne in ruska literatura obravnava Zupančiča, Ketteja in Murna, označi slovensko

moderno, ki se je sprva posvečala le čisti umetnosti, kasneje pa se je preusmerila v aktualno nacionalnoosvobodilno in socialno problematiko. Kette, ki se je naučil ruskega jezika, je prijatelje navdušil za vrsto pisateljev, med njimi za Puškina, Lermontova, Koljцова idr., sam pa je vrsto pesmi tudi prevedel. Pri tem avtorica ugotavlja, da so neposredni vplivi nanj redki, obenem pa opozarja na podobnosti med njim in Lermontovom. — Pri Murnu opaža, da je bil bolj dovteten za vplive, o povezavi svojega dela s Puškinom je tudi sam pisal v pismu Zupančiču. Na koncu ugotavlja, da gre prej za občudovanje istih stvari kot za prevzemanje in posnemanje motivov. — Za Otona Zupančiča, ki je prevajal Koljцова, Lermontova in kasneje Puškina, pa je ugotovila, da so njegove povezave z rusko literaturo manj jasno izražene.

Temeljito poznavanje gradiva je avtorici omogočilo številne primerjave posameznih del slovenskih in ruskih pesnikov, obenem pa je odkrilo tudi celo vrsto sorodnosti med njimi. Hkrati pa je poudarila tudi samobitnost naših pesnikov, ki so sicer poznali in prevajali rusko poezijo, a niso ostali samo pri posnemanju. Izoblikovali so svoj pesniški izraz in napisali celo vrsto enkratnih umetnin.

Morda bi ob tem lahko poudarila še to — v vsaki dobi se izoblikujejo podobni ali celo enaki problemi pri različnih narodih, zveze med njimi pa se okrepe prav s posredovanjem in prevajanjem. Zato vedno lahko govorimo o podobnih motivih in sorodni problematiki pri ustvarjalcih različnih narodnosti, ne smemo pa prezreti umetniške izpovedi, ki je lahko kljub temu ali pa morda prav zaradi podobnosti enkratna in neposnemljiva. In prav to je avtorica razprave M. I. Ryžova tudi upoštevala v svojem delu.

Alenka Logar-Pleško
Filozofska fakulteta v Ljubljani

SLOVENSKA POEZIJA IN RUSKA LITERATURA NA PRELOMU STOLETJA

Maja Iljinična Ryžova je pri »Akademiji nauk SSSR«, na »Institutu Slavjanovedenja i balkanistiki« v Moskvi obranila lansko leto doktorsko tezo »Slovenskaja poezija konca XIX — načela XX vv. i rusckaja literatura«.

Ryžova je v disertaciji zajela rusko-slovenske literarne stike v tistem času, ko so bili dokaj tesni, t.j. 80. — 90. leta 19. st. in začetek 20. st. Njena razprava se je omejila zlasti na delo tedanjih vodilnih slovenskih pesnikov. V središču raziskave sta dva, najznačilnejša literarna tokova tistega časa: realizem, katerega predstavnik v poeziji je Anton Aškerc, in slovenska moderna s Cankarjem, Župančičem, Kettejem in Murnom. Odkrila je malo znana dejstva, ki dokazujejo konkreten vpliv poezije Puškina, Lermontova, Koljцова, Nekrasova in drugih ruskih besednih umetnikov na slovensko poezijo.

Lotila se je težke naloge še posebej zato, ker je to področje slovensko-ruskih literarnih vezi neobdelano, a kolikor je, je le fragmentarno (B. Kreft, M. Boršnik, A. Vratuša, D. Kermavner, F. Koblar, J. Vidmar, J. Mahnič, J. Snoj...). Pa tudi rusko-slovenski literarni stiki so bili premalo poglobljeno obdelani. Lotili so se jih N. J. Kravcov in deloma M. Beršadsckaja, I. Čurkina in V. Petuhov. Toda njihove razprave obravnavajo drugo problematiko in se prav tako kronološko ne dotikajo njene teme.

Pri primerjalni analizi ruskih in slovenskih pesniških tekstov se Ryžova opira na dognanja sovjetskih puškinistov, lermontologov in drugih proučevalcev ruske poezije 19. st. Potem ko je analizirala zgodovinsko-družbeni položaj slovenskega naroda v Avstroogrski, je osvetlila A. Aškerca kot enega izmed pionirjev slovenske proletarske poezije, kot avtorja številnih patriotičnih pesmi, ki so budile narodno zavest pri Slovencih. Zdi se ji, da se je Aškerc pogosto vračal k ideji slovanskega bratstva in enotnosti iz prepričanja, da sodijo kulturne vrednote vseh slovanskih narodov, razumljivo tudi ruskega, v slovensko kulturno zakladnico.

Kot rezultat dvakratnega Aškerčevega potovanja v Rusijo je nastal cikel »Iz popotnega dnevnika« in »Dva izleta na Rusko«, kjer pesnik izraža svoj negativen odnos do carizma in iskreno simpatijo do ruskega

naroda, ki je glasnik »resnice in svobode«. Nekatero njegovo trditve o Rusiji so bile izredno daljnovidne. Aškerc je s tiskom populariziral rusko literaturo pri Slovencih. V svojih literarnokritičnih nastopih je zahteval »idejnost umetnosti«, opiral se je na delo Tolstoja, Turgenjeva, Gogolja in zahteval, naj se slovenski pisatelji učijo pri njih. Puškina je imel za »očeta sodobne ruske poezije«, ocenil je Lermontova, Saltikova-Sčedrina, Čehova, Gorkega, ki ga je imel za najimenitnejšo osebnost v novejši ruski literaturi.

Aškerc je aktivno sodeloval pri izdaji Ruske antologije. Prevedel je okrog 130 pesmi in tako seznanil Slovence z do takrat skoraj neznanimi ruskimi pesniki (Ogarevom, Majkovom, Mejem, Homjakovom, Nadsonom...) Prednost je dajal realistični in demokratski poeziji.

Poleg tega je imel Aškerc osebne stike s številnimi ruskimi književniki in znanstveniki, po njegovem prizadevanju je začel sodelovati v Ljubljanskem Zvonu, ki ga je tedaj Aškerc urejal, kritik A. L. Volynski.

V poeziji A. Aškerca 90. let ugotavlja Ryžova podobne tipološke značilnosti, kot jih ima ruska poezija šole Nekrasova. V obeh gre za socialno osmišljenje. Za primer ji služita pesem Nekrasova »Vor« in Aškerčeva »Žimska romanca«, nastala še preden se je Aškerc seznanil s poezijo Nekrasova. Le redkokdaj je srečati neposreden vpliv ruske poezije na Aškerčeve pesmi pač zato, ker je Aškerc bil velik pesniški talent. V večji meri je ruska poezija vplivala na splošno Aškerčevo idejno-estetsko usmerjenost.

Genetično vez med rusko poezijo in Aškercem vidi Ryžova v razmerju med pesnitvijo Lermontova »Pesnja pro kupca Kalašnikova« in Aškerčevo balado »Afanasij Semjonovič«. Prav gotovo pa je na Aškerčevo himno »Ruski jezik« vplivala istoimenska pesnitev Turgenjeva v prozi. Aškerc je miselno vsebino Turgenjeva še celo poglobil.

Stikov Ivana Cankarja z rusko literaturo se Ryžova ne dotika, češ da je že v glavnem to problematiko obdelala slovenska literarna veda. Pač pa je ustrezno razčlenila pesniško delo Ketteja, Murna in Župančiča. Med našimi predstavniki moderne je bil pravo živo srebro Kette, ki se je sam naučil ruščino in je je potem učil še druge

člane Zadruga; tako je pritegnil njihovo pozornost na delo cele vrste ruskih pisateljev in pesnikov, med katerimi so bili na prvem mestu Puškin, Lermontov, Koljcov. Precej pesmi Batjuškova in Krylova je Kette sam prevedel v slovenščino in pri tem vnesel v slovensko poezijo do tedaj neznane ritme. Tudi pri Ketteju je redko opaziti neposreden vpliv ruske poezije na njegovo pesem, kolikor pa je sprejel njen estetski okus, se lahko razlaga kot dejstvo, ki je nasprotovalo dekadencijskim tendencam. Vpliv ruske literature je zlasti poglobil Kettejevo zanimanje za realizem (pismo I. Cankarju). Gre pa tudi za nekatere tipološke črte, ki so značilne za romantiko (podobnost Kettejeve pesmi »Na otčevem grobu« z liriko Lermontova).

Drugo vrsto povezave je moč domnevati v pesmih »Evrejskaja melodija« in »Na trgu«. Gre za svojevrstno ritmično ubranost, emocionalen ton in čutne vtise (o tem je že prej govoril F. Zadavec, M. Boršnikova pa jo po muzikalnosti primerja z liriko Verlaina). Ritmično intonacijsko podobnost vidi Ryžova tudi med pesmijo Lermontova »Tu-či« in četrtim sonetom iz Kettejevga cikla »Izprehod«.

Konkretne genetične povezave med poezijo Ketteja in Koljcovca je malo. Lahko se zgodi, da pa je povezava s Kettejevo pesmijo »Misli starčeve« in pesmima Koljcovca »Sovet starca« in »Pesnja starika«. Ryžova se sklicuje tudi na to, da je obe pesmi vedel Kette na pamet, poudarja pa, da gre kljub temu v Kettejevi pesmi za samoniklo pesniško iskanje.

Za rusko poezijo je bil nenavadno občutljiv Murn, saj se je vneto ukvarjal s poezijo Puškina, Lermontova, Koljcovca. Različni odmevi puškinske poezije se slišijo v Murnovih pesmih »Vznik«, »Mir«, »Zimski večer«, »Ti angel visoki«... Najbolj oprijemljiva povezava s Puškinom in Murnom je po Ryžovi opazna v Murnovi »Knjigotržec in poet« (1898). Prav gotovo ima ta pesem nekaj skupnega z Lermontovima »Žurnalist, čitatelj i pisatelj« (kar je že trdil Aškerc, a mu je I. Prijatelj oporekal) in »Prorok«. Sicer je imel Murn marsikaj skupnega z Lermontovom (o čemer je že pisal J. Snoj). »Murn si prizadeva pisati podobno kot Lermontov emocionalno napet, patetičen jezik in ustvarja aforistične obrazce, opazne stihe (B. Ejhenbaum)«.

Ryžova resno zavrača Snojevo primerjanje začetka »Mladostne romance« z začet-

kom Lermontovega »Demona«. Analiza uvoda jo je pripeljala k spoznanju, da je v Murnovi pesmi ritmično intonacijska in sintaktična sorodnost s Puškinovim »Evgenijem Onjeginom«. Na to slovenska literarna znanost do zdaj še ni opozorila.

Iz obravnavane razprave je tudi razvidno, da naj bi bil Murn dlje časa povezan z liriko Koljcovca. Ob primerjavi Murnovih pesmi in pesmi Koljcovca se lahko govori o tipoloških sorodnostih žanra. Oba pesnika gojita ljudski sorodno lirsko in lirskoepsko pesem, ki je globoko zakoreninjena in močno razširjena pri vseh slovanskih narodih — pri Murnu pa daje značilno slovensko beležje. Glavno razliko med Koljcovom in Murnom vidi Ryžova v tem, da je prvi »opeval kmečko življenje tako, kakor je bilo v resnici (Belinski), Murn pa je vnašal vanj precejšnjo mero idealizacije, poetizacije, pač kot nasprotje duševni oslabeledosti in izraziti izumetničenosti dekadencijske umetnosti«.

Na podlagi primerjalne analize je Ryžova odkrila nekatere konkretne primere ustvarjalne zveze med pesmimi Murna in Koljcovca: »Kosec« (nedokončana Murnova pesem), »Pesem o klasu«, »Pesem o ajdji«. Murn je slovensko poezijo tudi obogatil z metriko Koljcovca (dvostopični anapest).

Župančiča ovrednoti Ryžova kot pesnika, ki ima vodilno vlogo v slovenski poeziji 20. st. Nadaljeval je tradicijo slovenske moderne in odkril globine »notranjega sveta sodobnega človeka«, dal je slovenski poeziji nove, do tedaj neznane razsežnosti. Potem ko je osvetlila vrednost njegove pesmi v zgodovini slovenske proletarske poezije, je še prikazala njegov umetniški delež v književnosti narodnega odpora v času okupacije Jugoslavije.

Župančičeva poezija ima po Ryžovi v evropskem kulturnem prostoru posebno mesto. Njegova navezanost na francosko literaturo so proučevali J. Mahnič, D. Pirjevec..., medtem ko stiki z rusko književnostjo še niso bili poglobljeno ovrednoteni, čeprav je bil Župančič z njo povezan že od mladosti. Župančič je cenil ruski narod, obsojal samodržstvo.

Skozi vso razpravo Ryžova vestno spremlja delež ruskih pesmi, ki so jih naši »novoromantiki« poslovenili.

Jurij Rojs

Pedagoški šolski center Celje

O ČEŠKEM IN SLOVAŠKEM ZANIMANJU ZA DVA SLOVENSKA JEZIKOSLOVNA SPISA

O zanimanju čeških in slovaških jezikoslovnih krogov za slovenistične publikacije s področja jezikovne kulture na Slovenskem pričajo v novejšem času tri recenzije, objavljene v revijah Naše řeč in Slovenská řeč.

Věra Mihálková v prikazu Borisa Urbančiča knjige »O jezikovni kulturi« (Naše řeč, letnik 56, 1973, str. 200—204) nadrobno našteva vprašanja, ki jim je avtor posvetil pozornost, pri čemer opozarja na podobnosti med slovenščino in češčino oziroma slovaščino.

Avtorica sicer pogaša sistematičnejši pregled razmerja med pisano in govorjeno obliko knjižnega jezika, obenem pa izraža zadovoljstvo, ker bo v novi izdaji slogu posvečeno samostojno poglavje. Opozarja tudi, da je obravnavano predvsem besedno gradivo, slovnična vprašanja pa so prikazana le s posameznimi primeri. Prav tako je po njegovem mnenju preveč prostora namenjeno sodobnim in preteklim purističnim poseganjem v jezik, zastopljene pa so druge metode in možnosti za znanstveno členjenje jezikovne kulture. Bralec naj bi po njenem pogašal vsaj najnujnejše karakteristike sodobne slovenščine, čeprav so mestoma naznačene, in kratek pregled razvoja slovenskega knjižnega jezika. Poleg stvarnega kazala bi bil zelo koristen tudi seznam uporabljenih del z napoliti na drugo literaturo s tega jezikoslovnega področja.

Kljub tem obrobim pomanjkljivostim recenzentka meni, da je delo tehtno, zanimivo in koristno, saj je utemeljeno na širokem poznavanju slovenske in slovanske problematike, tako da avtor svoje teze gradi dovolj prepričevalno. Delo je pisano živahno in lahko, ne obremenjuje ga pretirana raba tujk in terminov. Med odlike sodijo tudi formulacije, ki so jasne in celovite. B. Urbančič si dosledno prizadeva prepričevati in se izogiba zapovedim ali prepovedim. V Mihálková na koncu poudarja, kako je za češkega bralca posebej razveseljivo, da je bila češka teorija o jezikovni kulturi plodno izhodišče za nastanek tega dela.

V reviji Slovenská řeč (letnik 37, 1973, str. 383—385) je objavila kritični prikaz o istem delu tudi M. Ivanova-Šalingová. Ta je uvodoma omenila teoretična izhodišča in merila jezikovne kulture v obravnavani knjigi, funkcijski, domačijsko-nacionalni in puristični kriterij. Že pri prvem, funkcijskem

kriteriju, je zelo težko izločevati subjektivne elemente, saj je razvoj konkretnih jezikovnih pojavov neločljivo povezan s splošno ravni jezikovne kulture pri posamezniku in z njegovo informiranostjo oz. neinformiranostjo o jezikovnih problemih. Drugi, domačijsko-nacionalni, kriterij je izrazito emocionalne narave. Tretji, puristični, ima večkrat svoje vzroke v nejezikovnih dejstvih; avtorica sprejema Urbančičevo oceno o preživelosti tega pojava ker so z njim vse prepogosto povezani neorganski posegi v jezik; ti posegi oživljajo starinske in zastarele elemente v jeziku.

Ustaljenosti, enotnosti in normativnosti pa Urbančič — tako ugotavlja recenzentka — ne obravnava kot posebne kriterije, temveč kot lastnosti knjižnega jezika. Avtorica še poudarja narečno diferenciranost slovenščine in zgodovinski nastanek knjižnega jezika.

Ob omembi vprašanja glede srbohrvatskih izposojenk opozarja na soroden pojav češkega vplivanja na slovaščino in klasificira kategorije izposojenk iz srbohrvatskega jezika; seveda pa odgovor na vprašanje, ali ta klasifikacija ustreza resničnosti, prepušča slovenskemu bralcu.

Svojo recenzijo zaključuje avtorica z besedami, da bi bili podobnega dela, ki bi povezovala teoretično problematiko s posameznimi konkretnimi spornimi pojavi, veseli tudi na Slovaškem.

Tretja recenzija, ki jo je napisal Přemysl Hauser, pa govori o knjižici T. Korošca »5 minut za boljši jezik« (Naša řeč, letnik 56, 1973, str. 205—207).

V uvodu omenja avtor številčnost jezikovnih koticov, ki jih objavlja slovensko časopisje, in krajših radijskih ter televizijskih oddaj, posvečenih aktualnim jezikovnim problemom, nato pa pojasni nastanek in vsebino omenjenega dela.

Ko govori o problematiki izposojenk, o njihovi rabi, sklanjatvi, pravopisu in izreki, omenja Koroščevo z argumenti podprto stališče, ki temelji na teoretičnih izhodiščih češke jezikovne šole. Za ilustracijo navaja P. Hauser nekaj primerov po nepotrebem sprejetih tujk ter uveljavljanja in pomenkega ter stilnega diferenciranja pomenških dvojic. Nato omenja nekaj problemov, ki nastajajo v zvezi s tvorbo besed, v zvezi

s kronicami in sklanjanjem tujk, zlasti tujih osebnih imen.

Tudi ko govori o zadnjem delu knjižice, posvečenemu ribiški terminologiji, opozarja, da se je T. Korošec pri tem opiral predvsem na češke jezikoslovne izsledke. Kljub ozko specializiranemu področju meni, da je piscu uspelo dovolj jasno prikazati pomen terminološke ustaljenosti in dejstvo, da je

STRANI JEZICI

Že drugo leto izhajajo »Strani jezici«, revija za pospeševanje pouka tujih jezikov, ki jo ureja prof. Rudolf Filipović in izdaja Sekcija za tuje jezike Hrvatskega filološkega društva in Školska knjiga v Zagrebu. Izšlo je sedem števil. Dovolj, da je revija izbolikovala svojo podobo in našla svoje mesto v strokovni literaturi.

Revija je namenjena širokemu krogu učiteljev tujih jezikov ne glede na stopnjo. Pomaga naj jim pri poglobljanju strokovnega znanja ter pri praktičnem delu pri pouku.

Razdeljena je v stalne rubrike. Tako *Lingvistika* obravnava predvsem splošno lingvistične probleme, kot so na primer kontrastivna lingvistika, transformacijsko-generativna gramatika, uporabna lingvistika, glosodinamika, teorija prevajanja, komunikacija in podobno. Med sodelavci so tudi ugledni tuji avtorji (H. Widdowson, H. Raabe, T. Titone), kar nedvomno daje reviji še večjo tehtnost.

Metodika obravnava teoretične probleme pouka tujih jezikov, kot so programirani pouk, teorija učbenikov, fonolaboratorij, tiho branje, pismene vaje, mesto literarnega besedila pri pouku jezika, o vlogi motivacije pri učenju in podobno. Posebno pozornost zaslužijo članki M. Skljarova o poslušanju in razumevanju ter o mestu govorjene besede pri pouku tujega jezika.

Živa beseda je rubrika, ki nudi gradivo za dopolnilni pouk ali delo zunaj šole. Sestavki so v vseh štirih svetovnih jezikih, ki jih poučujemo v naših šolah, in so jih napisali po večini lektorji tujih jezikov na naših visokih šolah, torej ljudje, ki jim je določeni jezik materin jezik.

Zanimiva je tudi rubrika *Naše izkušnje*, v kateri učitelji-praktiki ponujajo bralcem rešitve posameznih problemov pri pouku tujih jezikov. Objavljajo vrsto eksperimen-

treba pri izbiri novih terminov upoštevati njihovo porabnost v različnih zvezah ter pri tvorbi ustreznih izpeljank.

P. Hauser ob koncu poudarja, da je Koroščevo reševanje posameznih vprašanj teoretično poglobljeno in da temelji na upoštevanju obsežnega gradiva.

Maja Košmrlj-Levačič
SAZU v Ljubljani

to v in spodbud, ki so nastale v vsakdanji praksi.

V zadnjih dveh številkah se je ostalim pridružila še ena rubrika: *Diskusija*. V njej se avtorji lotevajo nekaterih vprašanj kot na primer pouka latinščine po sodobnih metodah, učiteljevih priprav za pouk ali vprašanja, katere variante tujega jezika naj bi se učili: britanske ali ameriške, pri angleščini, avstrijske ali nemške pri nemščini in podobno.

V *Prikazih knjig* so objavljena poročila o posameznih delih, predvsem domačih, posvečenih teoriji in praksi lingvistike in pouka tujih jezikov. Kratke anotacije v podobnih knjigah vsebuje tudi *Bibliografija*. Sicer pa prinaša seznam revij, ki se ukvarjajo s poukom tujih jezikov, ter učbenikov, ki so izšli v SR Hrvatski.

Omenimo še *Našo pošto*, v kateri strokovnjaki odgovarjajo na neposredna vprašanja bralcev, in *Kroniko*, ki beleži aktivnost strokovnih društev doma in po svetu ter poroča o različnih simpozijih, seminarjih, konferencah in kongresih, in so se ukvarjali s poukom tujih jezikov.

Revija je izredno bogata in pisana. Želeli bi si morda le še kak prispevek, ki bi prikazal dosežke sovjetske lingvistike, ki prav zadnja leta beleži lepe uspehe, in pa bibliografijo, ki bi zajela tudi učbenike in gradivo iz ostalih republik.

S svojimi bogatimi informacijami in zanimivimi problemi, o katerih razpravlja, bo revija prav prišla tudi učitelju slovenskega jezika, še posebno tistemu na nižji stopnji, saj so mnoga vprašanja, ki tarejo učitelja materinega jezika, že rešena v metodikah pouka tujih jezikov in o nekaterih pišejo ravno Strani jezici.

Matej Rode
Gimnazija v Celju

»IME ČEDE«

V Prešernovi Novi pisariji sprašuje učenec pisarja:

»Al žlahtne kranjske tam cveto besede,
kjer govoriti dosti več ne znajo,
pastirji samski, ko imena čede?«

Ob teh »imenih čede« sem že večkrat razmišljal, kakšna pravzaprav so, koliko jih je in kako jih je treba pravzaprav pisati. Pregledal sem v Narodopisju Slovencev poglavje o planšarstvu in pastirstvu in našel le kakih dvanajst imen, v glavnem za ovce (NS I., str. 166). Potem sem o teh imenih spraševal pastirje v planinski vasi Tolminske Ravne, ki je menda nastala iz planšarskih stanov. Bil sem presenečen, verjetno so nekatera prevzeta še iz predslovenskega življa. Seveda je večina imen po zunanjih značilnostih: barva dlake, velikost živali, oblika rogov ipd. Naj jih zapišem:

Krave (volov in bikov ne redijo): bajsa, balasa, bavha, bisterna, breza, cika, detelja, jagoda, jelena, kostajna, košuta, majhna, mavra, micena, murka, pirna, pirša, pisana, pišena, plejša, rafa, rdečka, roža, sivka, sovrá, srná, šeka.

Ovce (imena dajejo navadno le tistim, ki nosijo zvonec): belida, bevka, blekašca, krajnca, marogaže.

Koze (reja je povsem opuščena): belida, bevka, blekašca, berkla (ima rogove kot berkle za nošenje sena in stelje), cemba (s cembom, posebnim podbradkom), čadalč (rumena z belo liso na glavi), galobaš (golibje barve), jopáš (rumena z belim pasom), kandela (rumena z belo glavo in belo

zadnjico), kramaš (črna s črnimi rogovi), marida (siva z belo liso na čelu), marogaš (umazane barve), mokaš (rumenkasta), pašena, prhaneš (belo in rumeno lisasta), puhaš (barve kot polh), resa (bela), reslca, ribaš, rinkinca (zarasla po ušesih), sedlaš (rumena z belo liso na križu), senca (svetlorumena in bela), sivara (siva s črnimi in belimi lisami), šapana (črna), šoja (barva šoje), trakana (črna z belo liso za ušesi), zvezdaš (rumena z belo zvezdo na čelu).

Potrebno bi bilo, da bi se zbrala imena domačih živali iz vseh slovenskih krajev (tudi za konje, mule, osle, pse, mačke, kokoši itd.), posebno še, ker nekatera hitro izginjajo — npr. zaradi propadajoče kozjereje in ovčereje.

Imena sem pisal z malo začetnico, kakor so tudi v NS, in kolikor jih imata, tudi v SP in SSKJ. Vendar po mojem mnenju ta »imena čede« nihajo med občnim pojmovanjem (vse bele ovce in koze so na splošno imenovali bevke ali belide) in lastnim (v kolikor je vloga imena edine krave ali koze pri hiši pomembnejša ali pa je ime Bavha, Rafa, Cemba podobna vlogi imena kobile Luce, psa Murija, mačka Črnuha itd.) Važen se mi zdi čustveni odnos. Voranc je npr. z vso elementarno navezanostjo kmečkega človeka na domačo žival upravičeno pisal Jirs in Bavh, saj sta ti imeni pomenili ves ponos in upanje kmečke domačije.

Morda bo še kdo povedal svoje mnenje o tem problemu.

Janez Dolenc

Pedagoška gimnazija v Tolminu

OB STOLETNICI PRVE IZDAJE KREKOVE EINLEITUNG IN DIE SLAVISCHE LITERATURGESCHICHTE

Dr. Gregor Krek (1840—1906) je bil prvi profesor slovenske filologije na graški univerzi; predaval je od 1867 do upokojitve 1902, torej celih 35 let. Ni prav, da je danes skoraj povsem pozabljen. Od revnega bajtarskega sina v Četeni ravni nad Škofjo Loko se je s svojo pridnostjo in sposobnostjo povzpел na mesto rednega univerzitetnega profesorja in postal član več evropskih akademij.

Kot študent se je poizkušal v poeziji, a tu ni bilo njegovo pravo mesto, bil je premalo izviren. Njegova sposobnost se je pokazala šele v znanstvenem delu, posebno v študiju ljudskega ali tradicionalnega slovstva.

V Novicah, Slovenskem Narodu in Zori je večkrat opozarjal izobražence, posebno dijake, na veliki pomen zbiranja ljudskega izročila. Tudi sam je pridno zapisoval v svojem domačem kraju, a objavil je le pesem o Rožmanovi Alencici v SG 1859. Ostalega gradiva, o katerem govori v Novicah 1877 na str. 107, mi doslej še ni uspelo odkriti.

Na univerzo se je habilitiral z razpravo Die Flexion des Adjectivums im Alt- und Neuslowenischen, ki je izšla na Dunaju 1866. Tri leta pozneje pa je že izdal prvo učeno delo s področja, kateremu je potem posvetil vse svoje življenje. To je razprava

Über die Wichtigkeit der slawischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie. Tu je že čutili Krekovo tendenco, da je ljudsko izročilo Slovanov vir, iz katerega bi bilo mogoče ustvariti slovansko mitologijo, ki naj bi bila vsaj senca bogate grško-rimske ali germanske mitologije. Torej poseben pojav kompleksa slovanskih romantikov, ki se je pri Hanki pokazal v falsificiranju stare epike, pri Trstenjaku v amaterskem mitologiziranju od Indije do Švice, pri Kreku pa kot težnja po pretiranem mitološkem barvanju slovanskih izročil. Po naključju imam pri roki indeks njegovega slušatelja Gregorja Tavčarja iz let 1868—1872, kjer so vpisana naslednja Krekova predavanja:

Grundlage der altslavischen Syntaxe
Das slavische nationale Epos
Bausteine zur slavischen Mythologie
Einfluss des Christenthums auf die slav. Epos und Mythos
Slavische Literaturgeschichte bis zum Ausgange des 13-ten Jahrhunderts
Altlovenische Laut- und Formenlehre
Slav. Literaturgeschichte vom 14—18 Jahrhundert
Geschichte der slavischen Philologie
Grundzüge einer vergleichenden Syntaxe des Alt- u. Neuslovenischen
Kritische und aesthetische Würdigung der neuesten Sammlungen des slavischen Volksliedes

Vse to in še marsikaj je strnil potem v svojo temeljno znanstveno delo *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*. Akademische Vorlesungen, Studien und kritische Streifzüge von dr. Gregor Krek. Delo je izšlo pri univerzitetni založbi v Gradcu leta 1874 na 342 straneh. V uvodu, datiranem 20. aprila 1874, torej ravno pred sto leti, avtor poudarja, da je delo nastalo sicer iz akademskih predavanj, a je v njem skušal omiliti katedrski ton, poleg tega je skušal biti razumljiv tudi neslavistu. Nekaj posebnega so opombe in teksti pod črto. Poleg tankovestno navedenih virov so tu cele majhne jezikoslovne, literarne in zgodovinske razprave. Delo je zbudilo precej zanimanja v učenem svetu; po avtorjevi izjavi v uvodu k drugi izdaji ne samo v slovanskih deželah, ampak tudi v Nemčiji, Angli-

ji in Franciji. Druga, močno predelana in razširjena izdaja je izšla leta 1887 kar na 900 straneh.

Razprava ima dva glavna dela. V prvem nam prikaže najprej Slovane kot del Arijev v skupni pradomovini, potem njihovo ločitev od prazijskega debla in samostojno uveljavitev, nato pa razcepitev na posamezne slovanske narode in postopno prodiranje v njihova sedanja bivališča. Vestno navaja vse dotedanje izsledke v zgodovini, jeziku, etnografiji in kulturi Slovanov; posebno pozornost posveča seveda njihovi mitologiji in religiji. Zbral je vse omembe Slovanov pri srednjeveških piscih, tudi arabskih. Drugi del obravnava najprej formalno stran slovanskega ljudskega slovstva, potem pa raziskuje bajke, pripovedke, vraže, pregovore, zagovore in pesmi vseh slovanskih narodov s posebnim ozirom na mitološke sledove, ki naj bi se skrivali v njih. Danes nas to bolj moti kakor navdušuje, veliko zanimivejše je branje teksta pod črto, kjer se odkriva Krekovo velikanško znanje. Pozna tradicionalno slovstvo ne samo pri evropskih, ampak tudi izvenevropskih narodih, obvlada veliko jezikov ipd. Tu navaja tudi naslove vseh do takrat izišlih zbirk slovanskih bajk, pripovedk, pravljic, šaljivih zgodb, vraž, pregovorov, ugank in pesmi. Značilno za njegovo romantično-mitološko naziranje je, da za najboljšo zbirko slovanskih ljudskih pesmi šteje Vrazove Narodne pesni ilirske, Korytkove SPKN pa se mu zdijo »kritiklos«. Zbirke slovanskega ljudskega slovstva ni zbral samo za seminarsko knjižnico na svoji fakulteti, ampak tudi za svojo zasebno knjižnico. O tej bogati knjižnici pripoveduje tudi njegov sin, pravnik in skladatelj Gojmir Krek, v Obiskih Izidorja Cankarja. Del te knjižnice je postal kasneje prvi temelj knjižnice Oddeka za slovanske jezike in književnosti na ljubljanski univerzi.

Kljub nekaterim slabostim je dr. Gregor Krek postavil s to svojo knjigo dober temelj, na katerem so gradili naprej njegov naslednik v Gradcu Matija Murko, pa tudi Franc Hubad, Karol Štrekelj, Ivan Grafenauer in še mnogi drugi slavisti.

Janez Dolenc
Gimnazija Tolmin

ŠE ENKRAT O MNOŽICAH V MATEMATIKI IN NIKOLI VEČ

Grenka je pot do učenosti! To spoznanje je Ivana Cankarja prešinilo že za mlada, v znameniti enajsti šoli, ki jo omenja v Mo-

jem življenju (Zbrani spisi, 17. knjiga, str. 188, Nova Založba 1934), kjer so ga šomoštri smešili in žalili (danes bi rekli zafrka-

vali!) s »koliko je ena in ena«, ko pa bi ga morali kvečjemu vprašati »kolk' je ana in ana«, da bi mu bilo vprašanje ne samo razumljivo, ampak tudi odvečno, saj vendar te samoumevne reči ve vsak bubec pod mostom, še preden vstopi v učilno zidano.

Meni se je ta Cankarjeva zgodnja bridkost pokazala v vsej svoji razsežnosti šele nedavno, ob duhovitem odgovoru Nika Prijatelja na moje vprašanje, ki je poizvedovalo po množicah v matematiki za prvošolčke (JiS, št. 4/1974). Spreletel me je namreč sum: Da niso nemara te slovenske, za navadni jezik le malce sporne matematične množice... čisto običajne in povsem sprejemljive italijanske grandezze oz. quantitá, ki pa so že v naravnem govoru tako abstraktne oz. dovolj abstraktne, da jih ni moč niti v prvem razredu osnovne šole zamenjati z množicami vsakdanjega jezika? Ali ga spet: ... lomim? Tudi ta dvom me razjeda, a ne tako zelo, da ne bi tvegala gornje vprašanje, pa če si napišem sama svojo sramoto, jo lastnorčno podpisem in pošljem zanamcem v večno pamet. Drugi naj se le hahljajo, zlasti tisti seveda, ki v matematični podkovanosti ne pridejo dlje kot jaz, ker so jim te šmentane množice najbrž sfrfotale iz spomina kot ptički jeseni in jim nova matematika za prvošolce — kot meni — sivi lase.

Sama sebi sem hvaležna — svoji nepomirljivi radovednosti —, da sem postavila vprašanje, ker drugače ne bi od nikogar nikoli zvedela, kako je s to rečjo in seveda ne bi znala po novem seštevati do pet. Ljudske množice bi mi stalno hodile naprej in mi grenile veselje do računanja.

Tudi prof. Niku Prijatelju, ki prav prekipeva od kumorja, sem neizmerno hvaležna, da me je razsvetlil... in ne nazadnje tudi duševno pripravil na presenečenja, ki me še čakajo pri gledanju nadaljnjih televizijskih oddaj o množicah za prvošolčke. Opozoril me je namreč na... prazno množico, ki mi v bližnji prihodnosti preti z zaslona in je — prav tako kot množico, naseljeno le z eno rečjo — ne kaže jemati preveč dramatično, še zdaleč ne dobesedno ali cele pogovorno, marveč v tistem... dosti širšem matematičnem smislu in pomenu, kot je bilo rečeno.

Bojim se — po povedanem — da me televizijska matematika za prvošolce ne bo več zlepa kukala, ker je za moje ana in ana možgane prezahtevna in preabstraktna, vrh tega izključuje možnost postavljanja vprašanj in pogostnega ponavljanja snovi. V to nevarno pustolovščino bi se morebiti

še podala, ko bi mi Jezik in slovstvo skomandirala pri prof. Prijatelju... paket 10 ali 20 odgovorov, ker že vidim, da bi prej ko slej ponovno zašla v nemale težave. Jaz namreč imam to grdo navado, da rajši petkrat vprašam, ko enkrat samkrat ne razumem. Skratka, morala bi pred vsem vesoljnim slovenstvom razgniti prepade svoje ignorance, to pa mi ne diši. S tako muko sem se, revica, priborila do slovesa... kvainčene ženske (glej Javorškovega Samotnega jezdeca na str. 169!), da bi bil pravi greh zapraviti svoj renome zaradi smrčkovega seštevanja do 5, pa naj bo še tako novo in »kunšno« in nalašč prirejeno za glavice prvošolskih matematikov.

Prihodnje leto se bom rajši prav potihcema vpišala v prvi razred osnovne šole, to pa predvsem iz treh razlogov:

1. da z nenehnim guljenjem in repetiranjem utrdim malce še obotavljivo znanje, ki ga dolgujem JiS in prof. Prijatelju;
2. da vidim, kako »deluje« množica z enim samim elementom na otroke. Tudi tako... travmatično kot na odrasle?
3. da slišim na lastna ušesa, kako bodo učitelji razložili oz. pojasnili sedemletnim otrokom obe množici: tisto navadno iz vsakdanjega govora, pa ono matematično s širšim smislom in pomenom, da ju ne bodo šolarji — ki niti dobro ne obvladajo naravnega jezika, kaj še, da bi se počutili kot doma v dosti bolj značilnih in prostornih avlah abstraktnega mišljenja in tuhtanja — kakorkoli zamenjali oz. med seboj pomešali skratka, jima pripisovali lastnosti in pomena, ki jih nimata. Ali pa obratno: jima kaj odvezemali.

Morebiti bo šlo tudi v tej novi matematiki po... stari, preizkušeni in s šibo potrjeni metodi. »Tako je, pa pika. Kdor razume, razume, ostali cvek!« Ali jo bodo učencem vlivali v možgane na direkten način — kot oštir vino v sod — z lijkom... memoriranja? Kolikor seveda ne bodo poklicali na pomoč same Svete Trojice, ki je tri osebe, a en sam Bog. In ta en sam Bog je spet le tri osebe, in le v skupni zasedbi zaležejo za tistega enega samega in samčatega Boga. ki je Sveta Trojica. In smo spet pri moji klopki, ki bi se ji najbrž prilegala aksioma 2 in 3, pa pri Tomažu Šalamunu in Jolki Miličevi, ki sodita v aksiom 1 in že pri zloglasni... prazni množici, če bi denimo iskali hudiča v treh osebah pa v klopki pa v Miličevi in Šalamunu.

Ali ga spet lomim?

Jolka Milič
Sežana

Vprašali ste

KNJIŽEVNA ZVRST ALI KNJIŽEVNA VRSTA?

Že nekaj časa opažam, da rabite v vaši reviji ob oznaki »književna zvrst« tudi oznako »književna vrsta«. Kakšna je razlika med njima (če je sploh kakšna)? Kaj označujeta ena in druga?

M. S.
Ljubljana

Slovenska poetološka terminologija ni bog ve kako razvita; bržkone je temu krivo dejstvo, da se je od književnih ved pri nas razvila predvsem literarna zgodovina, medtem ko je ostajala poetika prej ko slej zanemarjena, tako da zlepa ni razvila doslednega pojmovnega in s tem tudi ne terminološkega sistema. Vseprek sicer rabimo različne poetološke pojmovne oznake, ne da bi nam bilo zmeraj jasno razmerje med rabljeno besedo in mišljenim besednim pomenom. Eden značilnih primerov razrahljane rabe je prav tehnični termin »književna zvrst«; z njim označujemo zbirne pojme lirika, epika in dramatika, vendar v isti sapi tudi tem podrejene pomene, kajti »književna zvrst« so nam ob liriki, epiki in dramatici tudi ep, roman, sonet, komedija itd., torej posamični člani družin s priimki lirika, epika in dramatika. — Na prvi pogled se zdi obregovanje — kajti za obregovanje v tem pojasnilu v resnici gre — ob tako širokogrudno in demokratično podeljevanje naziva malenkostno; če pa pomislimo, da stremi sleherni veda že po svoji naravi v čisto terminologijo, pač po načelu en pojem eno poimenovanje, se zdi reč le bolj upravičena. Gre za dosezanje kar največje gospodarnosti in nedvosmiselnosti strokovnega poročila, ki ju zagotavlja »čista« terminologija.

Naša raba besede »zvrst« se je v tem kakor še v marsikaterem podobnem primeru bržkone naslonila na nemško; tudi tam označuje ista beseda »Gattung« dvoje kategorij pojmov na dvoje različnih ravneh. Že nekaj časa sèm skuša sicer tudi nemška poetika vzpostaviti za ta del red, vendar ji spričo trdne tradicije glede udobne dvojne uporabnosti iste zveneče besede »Gat-

tung« posel nikakor ne uspeva tako, kakor bi bilo dobro. — Hrvatje so na boljšem: uzakonili so natančno ločevanje med »književni rod« (zbirni pojem: lirika, epika, dramatika) ter »književna vrsta« (podrejeni pojem: sonet, roman, komedija itd.) — tehnični oznaki in sistemsko razmerje med njima so si očitno sposodili kar iz biologijske sistematike, kjer obstaja ustrezno razmerje med rod-genus in vrsta-species.

Pri nas je menda svojčas na predavanjih dr. Ocvirk skušal ločevati med »književno vrsto« (= rod) in »zvrstjo« (species, vrsto) v literaturi. Zdi se pa, da takšno sicer koristno ločevanje ni temeljilo na dovolj tehtnem jezikovnem (pomensko asociativnem) preudarku. Predpona z- pomeni v slovenščini največkrat združevanje (če ni obrušena iz predpone iz-); torej bi preprosto sklepanje prej narekovalo takšnele rešitev: vrste (= species, pasme) so v literaturi temeljne oblikovno-etološke razlikovalne enote (sonet, roman, komedija itd.); če jih pa po sorodnostih družimo v večje skupine, dobimo ustrezen združek, zvrsto oz. zvrst (liriko, epiko, dramatio; književne vrste črtica, novela, roman tvorijo spričo enotne, pripovedne, kvalitete pripovedno z-vrst, zvrst). Ker pa je naša raba besede »zvrst« obremenjena z dvojno pomensko tradicijo, bi bilo vsaj prehodno verjetno dobro oznako sinonimno razširiti v »književna zvrst ali književni rod« (zbirni pojem, termin, ki označuje »narurne forme« liriko, epiko in dramatio) — proti »književna vrsta« (termin ni obremenjen z nikakršno ustrezno pomensko tradicijo, zato ne rabi dopolnila, označuje pa prejšnjim podrejene pojme: sonet, roman, komedija itd.).

Toliko na kratko o poimenovanju. Vprašanje o književnih zvrsteh in vrstah je sicer mnogo bolj zamotano in tehtnejše, kakor pa ga more zaobjeti priložnostno pojasnilo glede terminološke rabe v JiS.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

IZ DELA REPUBLIŠKEGA ODBORA SDS PO ŠKOFJELOŠKEM POSVETOVANJU

Republiški odbor SDS je na zadnjih treh sejah obravnaval več zadev, ki bodo gotovo zanimale najširši krog naših slavistov.

Nekatera so razvidna že iz dokumentarnega gradiva, natisnjenega v prejšnjih številkah tega letnika JiS (prispevek k ustav-

ni razpravi, šolstvo v obmejnih vaseh kočevske občine, slovenski literarnozgodovinski muzej idr.), druge pa naj nakažem v tem prispevku.

Predsednica celjske podružnice SDS Božena Orožen je na sedmi seji republiškega odbora (19. 10. 1973) predlagala, naj bi po naših šolah priredili zbiralno akcijo za letovanje slovenskih otrok iz avstrijske Koroške. V Celju ta akcija lepo poteka že več let in republiški odbor SDS priporoča, da bi jo razširili na vso Slovenijo.

Na isti seji se je govorilo o stanju metodike pouka slovenskega jezika in slovstva na naših srednjih šolah. Izrečena je bila ugotovitev, da na tem torišču nismo prišli veliko naprej od tam, kjer smo bili pred dvajsetimi leti, in sicer predvsem zato, ker še zdaj ni dobro poskrbljeno za ustrezno metodično izobrazbo slovenistov, ki diplomirajo na oddelku za slovanske jezike in književnosti filozofske fakultete v Ljubljani. Dr. Jože Toporišič je predlagal, naj bi na tem oddelku redno nastavili dva predmetna metodika, enega za jezik in enega za slovstvo. Njuno delo naj ne bi bilo le pedagoško-organizacijsko, temveč tudi znanstveno-raziskovalno; tako bi prišli do prepotrebne učbenika za metodiko pouka slovenskega jezika in slovstva. Ta predlog je odbor SDS sprejel za svoj sklep in z njim je takoj seznanil izobraževalno skupnost Slovenije, zavod za šolstvo SR Slovenije ter oddelek za slovanske jezike in književnosti pri filozofski fakulteti v Ljubljani.

Na osmi seji (jan. 1974) so se člani veliko ukvarjali s predlogom za ustanovitev slovenskega literarnozgodovinskega muzeja. Dosedanje pobude in prizadevanje SDS so naletele na načelno podporo pri ustreznih forumih, odprto pa je še vprašanje stroškov za odkup in preureditev stavbe ter vprašanje organizacijske vklopljenosti tega muzeja v slovenski kulturni prostor. Zato bo treba izdelati natančen in strokovno ute-

meljen predračun ter sklicati sestanek zainteresiranih ustanov in posameznikov; ustanovili bi akcijski odbor, ki bi vodil nadaljnja prizadevanja za ustanovitev muzeja.

Člani odbora so se na tej seji strinjali s sugestijo, naj bi v JiS izšel kak članek o slovenskem šolanju otrok naših zdomcev. Republiški odbor je prošnjo za ustrezne podatke že poslal tovarišici Lojzki Vrtič na republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo. Deveta (plenarna) seja (22. 2. 1974) je bila posvečena predvsem urejanju ustanoviteljskega razmerja med Slavističnim društvom Slovenije ter Slavistično revijo in Jezikom in slovstvom. V zvezi s tem je bilo treba sprejeti dopolnilo k drugemu poglavju društvenih pravil (Naloge, namen in sredstva društva); osnutek dopolnila je pripravil dr. Matjaž Kmecl.

Republiški odbor SDS se je načelno strinjal s predlogom, naj bi pri akciji za pridobitev Zoisove hiše za slovenski literarnozgodovinski muzej sodelovali s slovenskim gledališkim muzejem.

V obdobjih med sejami je imel republiški odbor veliko dela še s pridobivanjem denarnih sredstev za svojo redno dejavnost in za izhajanje Slavistične revije ter zbiranjem tem za predavanja na 8. kongresu jugoslovanskih slavistov. Predsednik SDS dr. Jakob Rigler je ob slovenskem kulturnem prazniku v imenu društva odkril spominsko ploščo Francetu Prešernu v Ribnici (za vzidavo plošče je denarno poskrbela krajevna skupnost Ribnica); republiški odbor SDS se je ukvarjal še s pobudami za vzidavo spominskih plošč Josipu Stritarju (na Dunaju), Oroslavu Cafu (v Rečici — Zgornjih Verjanah) in Maksu Pleteršniku (v Pišecah), ker pa ni mogel najti dovolj financiranj, je za zdaj zanesljiv le načrt za Pleteršnikovo ploščo: odkritje bo jeseni, pomoč zanjo pa prihaja iz Brežic.

Janez Dular
tajnik SDS

5. številko tega letnika JiS (v njej smo natisnili dokumentacijo v zvezi s slovenskim šolstvom v obmejnih vaseh kočevske občine) smo poslali TIS Kočevje, občinski skupščini Kočevje, predsedniku prosvetno-kulturnega zbora skupščine SR Slovenije, zavodu za šolstvo SR Slovenije, uredništvu Dolenjskega lista in izobraževalni skupnosti SR Slovenije. Do oddaje te številke v tiskarno smo prejeli odgovora predsednika

prosvetno-kulturnega zbora in izobraževalne skupnosti SR Slovenije:

Izobraževalna skupnost SR Slovenije
Ljubljana, Aškerčeva 9
p. p. 256 — telefon 22 019, 21 585
Številka: II-61-7/73-ZV-JZ
Datum: 28/3-1974

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
LJUBLJANA
Aškerčeva 12

ZADEVA: ŠOLANJE SLOVENSКИH OTROK V OBMEJNIH VASEH KOČEVSKЕ OBČINE

Sprejeli smo ob vašem dopisu št. 105/73-74 z dne 19/3-1974 peto številko revije Jezik in slovstvo, v kateri objavljate gradivo v zvezi z urejanjem šolanja otrok v obmejnih vaseh kočevske občine.

Naša izobraževalna skupnost je s problemom seznanjena. Menimo, da so stališča temeljne izobraževalne skupnosti Kočevje, ki jih v omenjeni številki vaše revije v celoti objavljate, v glavnem vendar sprejemljiva. Sekcija za osnovno šolstvo je obravnavala situacijo šolanja naših otrok v obmejnih kočevskih vaseh in zaključila, da bi bil potreben v teh krajih za te otroke poseben učitelj slovenskega jezika, ki bi njegovo delo bila naša izobraževalna skupnost pripravljena v celoti financirati. Pripravljeni smo obravnavati tudi druge konkretne predloge in prispevati po svojih močeh k realizaciji sklepov za rešitev tega vprašanja.

Tajnik
Izobraževalne skupnosti SRS
Vili Veršaj

Skupščina
Socialistične republike Slovenije
Prosvetno-kulturni zbor
Predsednik

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE LJUBLJANA

Aškerčeva 12

Spoštovani!

Poslali ste mi 5. številko revije Jezik in slovstvo 1973/74 hkrati s pismenim opozorilom, kdaj ste začeli akcijo za ureditev slovenskega šolstva v obmejnih vaseh Kočevske občine. Za oboje hvala.

Iz dokumentacije, ki ste jo objavili na zadnjih straneh, je razvidno, da zadrega ni preprosta in da nam pouka v slovenskem jeziku za več kot trideset otrok na meji s

SR Hrvatsko še ni uspelo razrešiti. Čeprav se delo sedanje skupščine že izteka, bom v našem zboru (PKZ) postavil poslansko vprašanje in terjal od odgovornih odgovor, kdaj in kako bodo rešili pouk nekaterih otrok v kočevski občini, ki hodijo v hrvatsko osnovno šolo.

Tako lahko pričakujete tudi našo pobudo, da se vprašanje pouka na obmejnem območju primerno reši. Preudarna presoja o tamkajšnjih razmerah in realnih možnostih rešitve nam bo pomagala, da bomo vztrajali samo pri tistem, kar je mogoče.

Pa še to:

Objavili ste tudi dogovor o pobudi za ustanovitev skupne komisije, ki naj bi obravnavala vprašanje jezikovne kulture v slovenski javnosti. Res smo prišli do tja, kot ste zapisali. Žal pa niste omenili ustnega odgovora, potem, ko sem se o vaši pobudi pogovarjal s predsednikom slovenske akademije znanosti in umetnosti, tov. Josipom Vidmarjem. Prevladalo je namreč mnenje, da naj bi takšno delo ne opravljala skupščina SR Slovenije, čeprav v sodelovanju s slavističnim društvom, marveč naj bi skrb za kulturo slovenskega jezika prevzela akademija znanosti in umetnosti, kar bi bilo zapisano bodisi v zakonu o SAZU bodisi v njenem statutu. V tej zvezi sem prosil predsednika slavističnega društva dr. Jakoba Riglerja za pobudo na sami akademiji. Ker ima SAZU inštitut za slovenski jezik, in ker je tudi sicer njena poglavitna dolžnost skrbeti za slovensko kulturo, torej tudi kulturo slovenskega jezika, bi bila takšna rešitev kar dobra. Kaj se je zgodilo potem, mi, žal, ni znano.

Prepričan sem, da je vaša pobuda upravičena in potrebna, zato jo podpiram. Kar se da, moramo biti pazljivi na rabo in lepoto našega jezika. Če bi pri tem mogel še kaj storiti, me o vaši želji, prosim, obvestite.

Lep pozdrav

Ljubljana, 26. 3. 1974

Miloš Poljanšek

POJASNILO

Ne spominjam se, da bi bil obveščen o dogovoru med predsednikom SAZU in predsednikom Prosvetno-kulturnega zbora Skupščine SRS; vsekakor pa to ni bilo v taki obliki, ki bi me obvezovala za pobudo na SAZU, saj se s tem dogovorom kot predsednik SDS ne bi mogel zadovoljiti, ker v

ničemer ne ustreza predlogom SDS. SDS je v sklepih občnega zbora v Murski Soboti v točki 7 predlagalo, naj Prosvetno-kulturni zbor Skupščine SRS ustanovi komisijo, ki bo lahko pravnomočno zagotovila tudi javno spoštovanje norm slovenskega knjižnega jezika (glej JiS 1972/73, str. 76). Prav

tako je v dopisu, ki ga je SDS poslalo predsedniku Prosvetno-kulturnega zbora 27. 12. 1972 (objavljen v JiS 1972/73, str. 303—304), priporočena ustanovitev telesa z izvršilnim pravomočjem. Sprva na to ni bilo odziva, po objavi v JiS pa me je predsednik Prosvetno-kulturnega zbora povabil na razgovor, kjer sva se dogovorila, da bi ustanovili skupno komisijo SDS, Prosvetno-kulturnega zbora, SZDL in morda še koga, ki bi pregledala možnosti, na kakšen način bi se dalo kaj ukreniti (morda v obliki kake skupščinske resolucije in kake podobne akcije SZDL kot z znanim pismom pred desetimi leti). SDS je tudi v javni razpravi o osnutku ustave SRS predlagalo, da bi bilo treba ustavo zagotoviti spoštovanje slovenščine in ustanoviti telo, ki bi za to skr-

belo (glej JiS 1973/74, str. 184—185). S tem, da se ta problematika odstopi SAZU, stvar izgubi težo, ker SAZU nima nobene pravne možnosti, da bi kakorkoli vplivala na organizacije združenega dela in posameznike, naj bolj spoštujejo slovenski jezik. Če upoštevamo, da še politične akcije v tej smeri dosti ne zaležejo, potem tudi od akcije SAZU ni kaj pričakovati. SAZU v bistvu lahko vpliva le na izboljševanje jezika, in sicer pri ljudeh, ki sami težijo za tem, z izdajanjem študij o jeziku, slovarjev, pravo-pisov ter dajanjem pojasnil in napotkov; vendar je zaradi preskromnih sredstev, ki jih SAZU dobiva, tudi to njeno delovanje zelo omejeno.

Jakob Rigler

DODATEK K SLOVARJU PREŠERNOVEGA JEZIKA

Janko Moder v »Jezikovnem koticu« (Nedeljski dnevnik 31. III. 1974, št. 88/XIII, str. 15) skuša pojasniti Prešernov glagol *vganiti se*, *vganem se* iz refleksov psl. *gъbnoNti, sln. npr. *ógniti se*, *upógniti se* itd. Res imamo v nekaterih zloženkah iz te osnove tudi *-a-* iz *-ъ-*, npr. *zganíti*, *zganém* itd., vendar je pomensko ta osnova v Prešernovem kontekstu popolnoma nelogična. Če... *neurnik z deročimi valovami ovije, kar se mu zoperstavi*, ne more se ne *vgane* pomeniti »se ne izogne« ampak le »se ne zadrži«. Podobno rabo kakor pri Prešernu najdemo tudi v 16. st. pri J. Znojilšku, *Ena lepa duhovna pejšem* (M. Rupel, Slovenski protestantski pisci², 1966, 398) ... *preklet ostane, kir drugi pomoči išče, od risnice*

se ugame. Tudi tu je pomen »abstinere« bolj verjeten kakor »izogne se«. V Jeziku in slovstvu 1973/74, XIX, št. 4, str. 123 d. sem zaradi različnih ostankov praslovanske osnove *gabati »držati« v slovenščini supiniral možnost sln. *u-gabnoti »zadržati«, kar je sčasoma izpodrinila druga, danes v slovenščini homonimna osnova **gheubh-* »kriviti«, ki se je v različnih prevojnih stopnjah razvila v izredno frekventno besedno družino. Seveda svojega mnenja nikomur ne vsiljujem, vendar pa moram opozoriti, da je J. Moder v citatu iz Prešerna skrbno izpustil vmesne stavke, ki oporekajo njegovi razlagi.

F. B.

Filozofska fakulteta v Ljubljani

V OCENO SMO PREJELI

Založba Obzorja iz Maribora

Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta IX (XLIV) 1973, Prvi zvezek, Drugi zvezek.

Kačičeva, Mila: Spomin, 1973, 95 str.

Maurer, Neža: Ogenj do zadnjega diha, 1973, 89 str.

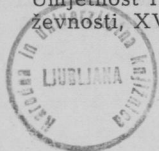
Zupan, Vitomil: Sholion, zbirka Znamenja 39—40, 1973, 176 str.

Žerjal, Irena: Tragedijica na grobljah, 1973, 152 str.

Rovan, Pavla: Sonce in sence, spremno besedo napisal B. Borko, 1974, 185 str.

Hrvatsko filološko društvo
Zagreb

Umjetnost riječi, časopis za nauku o književnosti, XVII 1973, broj 1, broj 2.

ZAKLJUČNI RAČUN

na dan 31. decembra 1973

AKTIVA

PASIVA

Ime računa		Ime računa	
1. Blagajna	18,20	1. Lastna sredstva	25.779,55
2. Žiro račun	25.761,35	2. Časovne razmejitve	41.773,95
3. Dolžniki JiS 1973/74	41.773,95	3. Terjatve neplačane	
4. Dolžnik KSS	1.790,00	subvencije	1.790,00
Skupaj	69.343,50	Skupaj	69.343,50

OBRAČUN

doseženih in uporabljenih sredstev

Ime računa		Ime računa	
1. Stroški tiska	91.942,70	1. Subvencija	84.850,00
2. Honorarji	42.354,10	2. Realizacija	66.328,05
3. Prispevki od hon.	7.216,85	3. Obresti LB	144,00
4. Stroški uprave	13.138,95	4. Razlika doseženih sred.	3.330,55
Skupaj	154.652,60	Skupaj	154.652,60

Sestavila
Ema Treven-Graul

Glavni urednik
dr. Matjaž Kmecl

Vljudno naprošamo vse tiste redke naročnike, ki so doslej pozabili poravnati naročnino za letošnji letnik JiS, da svojih 40.— din čim prej vplačajo na naš tekoči račun pri SDK 50100-678-45015. Hvala.

